

calendario
ladin

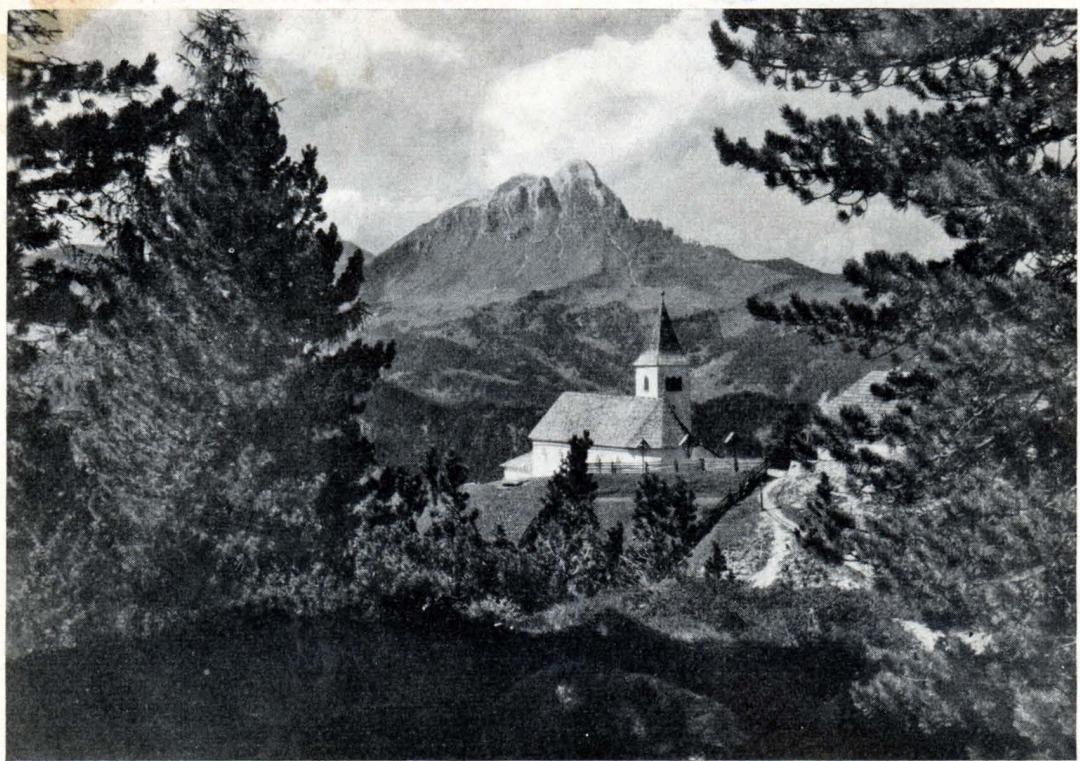
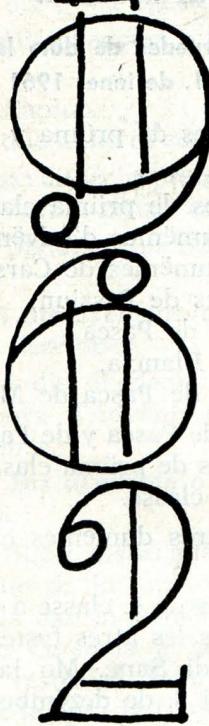

Foto : H. Planinschek - La Ila

calendrier i ladin

L'AN 1962 è n'an de 365 dis

Les festes dl'an è:

Dütes les dumënies y festes de prezet.

Les festes de prezet è chëstes: Otava de Nadè o Nanü, s. Guania, s. Ojöp, l'Assënza, les Antlès, s. Pire y s. Paul, s. Maria dal Ciüf, Gnisant, l'Immaculata y Nadè.

L Stato reconesc dütes les festes de prezet scrites dant dala Dlijia Cattolica sciöche festes dl Stato y ciamò chëstes: Lünesc de Pasca y de Pasca de Må y Stefo.

L Stato à ciamò d'atres festes nominaDES „Festes nazionales” y chëstes è: 1 25 d'aurì (dè dla liberaziun), 1 prüm de mà (festa nazional mondial dl laur), 1 2 de jügn (dè dla fondaziun dla Republica) y 1 4 de novëmber (dè dla Vitoria).

Ti ufizi è-l meses festes ai 11 de forà (dè di Patti Lateranensi) y 1 28 de setember (dè dla rivolta de Napoli).

Festes mobiles

SS. Inom de Gejù ai 2 de iener,
Festa dla sacra Familia ai 7 de iener,
Dumënia de Setuagesima ai 18 de forà,
Capiun ai 7 de merz,
Pasca de Resureziun ai 22 d'aurì,
Dis dles Crusc ai 28, 29 y 30 de mà,
L'Assënza ai 31 de mà,
Pasca de Må ai 10 de jügn,
SS. Trinitè ai 17 de jügn,
Les Antlès ai 21 de jügn,
La Festa dl Cör de Gejù ai 29 de jügn,
Festa de Cristo Re ai 28 d'october,
Prüma Dumënia d'Advënt ai 2 de dezember.

Duménies do s. Guania è-l 6,
Duménies do Pasca de Må è-l 24.

Dis de Cater Tempora:

Aisciüda ai 14, 16, 17 de merz,
Istè ai 13, 15, 16 de jügn,
Altòn ai 19, 21, 22 de setëmber,
Invèr ai 19, 21, 22 de dezëmber.

Scürézes:

Scürézes dl surëdl n'un n'è-l degünes
da udëi tl'Europa.

Scürézes parziales de lüna ai 19 de
forà, ai 17 de messè (iuli) y ai 15
d'agost.

Dè y nöt anfat ai 21 de merz y ai 23
de setëmber.

L dè plü lunch è ai 21 de jügn y l dè
plü cürt ai 22 de dezëmber.

Curusc dles paramëntes liturgiches

I curusc dles paramëntes de dlilia che
l prô tol da dì mëssa è: blanch (B),
cöc (C), fosch (F), vërd (Ve), violet
(Vi).

v = votiva.

Sce la lëtra inizial è scrita picera,
p. e.: b, c, ve, vi, spo pò l prô ince tò
in chël dè na mëssa votiva o da mort.

Vec = vërd o köc, VeB = vërd o
blanch, bve = blanch o vërd, bc =
blanch o köc, BVi = blanch o violet.

P = Papa, V = Vergine, M = Martire,
Mm = Martiri.

L prüm vëindres dl mëis, sc'al n'è
nia na festa de 1. de 2. classe, tol 1 prô
la mëssa votiva dl Cör de Gejù, segnè
cun la lëtra grana B y la prüma sabeda
la mëssa votiva dl'Immaculato Cör
de s. Maria dl 22. d'agost cun la come
moraziun dl sant o dla santa, sce al
vëgn tignì la prüma sabeda.

Festes che müda jö:

1962	7.3.	22.4.	10.6.	21.6.	2.12.
1963	27.2.	14.4.	2.6.	13.6.	1.12.

1964	12.2.	29.3.	17.5.	28.5.	29.11.
1965	3.3.	18.4.	6.6.	17.6.	29.11.
1966	23.2.	10.4.	29.5.	9.6.	27.11.
1967	8.2.	26.3.	14.5.	25.5.	3.12.
1968	28.2.	14.4.	2.6.	13.6.	1.12.

Dis de Jaiùn

I dis de jaiùn pur l'an 1962 è: Capiun ai 7. de merz, Vëindres Sanc ai 20 d'aurì, la vöia dl'Immaculata ai 7 de dezëmber y la Vöia de Nadè ai 24 de dezëmber.

VAL SÖN LES REUBRICHES DL MISSALE ROMANO!

che mëss gnì osservades da düta la Dlijia
catolica dal 1. de iener 1961

1. Al è duménies de prüma y de se
cunda classe.

2. Les duménies de prüma classe è:

- a) dütes les duménies d'Advënt,
- b) dütes les duménies de Carsëma,
- c) les duménies de Passiun,
- d) la dumënia de Pasca,
- e) la dumënia Blancia,
- f) la dumënia de Pasca de Må.

Les duménies de Pasca y de Pasca de
Må è ciamò festes de prüma classe cun
otava de prüma classe.

3. Dütes les atres duménies è de 2.
classe.

4. Les duménies de 1. classe à la pre
ferenzo sön dütes les atres festes, side
de s. Maria co di Sanc. Mo la festa
dl'Immaculata, ai 8. de dezëmber, fesc
eceziun: sce ara è de dumënia, à-ra la
preferenzo sön la dumënia d'Avënt.

5. Les duménies de 2. classe à la pre
ferenzo sön les festes de 2. classe,
fat eceziun dles festes dl Signur de 2.
classe, che à preferenzo sön la dumënia
(p.e.: la festa dla Trasfiguraziun, ai
6.8., che è de dumënia, à la preferenzo
a la dumënia.)

6. La dumënia de 2. classe à la pre
ferenzo al dè dles animes.

7. La festa dl Ss.mo Inom de Gejù vëgn festegè la dumënia nanter l'otava de Nadè y s. Guania y sce al n'è degüna dumënia nanter ite, spo è-ra ai 2 de iener.

8. La festa dla Sacra Familia è la prüma dumënia do s. Guania.

9. La Festa dla SS. Trinitè è la prüma dumënia do Pasca de Må.

10. La Festa de N. S. Gejù Cristo re è l'ultima dumënia d'otober.

11. La Dlijia Catolica nominëia i dis dl'edema „feries”, dal lünesc cina ala sabeda; feria II., feria III. ecc.

12. I dis dl'edema o feries è de 1.a o 2.a o 3.a o 4.a classe.

13. Dis dl'edema o feries de 1.a classe è-le:

- a) Capiun,
- b) düc i dis dl'edema santa.

Chisc dis à la preferëenza a dütes les atres festes zënza comemoraziun.

14. Dis dl'edema o feries de 2.a classe è-le:

a) i dis dl'edema d'Advënt dal 17 al 23 de dezember.

b) i dis dl'edema o feries de Cater Tempora d'Advënt, de Carsëma y de setember.

15. Dis dl'edema o feries de 3.a classe è-le:

a) Düt i dis dl'edema de Carsëma y Passiun da la jöbia do Capiun cina la sabeda dan la dumënia dl'Uri. La Mëssa de Carsëma à la preferëenza a les atres festes di Sanc de 3. classe, purchèl è-le düta la Carsëma la paramënta violeta, sce al n'è na fest ade 2.a o de 1.a classe.

b) I dis d'Advënt fina al 16 de dezember, che ne à nia la preferëenza a les festes de 3.a classe.

16. Düt i atri dis dl'edema è de 4.a classe, sce al n'è na festa de 1.a o de 2.a o de 3.a classe y chi dis dl'edema pòl

1 prô ince tò na mëssa votiva o da mort quotidiana.

17. La Vöia de Nadè y de Pasca de Må è de 1.a classe y à la preferëenza a dütes les atres festes.

18. La Vöia dl'Assënza, de s. Maria dal Ciüf, de s. Jan Batt. y de s. Pire e s. Paul apost. è de 2.a classe y à la preferëenza a dütes les atres festes de 3.a y de 4.a classe.

19. La Vöia de s. Laurënz è de 3.a classe y à la preferëenza ai dis dl'edema de 4.a classe.

20. La Festa dl Patrono primario de na Cüra è festa de 1.a classe. La Festa dla Dedicaziun dla Dlijia è ince festa de 1.a classe.

21. La Festa dl Patrono secundario de na Cüra è festa de 2.a classe.

22. Les festes dl Signur de 1.a classe à la preferëenza sön dütes les festes de s. Maria y di Sanc.

23. La festa dl Cör de Gejù è festa de 1.a classe y à la preferëenza a dütes les atres festes, purchèl sce chesta festa toma ai 29. de jügn, in s. Pire y s. Paul apost., vëgn-el festegè in chël dè la festa dl Cör de Gejù sciöche de prezet y nia s. Pire y s. Paul.

S. Pire y s. Paul gniss festegià 1 dè do, ai 30 de jügn, mo nia plü de prezet. La festa dl Cör de Gejù rüva adüüm cun la festa de s. Pire y s. Paul i agn 1962, 1973, 1984, 1995...

24. La prüma Mëssa de sopoltüra d'un defunto è proibida in dütes les festes de prezet, n Jöbia santa, Vëindres Sanc, Sabeda Santa, Dumënia de Pasca, Dumënia blancia, Dumënia de Pasca de Må, Capiun, sce al è la benedisciun dl cëinder y ma na mëssa sora tla Cüra, i dis dles Crusc, sce al è prozesciun y ma na mëssa sora tla Cüra, in la festa dl Cör de Gejù 1 vëindres do l'otava dles Antlès, 1 dè dla festa dl Patrozinio y dla Dedicaziun dla Dlijia.

IENER - JENÈ

Lünesc	1	B	<i>Otava de Nadè, Nani 1 cl. de prezet</i> <i>Vang. de s. Lüca 2, 21: canche i ot dis è passès</i>
Mertesc	2	B	Ss.mo Inom de Gejù, 2 cl.
Mercui	3	B	Mëssa dl'otava de Nadè, s. Genofefa, s. Daniele
Jöbia	4	B	Mëssa dl'otava de Nadè, s. Rigobert
Vëindres	5	B	Pröm vëindres, s. Telesforo Papa y M, s. Emilia
Sabeda	6	B	<i>S. Guania, i Trëi Resc, 1 cl. de prezet, ss. Casper, Melchior y Baldassar</i> <i>Vang. de s. Mat. 2, 1-12: i trëi Resc vëgn ad adorè le Pice Bambin</i>

Festa dla Sacra Familia, 2 cl. Vang. de s. Lüca 2, 42-52: s. Maria y s. Ojöp dà ota a chirì le möt Gejù.

Domënia	7	B	<i>Mëssa dla Sacra Familia, s. Valentín Vesco</i>
Lünesc	8	B	Mëssa dla domënia, s. Severino
Mertesc	9	B	Mëssa dla domënia, s. Giuliano
Mercui	10	B	Mëssa dla domënia, s. Aldo
Jöbia	11	BC	Mëssa dla domënia o de s. Iginio Papa y M
Vëindres	12	B	Mëssa dla domënia, s. Ernst
Sabeda	13	B	Comemoraziun dl Batesimo de Gejù 2 cl., b. Veronica

2 Domënia do s. Guania 2 cl. Vang. de s. Jan 2, 1-11: la noza de Cana

Domënia	14	Ve	<i>Mëssa dla Domënia, s. Ilario Vësc</i>
Lünesc	15	B	s. Romedio, s. Paul pröm Eremita
Mertesc	16	C	s. Marcello I Papa y Martire
Mercui	17	B	s. Antone Abate, patrono dla ciasa Patrozinio dla ven. Dlijia d'Antermöia
Jöbia	18	vec	s. Prisca Vergine y Martire
Vëindres	19	vec	Ss. Mario y Marta Mm, s. Pia, s. Germana
Sabeda	20	C	Ss. Fabian Papa y Sebastian Mm, patrono cuntra les maraties

3 Domënia do s. Guania 2 cl. Vang. de s. Mat. 8, 1-13: Gejù varësc n leproso

Domënia	21	Ve	<i>Mëssa dla Domënia, s. Agnes Verg. y Martire</i>
Lünesc	22	C	Ss. Vinzenz y Anastasio Mm, Teodolinda
Mertesc	23	B	s. Raymund de Penafort, Noza de s. Maria y s. Ojöp
Mercui	24	C	s. Timoteo Vesco y Martire
Jöbia	25	B	Conversiun de s. Paul, s. Arcangel
Vëindres	26	C	s. Polycarp Vesco y Martire, s. Paola
Sabeda	27	B	s. Jan Chrysostomo Vësc

4 Domënia do s. Guania 2 cl. Vang. de s. Mat. 8, 23-27: la tëmpesta söl mer

Domënia	28	Ve	<i>Mëssa dla Domënia, s. Pire Nolasco, s. Manfred</i>
Lünesc	29	B	s. Francesch de Sales Vësc, s. Valire
Mertesc	30	C	s. Martina Vergine y Martire
Mercui	31	BC	s. Giovanni Bosco, s. Eusebio Martire

Marcès: ai 3 a Burneck - ai 12 a Purßenù - ai 25 a Tlüses.

Jenè deur la porta y atira s'fesc inant un mandl vistì cun la ciuria da pozi, cul samar de pilicia y les manèces de lana. Al fesc 'n bel inchin y mët man de dì sö so raiml :

Bun dè, bun an,
Dér liger a san,
Cun grazia y sanitè,
Mo zênda picè.
Sce insciö viarëis,
Cuntënc sarëis.
Purchël bun dè,
La bambona a me!

In Nom de Dì y de nosc Signur Gejù Cristo scomenciuons nos l'an nü. Chësc ò dì col aiüt de Dì fajunse i prümz varessc it pur l'an y sce ne savun nia ci che al se porta de bun y de mal, se lasciunse sola providënsa de Dì, che ordinëia ia düt cant a nosc maiù bëgn.

In Nom de Dì ò inc spo dì, secundo la santa orientè de Dì. Nüsc vedli â dagnara l'usanza de dì : „Side fata la santa orientè de Dì“! Side spo che ala i jé bun o mal, ai ne fajô degüna desferënzia, purciudi che ai savô, che düt gnê dal orëi de Dì y düt in ultima torna a so bëgn. Purchël ciarunde inc nos de fa in düt y dagnara, ci ch'è orìa de Dì y ne un bria de se tomëi o ste cun fistide in chësc an, che vëgn.

Inultima ò-l pa spo finalmënter inc gnì col premio de Chel Bel Dì. Sce nos

jun col aiüt de Dì tres fora pur l'an y viun secundo l'orëi de Dì ia pur l'an, spo sarä düt, ci che fajùn o soportùn in chësc an, mirit y premio pur l'eternità. Ailò pai-el düt Chël Bel Dì, inc sce al foss ma n got de ega pur amur de Dì a chël ch'à sëi.

De jenè tom-el ciamò la secunda gran festa de Nadè, Santa Guania, cun sü trëi Resc. Dandaïa jé l patrun de ciasa fora pur düta la ciasa a sciurè ega santa y sòn vigni üsc scriôl cun crëda C + M + B cun l mediesc. I mituns fajô y fesc bëgn ciamò i trëi Resc y va da ciasa a ciasa a dì sö so raiml pur ciafè val bambona.

Ai 20 jenè è-l s. Bostian, che gnê dandaïa dér onorè cuntra les ries maraties. Jenè è l dér mëis da inver y la liösa da ciaval y la liösa da fa raic pur i pici mantëgn so regimënt pur düt l mëis. Les sëres lunges abina dük te süa stüa buna cialda, aulä che an pasa ores y ores a firè y fratnè, s'la cuntàn y ciaculàn cun düta la familia. Insciö inc jenè è bel cun süa nëi y sües dlaces y sües ligrëzes chites, sintides da gragn y pici.

Do s. Pire y s. Paul, 25 de jenè, l maiù freit è passè y nöia speranza de na miù sajun nasc tl cœur dla jänt.

L chësc dl dè: Cina ala fin dl mëis crësc l dè de na buna ora.

U. P.

FORÀ

Jöbia	1	C	s. Inazio Vësco y M, s. Brighida
Vëindres	2	B	s. Maria dles ciandères 2 cl., pröm vëindres Patrozinio dla ven. Dlijia da La Pli
Sabeda	3	bc	s. Blaje Vësco y M, s. Candido, próma sabeda

6 Domënia do s. Guania 2 cl. Vang. de s. Mat. 13, 24-30: la parabola dla zizania

Domënia	4	Ve	<i>Mëssa dla Domënia, s. Andrè Corsini, s. Ghilbert</i>
Lünesc	5	B	Ss. Ingenuin y Albuin 1 cl. Patroni dla citè da Pursenù, s. Agata Vergine y Martire
Mertesc	6	B	s. Tito Vësco, s. Dorotea Verg. y Martire
Mercui	7	B	s. Romuald Abate, s. Iulia, s. Richard
Jöbia	8	B	s. Jan de Matha, s. Frida
Vëindres	9	B	s. Cyril Vësco, s. Apollonia Verg. y M
Sabeda	10	B	s. Scolastica Verg., s. Wilhelm

6 Domënia do s. Guania 2 cl. Vang. de s. Mat. 13, 31-35: similitudine dla senape

Domënia	11	Ve	<i>Mëssa dla Domënia, s. Maria da Lourdes, s. Pasquale</i>
Lünesc	12	B	Ss. Fondatori di Servi de Maria, s. Gaudenzio
Mertesc	13	Ve	s. Beniamin
Mercui	14	c	s. Valentin prô y M, s. Conrad
Jöbia	15	c	s. Faustino y Iovita Mm, s. Sigfried
Vëindres	16	ve	s. Iulia, s. Geremia
Sabeda	17	B	s. Agata (Diocesi da Porsenù), s. Marianna

Septuagesima 2 cl. Vang. de s. Mat. 20, 1-16: i operai dla vigna

Domënia	18	Vi	<i>Mëssa dla Domënia, s. Scimun Vësco y M, s. Hildebert</i>
Lünesc	19	vi	s. Mansueto Vësco
Mertesc	20	vi	s. Eleuterio Vësco y M, s. Leo
Mercui	21	vi	s. Eleonora, s. Germano, s. Adelheid
Jöbia	22	B	Catedra de s. Pire Apostel 2 cl., s. Margherita da Cortona
Vëindres	23	B	s. Pire Damiani Vësco
Sabeda	24	C	s. Matî Apostel 2 cl.

Sexagesima 2 cl. Vang. de s. Lüca 8, 4-15: similitudine dla suménza

Domënia	25	Vi	<i>Mëssa dla Domënia, s. Walburga, s. Victor</i>
Lünesc	26	vi	s. Alexander Vësco, s. Dionisio
Mertesc	27	B	s. Gabriel dla Adolorata
Mercui	28	vi	s. Oswald, s. Erminia o Hermine

Marcès: al 1 a s. Laurënz - ai 3 a Pursenù - ai 15 a s. Linert de Badia - ai 21 a Burneck - ai 24 a Tlüses

Forà è n mëis jon y pice, al à de manco dis de düt i atri mëisc. Al scumëncia bel atira cun la festa de s. Maria dal poch y dales ciandëres. Cun chësta festa finësc purdërt la sajun da Nadè y s'lascia ciamò n iade odëi l luminùs dla nascita da Gejù te sües cënt y plü cian-d'res che verd. Atira l dè dò è-l s. Blaje, aulà che la servitù finësc so an pro l patrun, che paia fanc y faceles secundo laur y usanza. Chi che i sta, damana da nü bel dan pez, disc incö de ste inant pur n an y i atri s'tol l poch y va a ciasa o barata jö post, mo düt fesc sëgn santù por chinesc dè.

Sëgn no plü tan, mo dandaìa pudô-n udëi i dis do s. Blaje menàn, tiràn o portàn cufri y poc da un n post a l'ater y an aldì tres indò da nü dijàn : „Chësc y cala à fat l poch o à fat s. Blaje”. De chësc cuntâ-n edmes ala lungia, cina che düt è indò arcuncià ia pro so patrun se metô a dì : „Iö bast-el ch'i dije sön plaz de dlisia in Santa Maria na parora, spo n'è-l bel cater o cinch, che vëgn a se pitè”. Al dè da incö è-ra atramënter pro l paür.

Patrun : Chi agn oràs ciafàn-se
Y mai petlè messàn-se,
Basta le dì sön plaza
Y ai te gnè te ciasa.

Servitù : Sambëgn che i tempi müda,
Bel sciöch'l istè y l'aisciüda.
Sëgn os plö nos chirìs,
Dès plö y maiù prisc.

Patrun : Bëgn, bëgn, spo lasciuns
ester,
Al è anfat ma feter,
Iö sëgn de plö vadagni,
Purchèl de plö se pai-i.

Servitù : Insciö pro te spo stun-se,
Indò inant laurun-se
Y ater ne dijun-se,
Insciö a üna sun-se.

Dandaìa, sëgn no plö tan, è forà l mëis, aulà ch'al gnè incundè üna na noza indò l'atra dal pergo. An à plö dl'aurela, pur l solito tumâl ite carnescè y insciö pudô-n fa impü de festa da usteria. Les nozes gnè fates cun les solites zerimonies dles sarades, dì rai-mli, dl robè la nuvicia, dla ciora müla y autres coeses, aulà che jënt pudô s'la gode y rì y fa da mat.

Chësc an è-l cis lunch l Carnescè y al dè da incö n'è-l mine plö n Carne-scè sciöche zacàn, al è na baldoria pa-gana, plëna de imoralità, spezialmënter aulà che al vëgn i foresti da vigni pert.

L crësc dl dè : Cina ala fin dl mëis crësc-el na buna ora y mesa.

MERZ

Jöbia	1	vi	s. Albin, j ö b i a g r a s s a
Vëindres	2	B	pröm vëindres, s. Simplizio Papa
Sabeda	3	b	Mëssa de s. Maria, s. Cunigunda, s. Marino

Quinquagesima 2 cl. Vang. de s. Lüca 18, 31-43: Gejù varésc n verc.

Domënia	4	Vi	<i>Mëssa dla Domënia, s. Casmir, s. Alberich, domënia grassa</i>
Lünesc	5	vi	s. Oliva Vergine y Martire
Mertesc	6	C	Ss. Perpetua y Felicita Mm
Mercui	7	Vi	++ <i>Capium</i> , 1. cl. j a i ù n , s. Tomesc d'Aquino
Jöbia	8	Vi	s. Jan de Dî, patroni di ospidalieri
Vëindres	9	Vi	de Carsëma, s. Francisca vedoa
Sabeda	10	Vi	40 Martiri de Sebaste

1 Domënia de Carsëma 1 cl. Vang. de s. Mat. 4, 1-11: Gejù tentè dal malan.

Domënia	11	Vi	<i>Mëssa dla Domënia, s. Rosina</i>
Lünesc	12	Vi	s. Gregorio I Papa, Lostag
Mertesc	13	Vi	s. Rosina, s. Erich
Mercui	14	Vi	de Quatëmber 2 cl., s. Metilde, s. Alfred
Jöbia	15	Vi	s. Clemens Maria Hofbauer
Vëindres	16	Vi	de Quatëmber 2 cl., s. Herbert Vësco, s. Abramo
Sabeda	17	Vi	de Quatëmber 2cl., s. Patrizio Vësco

2 Domënia de Carsëma 1 cl. Vang. de s. Mat. 17, 1-9: la Trasfiguraziun de N. S.

Domënia	18	Vi	<i>Mëssa dla Domënia, s. Ciril de Gerusaleme, s. Eduard</i>
Lünesc	19	B	<i>S. Ojöp, Om de S. Maria, 1 cl. de prezet, Patrono dla Dlijia Catolica</i>
Mertesc	20	Vi	s. Claudia, s. Nicodemo
Mercui	21	Vi	s. Benedict Abate
Jöbia	22	Vi	s. Conrad, s. Zacharia Papa
Vëindres	23	Vi	de Carsëma, s. Victor, s. Otto
Sabeda	24	Vi	s. Gabriel Arcangel, s. Berta, s. Simonino da Trënt

3 Domënia de Carsëma 1 cl. Vang. de s. Lüca 11, 14-28: Gejù para fora n malan.

Domënia	25	Vi	<i>Mëssa dla Domënia, Maria Anunziata</i>
Lünesc	26	B	Mëssa d'Anunziata, 1 cl., s. Eugenia Verg. y M
Mertesc	27	Vi	s. Jan Damasceno, s. Rupert
Mercui	28	Vi	s. Jan Capistrano, s. Angelica
Jöbia	29	Vi	s. Secondo, s. Bertoldo
Vëindres	30	Vi	de Carsëma, s. Amadio o Gottlieb
Sabeda	31	Vi	s. Beniamin, s. Balbina

Marcès: ai 18 a Porsenù - ai 28 a Burneck - ai 30 a Longega.

Merz! L'an crësc in etè y grazia, mëssun dì, col mëis de merz. Chësc meis i sumëia an te müt, che ne è ciamò, mo prësc fora dla scora. Al sënt, cl'al è ceze che se descëda te süa persona, al se sënt sterch y gran plü che sü cumpagns, al fesc gion vera o mostra süa forza, che al i è sura cè ai atri in savëi y pudëi, al ciara oramai plö incuntra a ci che vëgn, che a ci che è ste, al sënt che la vita l'aspeta, mo impò ne se sënt-el sigü no de se, no de ci che vëgn.

Bel insciö è chësc mëis de merz. Al mëtt man n bel dè cun na burasca frëida y süta, che sofla da la fora ite, an ne oress dì, ala porta i prümz segns dl'aisciüda, purciudiche al'à scuè l cil y l sorëdl, che da plü gran alteza dà jö plö ciald, dejëda düt a näia vita. Al è propi, sciöche l'aisciüda ess scumencè na düra batalia cun l'invèr, che ne ò i la zede.

Mo i rüsc de eghes, che regòr impü dlunch ia pur l dè, i tac de tarëgn chilò y ailò, mostra bel val de vërd y magari inc val ciüf ghel è n sëgn sigü, che l berba dala iesta blancia, l'invèr, mëss zede l post al müt jon, mo sterch, ch'è merz.

Inc l dè y la nöt è in strit sëgn de merz. Cina ai vintun dl mëis es-i ma trami dui feter anfat, mo l dè crësc y la nöt descrësc da chël dè tan dassèn, che an vëiga avisa, che ch'l'à vadagnada. Y cul 21 — altamo do l Calënder — è-le l'aisciüda che scumëncia so regimënt, y

sce ciamò val iade l'invèr vëgn cun boria a fa udëi, ch'al n'ò la zede, al è ma val ultima burasca, che se desfanta ia scnell, sciöch'ala è gnüda.

Nosc mëis è sëgn merz,
Al vëgn adalerch
Bel chit y saurì,
Mo prësc se fesc vi:
Düt büsia y s'armör
In tera y tl cör.
An sënt l'aisciüda
Che merz se incünda.

L mëis de merz ne crësc ma in etè, mo inc in grazia, sciöche un dit bel plö insö. Merz è n mëis devotry düt pur l spirituale. Chësc an vëgn-el ciamò te so prüm scumëncè desturbè dal Carnescè mat y spinsirè, mo bel ai sett tol-el la granara y scoa fora de stüa y de usheria les matades dla jënt, i sumëna cëinder söl cè y i recorda cules scerries parores dla s. Dlijia, ch'al è ora de punsè a coses plö scerries y ala Carsëma, che düra spo düt l mëis. Dandaïa ê-l merz propi n mëis devot y chit, aulà che jënt in pia meditaziun i jë a fa süa confesciun da Pasca y cun gran dejiderio jë incuntra ala gran festa.

L gran sant dl mëis è S. Ujöp, sant inom de tagn de cristiagn, patrono di omi de familia y di lauranc de vigni profesciun, esempio a dük y l Sant che an pö propi cherdè te dük i bujëgns dla vita. Insciö è merz n mëis de grazia.

L dè crësc: cina ala fin dl mëis crësc l dè n n'ora y trëi cherc.

AURÌ

4 Domënia de Carsëma 1 cl. Vang. de s. Jan 6, 1-15: multiplicaziun di pans y di pësc.

Domënia	1	VR	<i>Mëssa dla Domënia, s. Ugo, s. Emma</i>
Lünesc	2	Vi	s. Francësch de Paola
Mertesc	3	Vi	s. Richard, s. Ulpian
Mercui	4	Vi	s. Isidor Vesco
Jöbia	5	Vi	s. Vinzenz Ferreri, s. Zeno, s. Irene
Vëindres	6	ViB	de Carsëma, pröm vëindres, s. Cölestin
Sabeda	7	Vi	s. Hermann

1 Domënia de Passiun 1 cl. Vang. de s. Jan 8, 46-59: Gejù se proclama Fi de Dì.

Domënia	8	Vi	<i>Mëssa dla Domënia, s. Walter, s. Albert</i>
Lünesc	9	Vi	s. Maria Cleofa, s. Waltraud
Mertesc	10	Vi	s. Ezechiel profeta
Mercui	11	Vi	s. Leo I papa
Jöbia	12	Vi	s. Zeno Vëesco y Martire, s. Costantin
Vëindres	13	Vi	de Carsëma, s. Ida, Comemoraziun di 7 dolurs de s. Maria
Sabeda	14	Vi	s. Giusto, s. Tiburzio, s. Valerian

2 Domënia de Passiun o de L'Urì, 1 cl. Passiun do s. Mat.: 26, 37-75 y 27, 1-54.

Domënia	15	Vi	<i>Mëssa dla Domënia, s. Lidwina</i>
Lünesc	16	Vi	Lünesc sant 1 cl., s. Bernardetta da Lourdes
Mertesc	17	Vi	Mertesc sant 1 cl. Passiaun dl Signur do s. Merch: 14, 32-72 y 15, 1-46; s. Rudolf
Mercui	18	Vi	Mercui sant 1 cl. Passiun dl Signur do s. Lüica 22, 39-71 y 23, 1-53
Jöbia	19	B	Jöbia santa 1 cl. Funziun serale, s. Gerold
Vëindres	20	F	** Vëndres sanc 1 cl. Mort de Nosc Signur - Adoraziun dla Santa Crusc ales trëi domisdè, Passiun dl Signur do s. Jan 18, 1-40 y 19, 1-42 <i>jaiun</i>
Sabeda	21	B	Sabeda santa 1 cl. Vöia de Pasca, Funziun noturna pasquale, s. Anselmo

La Resureziun de Nosc Signur - Solenitè de Pasca 1 cl. cun Otava de 1 cl. Vang. de s. Merch 16, 1-7: les pies éles al sepolcher.

Domënia	22	B	<i>De Pasca, Alleluja, Alleluja! 1 classe</i>
Lünesc	23	B	Lünesc de Pasca 1 cl. (nia de prezet), s. Iort
Mertesc	24	B	Mertesc de Pasca 1 cl., s. Fidelis de Sigmanringa Martire
Mercui	25	B	<i>Mercui de Pasca 1 cl., s. Merch Evang. Festa Nazionale</i>
Jöbia	26	B	Jöbia do Pasca 1 cl., s. Cleto y s. Marcellino
Vëindres	27	B	Vëindres do Pasca 1 cl., s. Pire Canisio
Sabeda	28	B	Sabeda blancia 1 cl., s. Paul dla Crusc

Otava de Pasca 1 cl. Vang. de s. Jan 20, 19-31: Gejù comparésc ai Aposteli.

Domënia	29	B	<i>Domënia Blancia, s. Pire Martire</i>
Lünesc	30	B	s. Catarina da Siena 1 cl. Patrona primaria d'Italia

Marcès: ai 2 a Burneck - ai 10 y 11 a s. Laurënz, - ai 14 a La Plì da Fodom - ai 26 a Longega - ai 29 a Pursenù.

Aurì è düt l contrario de so fre, l mëis passè, chit y sciode. Al è sciöche n te jon dai 15, 16 ai 18 agn, can lustig y alegrò, sciöch' n te pic galüç, spo indò traurig y plëgn de lünes. Insciö è Aurì, incö te rì-l adòs cun n bel surëdl bun ciald, do da n n'ora te mën-el i peuri sëc y frëic tla müsa, che te mines d'ester a mez l'inver. Tan gonot suzed-el d'Aurì, che te pëstes sön erba bela vérda incö y duman mëss-te scassè la nëi dai cialzà.

Ne te pos gnanca ester n n'ora sigü, can che t'la pënses l manco, t'en fej-el üna, che te ne t'ess aspetè. Mo jënt sà pò, che aurì sciöch'al ò.

Mo sciöch'an ne pò ti orëi crò an te müt jon pur sües matades, insciö gnanca a nosc mëis ne, purciudiche l dè y l surëdl crësc mefo impò dassèn y an va incuntra ala buna sajun dassèn. An vëiga bel tosc l paür, che va do ala cadrëia te chi ciamp y an roda pur chi prà bi vërc a rumnè y spane cultura, t'urt vëigh'un bel spizuràn l sitì y les cioles.

Mo pur l cristian è l mëis d'aurì l cumendant de düc i mëisc dl'an; al se mëna plan, plan ales dumëñies y dis dl'edma santa ala gran festa de Pasca.

L meis d'aurì
Se porta l'ari.
Denant ch'al passa,
Vëgn-el inc Pasca.

Bel la dumënia de Pasciun porta im-pü mudaziun tla Carsëma. Can ch'an va te dlijia y an vëiga les crusc y i altà curis de brüm, spo sa-n che Pasca n'è nia plö dalunc. Impormò la dumënia dal'Urì, aulà che düc porta na rama vérda in prozesciun y la mëssa cun la Pasciun ciantada incunda a düta la jënt, ch'al vëgn l'edma santa cun la bela Jöbia santa, cun so Vëindres sanc y süa crusc, cun Sabda santa y sües zerimoniës y lüimz, che finësc tl scûr dla Vöia de Pasca, che vëgn iluminada y rallegrada dal luminus dl Cëre y mile atres lüimz y dal'Alleluia in onur dl Signur resurì. Y l'ater dè èl Pasca, la gran festa de düta la Dlijia y di Cristiagn. L'Alleluia, ch'è jü a durmì pur nü edmes, se dejëda y ne ò plö scutè pur edmes ala lungia; les ciampanes, che pur trëi dis scutâ, sona a festa plö ch'ales pò, i orghi tira düc i registri y les usc di cristiagn cianta y cianta zëenza lascè do in onur dl Resurì.

La plö bela, la plö gran festa de dlijia è gnüda finalmënter y vigni creatüra de Dì te dlijia, te ciasa, te bosch y campagna tol pert al giubilo, ala ligrëza, ala festa generale de düc i Cristiagn. Na te ligrëza tan sintida y luminosa co la festa de Pasca, ne porta deguina ia pur l'an.

Crësc dl dè: in chësc mëis crësc l dè de n n'ora y 40 minüc.

MÀ

† Mertesc	1	B	<i>S. Ojöp, Laurant, Om de S. Maria, 1 cl.</i> <i>Festa Nazionale Mondiale dl Laur</i>
Mercui	2	B	s. Atanasio Vesco
Jöbia	3	b	s. Alexander Martire, s. Evenzio Martire
Vëindres	4	B	pröm vëindres, s. Monica ved. s. Florian M, s. Gottardo
Sabeda	5	C	Traslaziun de s. Ciascian Vësco y Martire 1 cl. Patrono dla diocesi da Porsenù, s. Pio V Papa, s. Iudita, s. Angel, s. Virginia

2 Domënia do Pasca 2 cl. Vang. de s. Jan 10, 11-16: I bun famëi.

† Domënia	6	BC	<i>Domënia de s. Ciascian, Processiun, s. Claudio</i>
Lünesc	7	C	s. Stanislau Vësco y Martire, s. Ghisela
Mertesc	8	b	Madonna da Pompei
Mercui	9	B	s. Gregorio da Nazianz Vësco, s. Erna
Jöbia	10	B	s. Antonio Vësco
Vëindres	11	C	Ss. Filipo y Iaco Apostoli 2 cl.
Sabeda	12	C	Ss. Nereo y Achille Mm, s. Flavia

3 Domënia do Pasca 2 cl. Vang. de s. Jan 16, 16-22: Gejù preanunzia l'Ascensiun.

† Domënia	13	B	<i>Mëssa dla Domënia, s. Robert Bellarmino Vësco, s. Emma</i>
Lünesc	14	c	s. Bonifazio Martire
Mertesc	15	B	s. Jan Baťtista de La Salle, s. Sofia
Mercui	16	B	s. Jan Nepomuk, s. Ubald Vësco
Jöbia	17	B	s. Pasqual Baylon, patrono di coghi, s. Iodoco
Vëindres	18	C	s. Venanzio Martire, s. Erich - Aniversario dla Consacraziun de nosc Vësco Msg. Ojöp Gargitter
Sabeda	19	B	s. Pire Cölestin Papa, s. Ivo

4 Domënia do Pasca 2 cl. Vang. de s. Jan 16, 5-14: Gejù promët lo Spirito Santo.

† Domënia	20	B	<i>Mëssa dla Domënia, s. Bernardino da Siena</i>
Lünesc	21	b	s. Valente, s. Isberga
Mertesc	22	b	s. Rita da Cascia, s. Emilio Martire
Mercui	23	b	s. Giovanna Thuret Vergine
Jöbia	24	b	s. Maria d'Aiüt, s. Afra da Brescia
Vëindres	25	B	s. Gregorio VII Papa, s. Urban I Papa Martire
Sabeda	26	B	s. Filippo Neri

5 Domënia do Pasca 2 cl. Vang. de s. Jan 16, 23-30: Gejù esaudësc la dërta oraziun.

† Domënia	27	B	<i>Mëssa dla Domënia, s. Beda Venerabile</i>
Lünesc	28	BVi	dles crusc, s. Augustin Vësco, s. Germano
Mertesc	29	BVi	dles crusc, s. Maria Madalena de Pazzis Verg.
Mercui	30	BVi	dles crusc, Vöia dl'Assënza 2 cl., s. Felix I P, s. Ferdinand
† Jöbia	31	B	<i>Festa dl'Assënza 1 cl. de prezet, Palsacrusc - Vang. de s. Merch 16, 14-20: Gejù va al cil y è a la destra de Dio Padre</i>

Marcès: al 1 a s. Linert de Badia - ai 7 a Longega - ai 15 a Corvara Badia y a Pursenù - ai 26 a Pederoa

Mà! An scì y cianta gunot assà dl bel mëis de mà, che porta i bì ciüf somenà pur i prà y n surëdl luminus, che scialda it l mon indurtüra. Chilò da nos ne pudess-un pa propri bravè massa. Al è vëi, che düt crësc y va inant, mo an inc che l'erba, che crësc sö grana dan marcè da Pidrò, mesess-un mazè jö cun na maciüa. A incer mez Mà, sce al è ste bun denant, tom-el ite frëid y al fesc jö sauri la nëi cina jö dales cia-
ses. Temüs è purchèl i Sanc dal frëid Pancrazius, Servazius y Bonifazius, che pur solito porta frëid, broja y magari la nëi, che dlacia la siara y drüca jö l'erba a let.

Val d'ater è-le, sc'an va de mà a Balsan o a Maran, ailò sce pò-n dì, che al è aisciüda indertüra. Düt i lëgns da ordüra florësc sot an surëdl bun ciald, te chi bosc pò-n bel dì, che l'aurì porta la buna sajun. Mo pur ater inc ailò datrai n an pò-l tumè ite n dè o dui tan frëid, che les flus dlacia y fa n gran dan pur la racolta.

Inc sce Mà ne è propri tan bel y bun, altamo chilò da nos, sciöch'an ò fa crëi, spo è'l impò nia mal y datrai, spezialmënter verscio la fin pò-n se gode dër de bì dis.

La santa Dilija à dedichè chësc mëis ala Regina dl cil y la divozion de Mà in so unur è der sintida y praticada dal

popul cristian. Pur l solito tom-el inc it te chësc mëis les plö beles festes, che vëgn do Pasca üna indò l'atra, mo chësc an tom-les dütes impormò de jügn.

Un avenimënt de gran interes profan toma it verscio la fin, chësc è ai 26 de Mà, marcè da Pidrò. Da düta la valada pici y gragn, pur afari y pur curiosità, vëgn a marcè y inc da fora de ca n'un vëgn- el tagn pur cumprè y vëne.

Pidrò y so marcè
Degügn pò jumè:
An à da cumprè
Y sciacarè,
An mëss se urtè,
Tan à-n da baiè,
Un pü curiosè
O'-n inc n te dè.
Purchèl a marcè
Da Pidrò ne pò-n mancè.

Incèr marcè da Pidrò l paur à bëgn feter ruvè i laurz ti ciamp y ti prà y al pò sëgn impüi trà l flè. Sëgn aspet-un mefo che l tëmp y la natüra laores da sùa pert a continuè y complete l'opra de sùes mans, cina ch'al mëss indò mët man l laur dla racolta. A chësc tëmp mët-un inc man de parè fora i tierz sön pastüra y i famëis mët man l vardè pur n istè.

L crësc dl dè: da 14 ores y mesa rüv-el a 15 ores y 40 minüic.

JÜGN

Vëindres	1	B	pröm vëindres, s. Angela Merici Verg., s. Fortunato
Sabeda	2	bc	Ss. Marcellino, Pire y Erasmo Mm, s. Eugenio Festa dla Republica

Domënia do l'Assenza 2 cl. Vang. de s. Jan 15, 26-27 y 16, 1-14: Canche al gnarà 1 Consolatore.

✖ Domënia	3	B	Mëssa dla Domënia, s. Oliva
Lünesc	4	B	s. Franz Caracciolo, s. Werner
Mertesc	5	C	s. Bonifaz Vëscò y Martire, s. Walter
Mercui	6	B	s. Norbert Vëscò, s. Candida, s. Claudio
Jöbia	7	b	s. Maria Teresa Soubiran, s. Robert Abate
Vëindres	8	b	s. Jolanda, s. Severino
Sabeda	9	C	Vöia de Pasca de Må 1 cl., s. Primo y Felician Mm

Solenitè de Pasca de Må, 1 cl. cun Otava de 1 cl. Vang. de s. Jan 14, 23-31: Chi che me ô bun, osserva mia parora.

✖ Domënia	10	C	de Pasca de Må 1 cl., s. Margherita Regina vedoa Ⓜ
Lünesc	11	C	de Pasca de Må 1 cl., nia de prezet, s. Barnaba Ap.
Mertesc	12	C	de Pasca de Må 1 cl., s. Jan Facundo
Mercui	13	C	de Pasca de Må 1 cl., s. Antone da Padoa Q. T.
Jöbia	14	C	de Pasca de Må 1 cl., s. Basilio I Gran, s. Rosmunda
Vëindres	15	C	de Pasca de Må 1 cl., s. Vi, s. Germana Q. T.
Sabeda	16	C	de Pasca de Må 1 cl., s. Benno, s. Luitgard Q. T.

Festa dla SS. Trinitè, 1 cl. Vang. de s. Mat. 28, 18-20: A me m'èl gnü dè vigné potestè in cil y in terra.

✖ Domënia	17	B	dla ss. Trinitè, 1 cl., s. Gregorio Barbadico Vëscò, s. Adolf Ⓜ
Lünesc	18	B	s. Efrem di Syri, s. Amando
Mertesc	19	B	s. Iuliana de Falconeri V, s. Gervasio y Protasio Mm
Mercui	20	c	s. Siverio P y M, Vöia dles Antlès
✖ Jöbia	21	B	Solenitè dles Antlès, de prezet 1 cl., s. Lovije Gonzaga Vang. de s. Jan 6, 56-59: la s. Comuniun e la spëisa d'l'anima
Vëindres	22	B	s. Paulino Vëscò
Sabeda	23	Vi	Vöia de s. Jan Battista 2 cl., s. Edeltraud

S. Jan Battista, 1 cl. Vang. de s. Lüca 1, 57-68: la nascita de s. Jan Battista.

✖ Domënia	24	B	s. Jan Battista, 1 cl.
			1 Patrono dla ven. Dlijia la s. Martin de Tor
Lünesc	25	B	s. Wilhelm Abate, s. Adelbert
Mertesc	26	C	Ss. Jan y Paul Mm, s. Vigile, s. Rudolf
			s. Vigile Patrono primario dles ven. Dlijies da Calfosch y da Al Plan, festa de 1 cl.
Mercui	27	ve	s. Ladislau Re
Jöbia	28	Vi	Vöia de s. Pire y de s. Paul Aposteli 2 cl.
✖ Vëindres	29	B	Festa dl SS. Cör de Gejù, de prezet 1 cl.
			Vang. de s. Jan: Dük ciararà a Gejù che ai à trafitto
Sabeda	30	C	s. Pire y s. Paul Apostoli, 1 cl. da inir, s. Ehrentraud Patroni dla ven. Dlijia da Rina

Marcès: ai 4 a Calfosch - ai 12 a s. Martin de Tor - ai 8 a Percha - ai 14 a Porsenù - ai 23 a Longega - ai 26 a Burneck.

Jügn! De Jügn, pò-n dì, che chilò da nos vëgn-el indertüra la aisciüda y atira do inc l'istè t'en iade. Altamo chisc ultimi agn pudò-n dì, che dan mez jügn è ma feter sciöche Må, nia dër ciald y pur solito incér s. Antone tom-el ciamò n iade fréid y magari inc la nëi, mo demanco co de Må y nia tan prigorùs. Mo spo incér san Jan t'un iade vëgn-el ciald y bun tëmp, che an l sënt y se sta bëgn. Al è vëi, aisciüda y istè toma feter adüm. L surëdl leva adora y va sò al'alt tl cil cun na roda de 17 ores al dè. Sce dezember se dà la nöt plö lungia, spo se dà Jügn 1 dè plö lunch de düt l'an.

Jügn è bëgn chilò da nos l plö bel mëis; sëgn mëtt-el infromò man de fluri indertüra, i spisc mëtt granel, la frunta va sö, sö pur i bosc cina sön som, i ultimi tac de nëi sparësc sö pur i prà da munt, ma sö pur chi banc di crëp veigh-un ciamò blanch, an pò daurì sö finestres y üsc y lascè tra it la buna aria jintila y sana; la vita se mör dlunch.

L paür à sëgn da jì a bosch a fa taies, fa rans y pestè dascia y da misdè fej-el la palsa t'l'ambria dl bosch y s'la lascia impù jì bona; al mëss abinè adüm les forzes, purciudiche t'en cürt metaràl man l gran laur sfadius da siè.

Jügn se portarà chësc an na rica corona de granes y beles festes: Pasca de Må, che zënsa toma bëgn pur solito tl mëis, che éla porta l'inom a posta, toma chësc an impormò ai 10 de jügn y spo ai 21 vëgn-el les Antlès cun süa bela prozescium cul Santissimo sot al baldachin indorè pur ciamp y prà flurìs. La dumënia dò èl spo san Jan de jügn, n gran santù da paür na ota y sant inom de tan de personnes in dütes les variaziuns badiotes de Jan, Tita, Batista, cinamai Tista pò-n aldi. An vëiga, ch'al è n Sant dl popul y bëgn conesciù. Ai 29 spo vëgn-el ciamò la festa de San Pire de Jügn cules tles dl paraïsc y a per San Paul cula berba lungia y la sabla, la festa dl Papa y de nostra uma spiritual, la santa Dlijia. Chësc an toma adüm cula festa liturgica dl Cör de Gejù, che vëgn zelebrada do la tradiziun cun düta la solita solenità la dumënia do, che sarà chësc an bel la prüma dumënia de messè.

L mëis de Jügn
I plesc a vignun,
Cul dè le plö lunch
incér le vintun.

L crësc dl dè: L dè crësc cina ai 21 de 20 minüc y tol bel indò jö cina ala fin de cin minüc.

MESSÈ - IULI

Festa dl Preziosissimo Sangh de nosc Signur 1 cl. Vang. de s. Jan 19, 30-35: Cun na lancia ti ai daurì 1 cör.

Domënia	1	C	<i>Festa dl Preziosissimo Sangh de Nosc Signur, 1 cl.</i>
Lünesc	2	B	Visitaziun de s. Maria 2 cl., s. Martiniano
Mertesc	3	B	s. Ireneo Vësco (denant ai 28.6.), s. Mainhard
Mercui	4	ve	s. Ulrich Vësco, s. Berta
Jöbia	5	B	s. Antone Maria Zacjaria, s. Filomena
Vëindres	6	B	pröm vëindres, s. Maria Goretti, s. Isaia
Sabeda	7	B	Ss. Cyril y Metodio Vëschi

4 Domënia do Pasca de Må 2 cl. Vang. de s. Lüca 5, 1-11: la pesca miracolosa.

Domënia	8	Ve	<i>Mëssa dla Domënia, s. Elisabet Regina y vedoa</i>
Lünesc	9	Ve	s. Veronica
Mertesc	10	B	Ss. 7 fredesc Mm, s. Amalia
Mercui	11	c	s. Pio I P y M, s. Olga, s. Ciprian
Jöbia	12	B	s. Andrè da Rinn müt y M
Vëindres	13	ve	s. Eugenio
Sabeda	14	B	s. Bonaventura Vësco, s. Giusto, s. Carolina

5 Domënia do Pasca de Må 2 cl. Vang. de s. Mat. 5, 20-24: fà pesc cun to frè.

Domënia	15	Ve	<i>Mëssa dla Domënia, s. Heinrich imperadù</i>
Lünesc	16	b	Comemoraziun de s. Maria di abiti
Mertesc	17	b	s. Alex, s. Irmengard
Mercui	18	B	s. Camillo de Lellis, s. Federico
Jöbia	19	B	s. Vinzenz de Pauli, patrono dles operes dla carité
Vëindres	20	B	s. Iarone Emiliano
Sabeda	21	B	s. Laurënz da Brindisi

6 Domënia do Pasca de Må 2 cl. Vang. de s. Merch 8, 1-9: la multiplicaziun di pans.

Domënia	22	Ve	<i>Mëssa dla Domënia, s. Maria Madalena</i>
Lünesc	23	C	s. Apollinare Vësco y Martire
Mertesc	24	c	s. Cristina Vergine y Martire
Mercui	25	C	s. Iaco Apostel 2 cl., s. Cristoforo
			s. Iaco Ap. Patrono primario dla ven. Dlijia de Badia, 1 cl.
Jöbia	26	B	s. Anna uma de s. Maria 2 cl.
Vëindres	27	vec	s. Pantaleone Martire, s. Gioconda
Sabeda	28	C	Ss. Nazario y Celso Mm, s. Victor I P y M

7 Domënia do Pasca de Må 2 cl. Vang. de s. Mat. 7, 15-21: i falsi profeti.

Domënia	29	Ve	<i>Mëssa dla Domënia, s. Marta Vergine, s. Beatrice</i>
Lünesc	30	vec	Ss. Abdon y Sennen Mm, s. Abele
Mertesc	31	B	s. Inazio de Loiola, fondatur dl'Ordine di Gejuiti

Marcès: ai 22 a Burneck - ai 25 a Pursenù.

Iuli - Messè. Cun messè l'an è ruvè al'etè da mez y al dà ca sègn süa forza de plègn. Scèbègn che al descrèsc bel d'en n'ora, resta impò messè l mëis plö ciald. Cun messè mëtt impormò man dassèn te nestes valades altes i dis dl gran laur. Da duman bel adora sta l gran fant sön som a na vara pur fa la sfenüda, atira do i atri pronti pur l ciacè y les fanceles cul restel sola scialba ai setusc. Insciö vèigh-un dùt l dammisdè la falc glizernàn te surèdl y an alda can un, can l'ater aguzàn cula cù y streichnàn l'aciariìn. Pur can ch'an chèrda a marëna, à les fanceles fat cutàn de rodeles. Da zacutagn de agn vèigh-un bëgn inc les mascins da siè, che se mangia ite pur l'erba spëssa di prà plö da plan.

L mëis de messè
L paur mëss siè,
Laurè dassèn bëgn
Pur fa de bun fëgn.

Sc'al è da restlè, spo vègn-el ciamò ot les rodeles dal dè denant dan marena. La marëna vègn portada bel söl vost, aulà che an è cul siè y düt se sënta ia pur tera incér la fana dalz pulëinta o la schidela dai cajincì y mangia cun bun apetit. Ti prà da ciasa ne vègn-el nia ler fat la palsa, o ma cürtä, do marëna, l laur mëna massa. Y de fata do ald-un bel drumblàn i gratuns, sò colmi de fëgn, ite pur punt de sorara. Y fora pur chi prà vèigh-un ëi y èles busiàn dassèn incér i grümz de fëgn. L laur vègn ma impü lascè do al tèmp dla picera marëna pur püch, spo

va-l inant che dùt è restlè y cundüt ite a cost de messëi laurè inc a scûr ciamò.

D'istè l paur ne cunësc na giornada fissa, sciòche tla fabrich. Al mëss anuzè fora l bel tèmp. Sc'al è tèmp da plöia, spo mëss-el indò magari ste a ciare pro cudi, zenza pudëi jì inant cul siè y restlè.

Messè la tol tan sòl scerio cul laur, che al ne fesc degünes festes de dlijia ia pur l'edma. Dandaia êl te mec santusc da paur: la Visitaziun de s. Maria, aulà che s. Maria jè sura munt ia a ciafè süa cujina s. Elisabeta, spo s. Maria Madalena y s. Iaco, che è ciamò te val post Patrozinio de dlijia, sciòche te Badia.

Incér s. Iaco à la maiù pert ruvè de siè i prà da ciasa y an va y fesc la pocàsc y pëia sò pur munt. Lasö i pèl a düt bel, scebègn che l laur è gran y les comoditàs dla vita mancia in gran pert. Impò ald-un ciantàn y cigàn y da sëra terd va-n spo stanc y prò a durmì tl bun fëgn da munt, che tol vigni stanchëza y lascia palsè fora de morvöia.

De messè mën-un inc i tierz te munt. Sc'al è ste na buna aisciüda, va-n bel de fata do s. Pire, zënza va-n insciò zacutàn de dis do te Fanes.

La vita di famëis de munt n'è nia burta, sce l tèmp è impü aladò, mo sce-nò à-i pa inc burt assà. De chësc pudess pa la cuntè lungia Vijo de Tofe, che è jü bel plò de 40 agn vigni istè te Fanes a vardè.

L dè descrèsc: Cina ala fin tol jö l dè oramai d'en n'ora.

AGOST

Mercui	1	c	Ss. Maccabei 17 fredesc
Jöbia	2	B	s. Alfonso Maria de Liguori Vësco
Vëindres	3	B	pröm vëindres, Mëssa dl Cör de Gejù, s. Lydia
Sabeda	4	B	s. Domëne, s. Rainer

8 Domënia do Pasca de Må 2 cl. Vang. de s. Mat. 7, 15-21: 1 massà infedele.

✠ Domënia	5	Ve	<i>dla Porziuncula, s. Maria dla nëi</i>
Lünesc	6	B	Trasfiguraziun de Nosc Signur 2 cl., s. Sisto II P, s. Ulrike
Mertesc	7	B	s. Caietan, s. Mafalda
Mercui	8	B	s. Jan Maria Vianney, patrono di curac
Jöbia	9	Vi	Vöia de s. Laurënz 3 cl., s. Romano Martire
Vëindres	10	C	s. Laurënz Martire 2 cl.
Sabeda	11	bc	Ss. Tiburzio y Susanna Vergine y Martire

9 Domënia do Pasca de Må 2 cl. Vang. de s. Lüca 19, 41-47: Gejù pita sura Gerusalem.

✠ Domënia	12	Ve	<i>Mëssa dla Domënia, s. Chiara o Clara Vergine</i>
Lünesc	13	C	s. Ciascian Vësco y M, Patrono dla diocesi da Purseenù Patrozinio dla ven. Dlijia da s. Ciascian, festa de 1 cl
Mertesc	14	Vi	Vöia de s. Maria dal Ciüf e cl., s. Eusebio
✠ Mercui	15	B	<i>Santa Maria dal Ciüf, 1 cl. de prezet</i> Vang. de s. Lüca 1, 41-50: dütes les generaziuns me no-minerà beata - Patrozinio dla ven. Dlijia da La Ila
Jöbia	16	B	s. Iachin pere de s. Maria 2 cl., s. Rocco
Vëindres	17	B	s. Giacinto, s. Rinaldo, s. Emilia
Sabeda	18	bc	s. Agapito Martire, s. Elena, s. Rainald

10 Domënia do Pasca de Må 2 cl. Vang. de s. Lüca 18, 9-14: y fariseo y 1 publicano.

✠ Domënia	19	Ve	<i>Mëssa dla Domënia, s. Jan Eudes</i>
Lünesc	20	B	s. Bernerd Abate, s. Filibert
Mertesc	21	B	s. Giovanna Franzisca Fremiot de Chantal vedoa
Mercui	22	B	Festa dl'Immac. Cör de s. Maria 2 cl., s. Hildebrant
Jöbia	23	B	s. Filipo Benizi, s. Zaccheo
Vëindres	24	C	s. Berto Apostel 2 cl.
Sabeda	25	B	s. Ludwig Re, s. Filomena, s. Genese Martire, Patrono pri-mario dla ven. Dlijia da La Val, 1 cl.

11 Domënia do Pasca de Må 2 cl. Vang. de s. Merch 7, 31-37: Gejù varësc a strüm.

✠ Domënia	26	Ve	<i>Mëssa dla Domënia, s. Feferino Papa, s. Alexander</i>
Lünesc	27	B	s. Gebhard, s. Ojöp Calasanzio
Mertesc	28	B	s. August Vësco y Dotur, s. Adelinda
Mercui	29	C	Mort de s. Jan Battista, s. Sabina
Jöbia	30	C	s. Rosa da Lima Vergine, s. Felix Martire
Vëindres	31	B	s. Raimund Nonnato, s. Abbondio, s. Isabella

Marcès: ai 9 a Burneck - ai 25 a Purseenù

„Agost è impü n dër mëis él”, dijò n te berba vedl.

Al à raju de dì insciö. Agost va plö al'alt de düt i mëisc sö pur munt y cür jus y prà d'un bel vërd y dlunch à-l sumenè ite de pici ciüf dai curusc tan nëc y luminusc, che forma ma te plumac sön chi banc di crëp plö alc. Mai zënsa ürt-un tan de jënt sö pur munt, che ia pur l mëis d'agost. Chilò è-le i famëis na ota, che osc i tierz cina söles pizes plö altes cun un pü de erba rara, mo buna, spo chi che siëia i prà da munt plö alc, i iagri patentà o manco y final-mënter cun cordes y cialzà da broces chi ch' s'arampichëia sö pur vigni piz plö prigorùs.

Inc l calënder de dlilia sënt l'aria de munt, oress-i dì. Ai 6 d'agost se record-el, che nosc Signur è jü cun trëi apostoli sö pur munt dl Tabor y se è trasfigurè in gloria dan da ëi.

Ci che messè à madurì, mëss l'agost pratè y ai 10 dl mëis è-le s. Laurënz, che è ste pratè vi söl fanà de fer cul füch, che stiza sot ite. Purchël tom-el tan de tizes dal cil la nöt incér s. Laurënz. In chësc mëis è-l inc les erbes da medejina, che madurësc y tol sö e soft plö sterch, purchèl ò-i ciamò n iade, denant che gnì cuiüs o taià ia, lascè sintì so bun tof y mostrè sü bì curusc pur la plö bela y plö gran festa de s. Maria a mez l mëis. S. Maria dal Ciüf è so dër y bel inom, che ò

ciamò, dan che l'istè s'un vais, mostrè düta süa beleza y solenitè ai cristiagn. Maria santiscima s'en è jüda sö y sura dütes les munts plö altes fora, sö al plö alt dl cil. Bëgn inc te nosc cör se vëgn-el n zerto incherscemùn do cheles altëzes eternes, aulà che nosta uma s'en è jüda.

L mëis de agost
An sënt, ch'i dis osc.
An mëss sujurè
Y siè artigö.

An ne pò pa tres ste sö pur munt, an mëss pa inc indò gnì jö tla val, aulà ch'al è pa d'ater laur, che aspeta. Datrai mëss-un pa ma lascè y saltè jö de munt a sujurè la siara, ch'ala è tan madüda. Spo vëgn-el pa tosc da sujurè l'orde y l furnënt. Datrai è-l pa düt che vëgn insura l'ater, che an ne pordiisc nia plö. Les dumëniès è-l n damanamënt do oràs y sujuradësses, che an va pa ma a strita un cun l'ater. Y de fata vëgn-el spo indò da siè artigöi. Sce l tëmp dëida, va-la pa impò nia tan ert. Al è ciamò adora assà, mo i dis à bel fat ota dassèn y l surëdl ne dà plö tan dì y tan ciald.

Ai 24 è-l s. Berto y ai 25 è-l s. Senès, che a la Val vëgn zelebrè cun gran solenitè, denant ch'al vëgn les brojes y bur tëmp, sciòch'al è gonot.

L descrësc dl dë: Al tol jò de n n'ora e trënta minüic.

SETËMBER

Sabeda 21 B s. Egidi Abate, s. Verena

12 Domënia do Pasca de Mâ 2 cl. Vang. de s. Lüca 10, 23-37: comandamënt dl'amur.

Domënia	2	VeB	<i>Festa di Santi Angeli Custodi, s. Stefo Re, s. Tobia</i>
Lünesc	3	B	s. Pio Papa, s. Clelia, s. Marino
Mertesc	4	ve	s. Rosalia, s. Candida, s. Marcello, s. Ida
Mercui	5	B	s. Laurënz Iustiniani Vësco
Jöbia	6	B	s. Magnus Abate
Vëindres	7	B	pröm vëindres, Mëssa v. dl Cör de Gejù, s. Regina, s. Valeria
Sabeda	8	B	<i>Nascita de s. Maria 2 cl., s. Adrian Martire</i>

13 Domënia do Pasca de Mâ 2 cl. Vang. de s. Lüca 17, 11-19: i 10 lebrosi.

Domënia	9	Ve	<i>Mëssa dla Domënia, s. Corbinian, s. Gorgonio M</i>
Lünesc	10	B	Dedicaziun dla Catedrale da Pursenù, 1 cl.
Mertesc	11	vec	Ss. Proto y Iacinto Mm, s. Daniel
Mercui	12	B	Ss.mo Inom de s. Maria, s. Guido
Jöbia	13	B	s. Notburga Vergine, s. Materno
Vëindres	14	C	Esaltaziun dla Santa Crusc 2 cl., s. Irmgard
Sabeda	15	B	I 7 dolour de s. Maria Vergine, 2. cl.

14 Domënia do Pasca de Mâ 2 cl. Vang. de s. Mat. 6, 24-33: servì a dui patruns ne pò-n nia.

Domënia	16	VeB	<i>Mëssa dla Domënia, Ss. Cornelio P y Ciprian Vësco Mm</i>
Lünesc	17	b	Comem. dles sacres plaies de s. Francesch, s. Hildegard
Mertesc	18	B	s. Ojöp da Copertino, s. Stefania, s. Irene, s. Sofia
Mercui	19	Vi	Q. Tempora 2 cl., s. Gennaro Martire
Jöbia	20	vec	s. Eustachio Martire
Vëindres	21	B	s. Matì Apostel y Ev. 2 classe, Q. T. 2 cl.
Sabeda	22	Vi	Q. Tempora 2 cl., s. Tomaso de Villanova Vësco

15 Domënia do Pasca de Mâ 2 cl. Vang. de s. Lüca 7, 11-16: Gejù à resurì 1 fi dla vedoa de Naim.

Domënia	23	Ve	<i>Mëssa dla Domënia, s. Lino Papa y M, s. Tecla VM</i>
Lünesc	24	b	Comemoraziun de s. Maria dla Mercede, s. Rupert
Mertesc	25	ve	s. Aurelia, s. Dietrich
Mercui	26	vec	s. Cyprian y s. Giustina V Martiri, s. Egmond
Jöbia	27	C	Ss. Cosma y Damiani Martiri, s. Adolf
Vëindres	28	C	s. Wenzeslau Duca Martire Patrono dla Boemia
Sabeda	29	B	s. Michil Arcangel 1 cl. Patrono secondario dla ven. Dlijia da Calfosch

16 Domënia do Pasca de Mâ 2 cl. Vang. de s. Lüca 14, 1-11: chi che se umilia, sarà inalzès.

Domënia 30 Ve *Mëssa dla Domënia, s. Iarone prô*

Marcès: ai 12 a Burneck - ai 21 a Al Plan - ai 24 a s. Martin de Tor - ai 28 a Türsc - ai 29 a Pursenù.

Setëmber! Te chësc mëis ne uress-un dì, che tröpes coeses tol comiè da nos, s'un va y lascia indò n zero incherscemu. Imprüma de düt è-l l bel istè, che s'arjigna plan, plan de s'un trà. Do l calënder dess-l bëgn ma impormò se finì do i vint y i lascè l post al'alton jon, mo i sëgns de adio vëigh-un bel feter atira.

Da s. Maria s'un va les vidunderes, dij-un. Eles s'abina adüm tres plö y plö soi fertrac dla electric, magari pur dis ciamò s'la cunt-les y bisibiliëia y n bel dè è-les imalora. Cules vidunderes è-l bëgn inc foresti, che è gnüs da dütes les perts dl mon, che fesc l poch indò pur n n'an. Val turisti vëigh-un ciamò rudàn, purciche de setëmber es-i plö tlerz i dis y plö beles les pizes di crëp, mo ëla ne düra plö dì, che les üties y ustaries sö sot i parëis vëgn sarades y gran silenzio se fesc lerch sö pur les muntes plö altes. L bel vërd müda jö cul ros y ghel, purciche les nöts vëgn plö lunges y frëides y les prümes brojes aprata ciüf y erba. Inc i tierz de munt s'un tira jö verscio l bas y incér s. Michel se osc bëgn feter düc verscio ciasa dlun stlinghinà y pertàn la gherlanda. Sc'al è ste dër bun tëmp y te sci ti plö cialdins aspet-i magari inc cina do segra da Rosar.

Nia da desmentiè n'è-le, che inc düta la jënt da scora do mez setëmber o verscio la fin mëss dì adio ales beles

vacanzes y jì a se sentè pur n an ti banc da scora y tignì l cè tra les dues mans sura i libri.

Ma un ne pò pa ciamò la stlü chesc mëis, l paur.

L mëis de setëmber,
Se disc l calënder:
Sëgn ciara de nuzè
L tëmp y sturtè.

Pur l paur è-l ma ciamò tres istè, altamo sce an ciara a so laur. Spezial-mënter sö plö al'alt è-l ciamò da sujurè, manes da cundüsc ite, artigöi da siè y da restlè, da mët siara y frumënt y tagñ de atri laurz ti ciamp y prà. Al mëss pa se spazè, purciudiche i dis è cürc y madurì madurësc-el pa plan y sicè n'ò-l nëine der plö, sce al ne dà düt l dè surëdl, ch'è oramai debł dassèn. L paur mëss pa ester plö che cuntënt, sce al rüva a sturtè la maiù pert pur can che al vëgn les plöies da s. Michiel.

Tl lingaz dla Dlijia porta chësc mëis chël di Angeli Custodi, purciche la prüma dumënia è-l la festa de chisc adüm cun la festa di Jogn pur solito. Santa Maria ai ott è sëgn ma plö na festa tignida mesamënter, ti païsc y pro jënt da paur; San Michiel è dandaja na data de gran importanza, aulà ch'an paiâ fit, fajò santù y jê in prozesciun pur la racolta.

L descrësc dl dè: L dè tol jö de n'ora y 40 minüt.

OTOBER

Lünesc	1	b	s. Remigio Vësco Apostel dla Francia, s. Ghilbert
Mertesc	2	B	Ss. Angeli Custodi, s. Gottfried, s. Gerino
Mercui	3	B	s. Taresia dl Bambin Gejù Vergine
Jöbia	4	B	s. Francësch d'Assisi 1 cl., Patrono primario d'Italia
Vëindres	5	B	pröm vëindres Mëssa v dl Cör de Gejù, s. Placido M
Sabeda	6	B	s. Bruno, s. Magno

17 Domënia do Pasca de Må 2 cl. Vang. de s. Mat. 22, 34-46: ama to proscimo sciöche te n stëss.

✖ Domënia	7	B	<i>Mëssa de S. Maria dal Rosare</i> 2 cl., s. Marco Papa
Lünesc	8	B	s. Brighida vedoa, s. Sergio Martire
Mertesc	9	B	s. Jan Leonardi, s. Dionisio
Mercui	10	B	s. Francesch Borgia
Jöbia	11	B	Maternité de s. Maria 2 cl., s. Alma
Vëindres	12	B	Dedicazion dles propries Dlijies 1 cl., s. Serafin
Sabeda	13	B	s. Eduard Re

18 Domënia do Pasca de Må 2 cl. Vang. de s. Mat. 18, 1-8: Gejù varësc n paralitico.

✖ Domënia	14	Ve	<i>Mëssa dla Domënia, s. Callisto I P y M, s. Fortunata</i>
Lünesc	15	B	s. Teresia Vergine, s. Aurelia
Mertesc	16	B	s. Gallo Abate, s. Hedwig vedoa
Mercui	17	B	s. Margherita Maria Alacoque Vergine
Jöbia	18	C	s. Lüca Evang. 2 cl., s. Renato
Vëindres	19	B	s. Pire de Alcantara
Sabeda	20	B	s. Canzio, s. Irene, s. Artur

Festa dla Dedicazion dles Dlijies 1 cl. Vang. de s. Lüca 19, 1-10: te ciasa de Zaccheo.

✖ Domënia	21	B	<i>Mëssa dla Dedicazion dles Dlijies 1 cl., s. Ursula M</i>
Lünesc	22	ve	s. Melanio, s. Ulberta
Mertesc	23	B	s. Antone Maria Claret Vësco
Mercui	24	B	s. Raffaele Arcangel, s. Settimo
Jöbia	25	c	Ss. Crysant y Daria Martiri
Vëindres	26	c	s. Evaristo Papa y Martire
Sabeda	27	b	Mëssa de s. Maria, s. Ivo

Festa de ost Signur Gejù Cristo Re 1 cl. Vang. de s. Jan 18, 33-37: 1 mi regno ne è nia de chësc monn.

✖ Domënia	28	B	<i>Mëssa dla Festa de Gejù Cristo Re 1 cl., s. Scimun y Iüda Thadeus Aposteli - Aniversario dla Eleziun de Süa San-tité Giovanni XXIII</i>
Lünesc	29	ve	Mëssa dla domënia 2 Oma, s. Narciso, s. Hermelinde
Mertesc	30	ve	Mëssa dla domënia 2 Oma, s. Germano, s. Gerhard
Mercui	31	ve	Mëssa dla domënia 2 Oma, Vöia de Gnissant, s. Wolfgang, s. Alfonso Rodriguez

Marcès: ai 4 a s. Linert de Badia - ai 8 a s. Laurënz - ai 9 a Pursenù - ai 22 a Longega - ai 27 a s. Scimun.

Otober è n berba bel saurì, s'la rì bel cuntént, che al se god ciamò valgùgn de bì dis, sce l cil è sarëgn y les nòts nia massa frëides y la dumàn ne mostra la berba blancia dala broja. Düt lascia sintì pesc y baldëza, inc tla natüra. La siara bela vérda müda jö cui ciamp de stopa apëna sujurà, sciöche or slumina la föia di lègns y dles brüses, i tierz, che mancia jö l'ultima pascentada, chir ciamò l'ambria di lègns incér misdè. L paür n'à plö bria de avëi tan prescia, sciöche dal ciald d'istè, n'à plö da to-mëi i temporai y les brojes; purciudì che düt ci che l'aisciüda impurmetô, l'istè madurì y l'alton à dè ca, è sëgn al sigü. L paür à ma sëgn ciamò da ciavè soni y da to ia i capüc pur fa de bun zetlcraut, pur mangè pro les bales d'invèr.

L mëis de Otober
E' l plö nobl:
Dà soni y capüc
Y tagn de bogn früc.

In marcè da san Francësch, l frè dl marcè da Pidrò, è-l bëgn feter düta la valada di Badioc che s'abina, purciche an à bel dlaurela, an ò impü fa festa do les fadies dl'istè. Ailò ciaf-un pom y pér, üa è ciastëgnes, bel sciöch'an ò. Un grüm de crameri dala peza, dai cialzà, da oles y copes y tan de vigni sort de bisineles pita ca süa roba. Y söl marcè

dai tierz vëgn-el sciacarè, baratè y cum-prè bisces y ciavai, vaces da lat y bos grasc. Düt spo s'la dà buna y inultima è-l ciamò i ustis che fesc so bun vadagn.

A mez l mëis vëgn-el spo ciamò la segra de düt, aulà che dandaia fajò-n crafuns y canifli, tutres y bales de furmënt cun craut nü y n got de bun vin, pur mostrè ci che vigni patrona savô y pudô. Cun chësc urò-n mostrè la ligrëza y cuntentëza dla racolta bëgn fata.

Mo plö ciamò sintî-l y sënt ciamò l paür, che al mëss ringraziè so Signur. Idì, che ala fin à lascè garatè düt tan bëgn ia pur l'istè. Purchël vëgn-el tignì te vigni cüra de october ia na festa de ringraziamënt dla racolta.

L mëis d'october è l mëis dl Rosar, sciöche l Må, cunsagrè a santa Maria. La festa dl Rosar è bëgn feter l'ultima festa d'istè y pur solito è-l in chël dè l'ultima prozesiun solene pur ciamp y prà, che porta bëgn dassèn bel la iesta d'alton. Degùgn ciüf plö ne vëighun, ater che te val urt ascognü y söles finestres bel stlütes sö dai vidri. Sc'al è de bì dis da surëdl, spo pòl ciamò ester dër bun ciald ia pur l dè, mo les sëres y dumans y spezialmënter les nòts è bel frëides; an mëss la crëi, scebëgn che an n'oress.

L dè descrësc: L dè tol jö de n n'ora y 40 minüc.

NOVËMBER

¶ Jöbia	1	B	<i>Solenitè de Gnissant, Festa de 1 classe, de prezet Vang. de s. Mat. 5, 1-12: les beatitudines</i>
Vëindres	2	F	Dè dles Animes 1 cl., pröm vëindres
Sabeda	3	b	Mëssa de s. Maria, s. Hubert
<i>21 Domënia do Pasca de Må 2 cl. Vang. de s. Mat. 18, 23-35: vignun de nos dès pordenè de cör a so fre.</i>			
¶ Domënia	4	Ve	<i>Mëssa dla Domënia, Domënia dles Animes, s. Carlo Borromeo Vëscu, Ss. Vitale y Agricola Mm - Aniversario dla Incoronaziun de S. S. Papa Giovanni XXIII - Festa Nazionale dla Vittoria</i>
Lünesc	5	ve	s. Zacharia y s. Elisabeta, Ss. Reliquies di Sanc
Mertesc	6	ve	s. Linert, Patrono secondario dla ven. Dlijia de Badia 2 cl.
Mercui	7	ve	s. Angel, s. Ernst
Jöbia	8	c	Ss. 4 Coronà Mm, s. Gottfried
Vëindres	9	B	Dedicaziun dl'Arcibasilica dl Ss.mo Salvatore 2 cl.
Sabeda	10	B	s. Andrè Avellino patrono cuntra la mort improvvisa
<i>22 Domënia do Pasca de Må 2 cl. Vang. de s. Mat. 22, 15-21: Dède a Cesare chel che è de Cesare y dède a Di chel che è de Di.</i>			
¶ Domënia	11	Ve	<i>Mëssa dla Domënia, s. Martin Vëscu</i>
Lünesc	12	B	s. Martin I Papa, s. Emilio, s. Cunibert
Mertesc	13	B	s. Didaco, s. Stanislau Kosca
Mercui	14	B	s. Iosafat Vëscu y M, s. Alberich, s. Veneranda
Jöbia	15	B	s. Albert I Gran Vëscu, s. Leopold
Vëindres	16	B	s. Gertrud Vergine
Sabeda	17	B	s. Florino, s. Gregorio Taumaturgo Vëscu
<i>23 Domënia do Pasca de Må 2 cl. Vang. de s. Mat. 9, 18-26: la tòa fede t'à varì.</i>			
¶ Domënia	18	Ve	<i>Mëssa dla Domënia, s. Hilda, s. Otto</i>
Lünesc	19	B	s. Elisabet vedoa
Mertesc	20	B	s. Felix de Valois, s. Benigno
Mercui	21	B	Presentaziun dla B. V. Maria, s. Colombano
Jöbia	22	C	s. Zezilia Vergine y Martire patrona dla musiga
Vëindres	23	C	s. Clemente I Papa y Martire, s. Felicita uma de 7 fis Mm
Sabeda	24	B	s. Jan dla Crusc, s. Crysostomo Martire, s. Erminia
<i>24 Domënia y Ultima do Pasca de må 2 cl. Vang. de s. Mat. 24, 15-35: la fin dl monn.</i>			
¶ Domënia	25	Ve	<i>Mëssa dla Domënia, s. Catarina V y M - Cäciliensonntag s. Catarina Patrona dla ven. Dlijia da Corvara, 1 cl</i>
Lünesc	26	B	s. Silvester Abate, s. Pire d'Alessandria Vëscu y Martire
Mertesc	27	ve	s. Virgilio d'Irlanda Vëscu da Salzburg
Mercui	28	ve	s. Günter, s. Iaco dla Marca
Jöbia	29	vec	s. Saturnino Vëscu y Martire
Vëindres	30	C	s. Andrè Apostel y Martire 2 classe, s. Iustina s. Andrè patrono secondario dla ven. Dlijia da La Val

Marcès: ai 8 a s. Martin de Tor - ai 10 a s. Laurënz - ai 13 a Pursenù - ai 19 a Burneck.

Novëmber! L'an è deventè n vedl grisc, che è mez verc, sta ailò sentè y ne è plö bun de se scialdè. L surëdl instëss è deventè vedl y debl, al va ma inscio bas ia y da sëra adora s'un tir-el te süa ciamena a durmì. Ciariusc grisc y moi se tira ite pur la val y cür pro düt, che an ne vëiga n pas dan se. La natüra s'arjigna inc a jì a durmì y a murì, düt passa y s'un va sönchësc mon. Y purchël è novëmber l mëis dla mort y dla recurdaanza di morc.

L mëis de Novëmber
E' grisc sciöch'n cëinder,
Recorda i morc,
Che Dì i confortes.

Da Gnisant y l dè dles animes devënta nösc cari trapassà plö vis che mai te nosta memoria, te nosc cör, te nostes oraziuns y te nostes usanzes. Degun mëis se mët tan in intima comunicaziun cun nösc defunti, sciöche novëmber y spezialmënter Gnisant, dè dles animes y dumënia dles animes.

In Gnisant da sëra lasciâ-n dandaia dagnora val da mangè sön mësa, an dijô: „Les animes vëgn ca a mangè”. Segn plö che dandaia infurnësc-un sö les fosses cun ciüf y gherlandes y impëia lümz, spo va-n in prozesciun sura les fosses a periè y dì tres indò da nü: „Requiem aeternam...” In dè dles ani-

mes vëgn-el dit trëi mësses y ciantè l Libera, al vëgn vadagnè les indulgënzès y dit l De profundis, an pënsa y recorda, an pita y s'en pò mal pur pere y uma, pur bones persones, che ê na ota y sëgn n'è nia plö.

Purchël è l mëis de novëmber inc, aulà che an se recorda de fa dl bëgn a chi che tra i vis è piuri, sciöche les animes. Propi i sanc dl mëis se recorda chësc, sciöche n s. Martin, s. Elisabeta, s. Carlo, s. Giovani dala Crusc y atri. S. Caterina spo pèl, che ois ciamò fa impü da segra chilò y ailò, denant ch'al vëgnes l'Advënt.

L novëmber abina indò la familia adüm, che l'istè à trat indalater. Da Gnisant vëgn tröc dal foresto adalerch indò a ste a ciasa, o altamo a ciafè i sü y periè söles fosses de sü morc. Y dea che i dis vëgn tres plö y plö cürc, s'un tira jënt gion adora daite te stüa bona cialda y dailò pass-un les sëres lunges in bona compagnia y armonia deperpo che i omi fratinëia y les ères mëna la roda da firè y gramorëia paroress dassèn. De novëmber vëgn-el pur solito les prümz nëis che taca y fesc ti trus ciatines spaventoses. Purchël è novëmber l mëis plö da incrësc y l plö da la loade de dük i mëise dl'an.

Descrësc dl dè: L dè tol jö de n n'ora y 15 minüt.

DEZËMBER

Sabeda	1	b	<i>Mëssa de s. Maria</i> , s. Eligio patrono di sotleri
<i>1 Domënia d'Advënt</i>	1	cl.	Vang. de s. Lüca 21, 25-33: I giudizio universale.
✖ Domënia	2	Vi	<i>Mëssa dla Domënia</i> , s. Bibiana Verg. y Martire
Lünesc	3	B	s. Francesch Xaverio patrono dles Missiuns
Mertesc	4	B	s. Pire Crisologo Vësco, s. Berbora V y M
Mercui	5	vi	s. Saba Abate, s. Hartwig
Jöbia	6	B	s. Micorà Vesco, s. Livia
Vëindres	7	⁺⁺ B	pröm vëindres, s. Ambrosio Vësco - <i>j a i ù n</i>
✖ Sabeda	8	B	<i>Festa d'Immaculata</i> 1 cl. Vang. de S. Lüca 1, 26-28: tö es benedetta fra le donne
<i>2 Domënia d'Advënt</i>	1	cl.	Vang. de s. Mat. 11, 2-10: s. Jan Battista è te porjun.
✖ Domënia	9	Vi	<i>Mëssa dla Domënia</i> , s. Valeria, s. Leocadia
Lünesc	10	vi	s. Melchiade Papa y Martire, s. Maria da Loreto
Mertesc	11	B	s. Damasco I Papa, s. Ida, s. Daniel
Mercui	12	B	b. Hartmann Vësco da Pursenù, s. Amalia, s. Rosalinda
Jöbia	13	C	s. Lizia Vergine y Martire
			Patrozinio dla ven. Dlijia da Longiarü festa de 1 cl.
Vëindres	14	B	s. Ottilia Vergine, s. Alfred
Sabeda	15	vi	s. Cristina, s. Reinhold
<i>3 Domënia d'Advënt</i>	1	cl.	Vang. de S. Jan 1, 19-28: Jüdes damana s. Jan: „che es pa tö”.
✖ Domënia	16	Vi	<i>Mëssa dla Domënia</i> , s. Eusebio Vësco y M, s. Adelheid, s. Ada, s. Albina
Lünesc	17	Vi	Mëssa dla domënia 2 cl., s. Lazzaro
Mertesc	18	Vi	Mëssa dla domënia 2 cl., Aspetaziun de s. Maria
Mercui	19	Vi	Q. Tempora 2 cl., s. Tea, s. Fausta
Jöbia	20	Vi	Mëssa dla domënia 2 cl., s. Gottlieb, s. Cristian
Vëindres	21	C	s. Tomesc Apostel 2 cl. y Q. T. 2 cl.
Sabeda	22	Vi	Q. Tempora 2 cl., s. Zeno, s. Elvira
<i>4 Domënia d'Advënt</i>	1	cl.	Vang. de s. Lüca 3, 1-6: döto la jënt odarà 1 Divin Salvatore.
✖ Domënia	23	Vi	<i>Mëssa dla Domënia</i> , s. Victoria
Lünesc	24	⁺⁺ Vi	Vö ia de Nadè 1 cl., Ss. Adamo y Eva, s. Adele - <i>j a i ù n</i>
Mertesc	25	B	<i>Solenitè de Nadè, Nascita de Gejù</i> de prezet 1 cl., cun otava de 2 cl., s. Anastasia
✖ Mercui	26	C	<i>s. Stefo Martire</i> 2 cl., nia de prezet
Jöbia	27	B	s. Jan Apostel y Evang. 2 cl.
Vëindres	28	C	Ss. Inocenc Martiri 2 cl.
Sabeda	29	B	<i>Mëssa de Nadè</i> 2 cl., s. Tomesc Vësco y M, s. Davide
<i>Domënia fra l'Otava de Nadè</i>	2	cl.	Vang. de s. Lüca 2, 33-40: Gejù cherjô y la grazia de Dî è cun ël.
✖ Domënia	30	B	<i>Mëssa dla Domënia fra l'Otava de Nadè</i> , s. Rainer, s. Irma
Lünesc	31	B	Mëssa de Nadè 2 cl., s. Silvester Papa, s. Balduin Te Deum de ringraziamënt

Marcès: ai 5 a Burneck - ai 9 a Pursenù - ai 15 a Türsc.

Dezëmber è in veritè l mëis da d'invér, scbebëgn che èl, do l calënder, scumëncia impormò da s. Tumesc. L surëdl sëgn è jü jö, jö verscio süd y ma püces ores se lasc-el udëi dër bas y scenl s'un val indò ia y do iö. Y apena, ch'al se n'è, vëgn-el bel la lüna do chi crëp sö cun n grüm de steres tl firmamënt brüm y sarëgn.

Chit da spavënt è-l deventè dlunch inçerch; te bosch ne aldes-t n vicel cian-tàn, i prà è curis cun n tovaia blancia y sot la nëi alta dorm la natüra y fësc so sogn misterioso in chisc dis cürc y in chëstes nöts lunges d'Advënt. L'anima dla jënt fesc inc so sogn y aspetta cun dejiderio vi l bel y gran, che dess gnì. Da vigni pert vëgn-i pici y gragn cun lümf y chentli les dumans adora d'Avënt al Rorate o Guldenomt tla dlilia iluminada. Edmes danfora bai-un bel y arjigna ca les figüres dla cripl, an chir bel fora n bel lëgn te bosch pur l cristbaum.

Al vëgn s. Micurà tles ciases y familiës a portè impü de variazion y sües scincundes ai pici, che disc sö sües domandes.

Tles stües y ciamenes vëgn-el fat pulizia y metü impü de ordine, arjignè ca l plö bel guant y superscè ciamejes y braies. Y t'un iade, plö prësc che an ne s'l'ess punsada, è-l la vöia de Nadè chilò.

La Vöia de Nadè è la plö bela, la plö misteriosa, la plö sintida dles sëres

de düt l'an tla familia cristiana. Düt s'è bel inc arjignà tl'anima i dis passà y la vöia da duman cun na bona confesciun, düt è plëgns de ligrëza y cumentëza tl cör y düt se sënt unis un a l'ater in bela pesc y düt se sënt propri de ester a ciasa, te familia, pro i sü, can che ai è sentà incér mësa a cëna y che l pere tol ca la bibia y lì 1 Vangele dla santa nöt cun solenitè y dignitè a düta la familia do cëna, tartàn che les lümf y ciandëres dan la cripl y söl lëgn vërd glizernëia te stüa bona cialda. Pur pici y gragn è-l chëstes ores, che an ne desmëntia plö in vita. Spo vëgn-el finalmënter la mesa Nöt de Nadè cun sües Maduvines y dütes les beliscimes zerimonies, cun so Gloria y sües ciampanes, che sona y cianta da festa sciöche mai tla nöt scüra y impò luminosa dales mile lümf y chentli. Y inultima ciamò la festa dl Dè de Nadè cün süia solenitè y chël Pic Bambin sön altè. Düt i dis, che vëgn do ciamò porta i pinsirz, l spirito, l luminüs de Nadè. Al vëgn s. Stefo, s. Jan, l dè Fantù y s. Salvester, che stlusc l'an vedl col Te Deum.

L mëis de dezëmber
E' spo finalmënter
L'an vedl ruvè,
Sis dis do Nadè.

L dè descrësc cina ai 21 de vint y crësc cina ala fin de 5 minüc.

Bun dè, bun an!

I plü bì salüç ai Badioc y Maroi
imprüna de döt y spo a düt i Ladins
daimprò y dalunc, ai gragn y ai pici,
ai sagns y ai püri, y laprò fortüna y
benedisciun, n te gran grüm, ch'al im-
plesc ostes ciases y ostes majuns y ro-
gor fora pur ostes campagnes, üsc prà,
üsc ciamp y bosc y ostes munts.

Bun dè, bun an,
incö é-l l prüm dè da l'an,
furtüna y benedisciun
te vigni piz y ciantun!

L bun dè a os y la bambuna a me.

Insciö dij-el y ciant-el a düt nosc
prüm calender ladin.

It t'ostes ciases, t'ostes stües, uress-l
gnì y s'dì y cuntè d'osc bel païsc,
d'ostes vals y munts, d'ostes dljies y
ciases, d'osta jënt da sëgn, da plü da
dì y da zacan, dles usanzes, dl lingaz y
dl ciantè.

Ligrëza, laurela cürtä y savëi ô-l ti
portè a gragn y pici y spezialmenter
inc ai jogn y als jones.

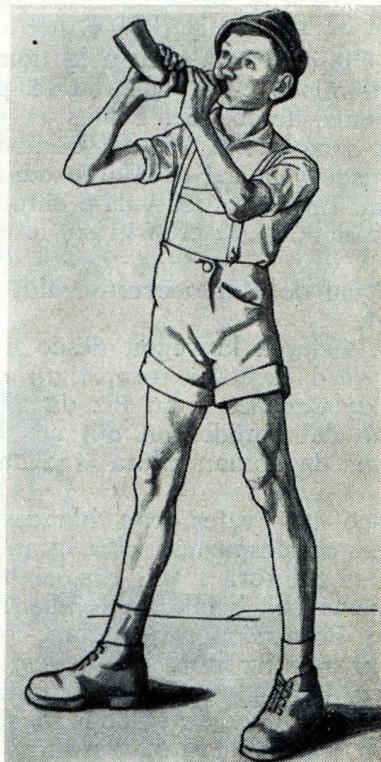
Tolèl sö, families ladines, sciöch'un
ch'alda pro os y liè-l. Liè-l d'inver, can
che les sëres è lunges, y les duménies,
can ch' seis düt adüüm te stüa do mësa.

L calender ladin, al doss inc daidè a
tignì adüüm les families, l païsc y düt
i ladins.

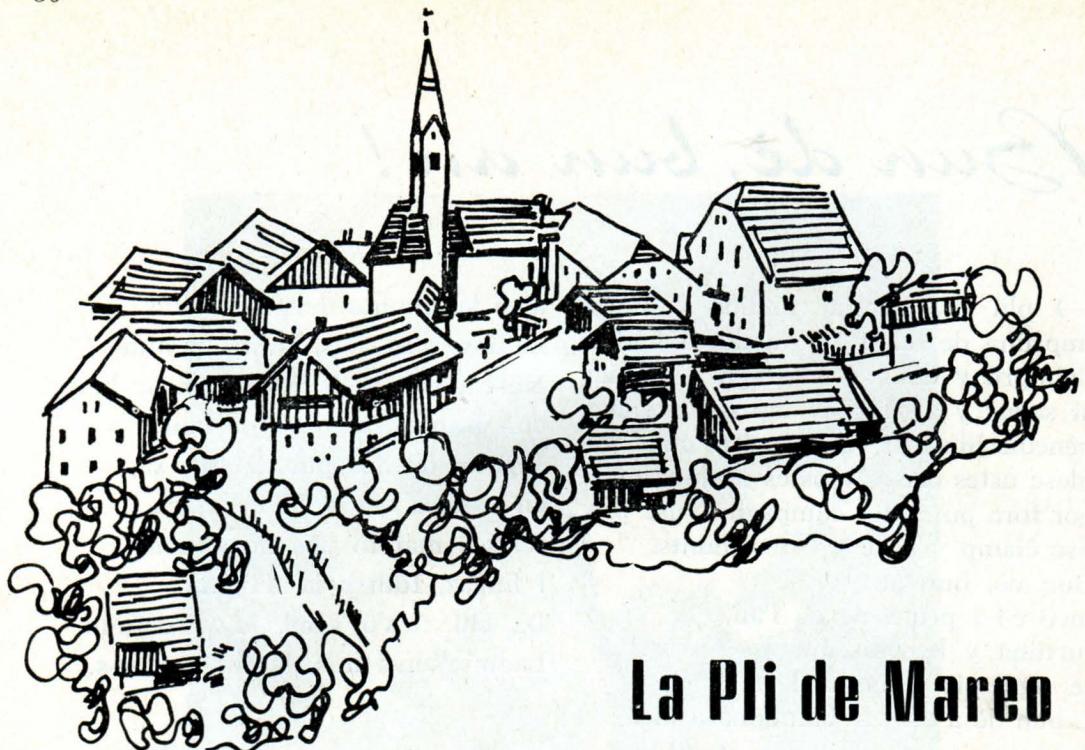
Ladins sun's nos, ladins restun-s.
y cun unur l'inom portùn-s.

L crëp de Pütia y Sas dla Crusc,
spo Piz da Peres y chi Jus,
Sassunger, Sella y Sasslunch,

al è les munts de nos Ladins!
Ladins suns nos, ladins restun-s
Nüsc bosc, nüsc ciamp y nüsc bì prà,
cun gran fadia mëss gnì laurà.
Vignun de nos purchèl inc sa,
ch'i sun a vei bëgn der tacà.
S'lascè mai tò nos ne podùn
l lingaz, Iddì y la religiun.
Da chi ch's'ö vëne, nos s'defnùn.
Ladins sun-s nos, ladins restun-s.

L calënder ladin

La Pli de Mareo

Da Piz de Pücia cuntra la doman y cuntra misdè èl n odëi da fa plajëi. Döes vals, desco döes rames, se destaca da Longega: la Val dai Badioc cuntra misdè y la val de Mareo cuntra la doman. Entrames les vals è enfornides da gherlandes de crëp grisc, les Dolomites.

Dla val de Mareo orun-se aldì impü de val.

Da Pücia ia la vegon desco n gran drap vërd destonü fora, tignì sö da Plan de Corones y da Piz da Peres y luminè dal sorëdl con döt so cialt y luminùs da doman adora cina da sëra tert.

Desco trëi vetes, can blances, can börnes, co despartesc côsc gran drap vërd, se tol fora i trëi rüs, co taia n trëi perts chë bela tompla dla Plì de Mareo. Fora nsom rü Furciàn, co nasc sön chi pres da munt de Prades; eta a mez rü dla Plì, co à söes fontanes sot Plan de Corones y ete nsom rü da Val, co ven fora de Piz da Peres.

De fora da rù Furciàn èl zeca da Pliscia con les viles Pliscia, Alnei, Ciaseles, Val, Corterei, Frontü, La Munt, la Munt de fora y Longega.

Danter rü Furciàn y rü dla Plì èl zeca dla Plì con la Plì enstëssa, Framaçia, Brach, Col y Sach, con Biei de fora y da ete, Cianorè, La Costa, Fordora y Frena. Y al'ultima zeca con Curt, Plazores, Matlogn, Soröa de fora y da ete, Col sora Curt, Rü, Costamesana, Les Ciases, Pariü, Tlea, Rara y Miscì, i dij-on la zeca da Curt.

Zacan ea ince Al Plan na zeca dla Plì, mo plan, plan y spo tres plü snel s'àl romentü, è corsciü y fesc ségn da su.

La Plì indere è feter tres restè le medemo païsc con söa jont da paur, con söes ciases y majuns meses de mür y meses de lëgn, depontes a scûr ross y a checio dal soredl, co peta lassora d'istè y d'invern. Tan bel ch'ares se sta ches ciases, ches majuns, chi tablès y ches scofes, can do n col, can sön n col o te na val, sön val para o sön na costa, dlungia n bosch o val rü, desch'ares ne foss gnanca gñüdes fates sö da man de jont, mo corsciüdes y paisnandas ete tla natüra. Tan bëgn ch'ares sta ches ciases a mez chi pres y chi bosc, can öna sora con dlungia söa majün, can n tlap adöm y incer ia na gherlanda de pres y de ciamp.

Sö al'alt fesc da fameis cuntra l'ont, le tomp y la tempesta Frena y Frontü, Costamesana y les Ciases, Rara y Misci. Jö a les basses, jö dlungia l'ega y la strada, s'ascogn Longega y Framacia. A mez fora spo odün-se i ciastì de Brach y de Morek (Granciasa) y les dlijies con sü ciampanins co mostra a cì.

Al zentro de döta cösta bela tompla da sorëdl è-l La Plì con so ciamparin plü alt dla valada. Ennepergs i dijè-n belo incer le 1020, Marebio dal 1290 y plü tert ince Ennebergis. Al dè da incö i dijun-se La Plì de Mareo.

La próma dlilia-insciö cunta chi da zacàn-dess ester stada jö n Col de s. Gheta, zirca dui cina treicoint metri sot a chël post, olà ch'ara sta ségn. Na gran roa dess spo avei sopolì por dagnora ciases y dlilia y ma la statua de s. Maria col Bambin y na ciampaña è gnüdes ciäfades y ciaades fora..

Insciö cunta chi da zacàn y chi ne montia nia tan co nos.

Do che gran roa â-n spo fat la dlilia plü insö, olà ch'ar'e al dè da incö. Sambègn n'é-ra nia tan grana co ségn. La pert plü vedla dla dlilia da ségn-desch'an pò ince constatè pa la maiù pert de dlijies-è sogü le presbiterio, chel toch de dlilia sora i pontins, olà ch'al sta l'altè.

Dal 1494 è-l gnü fat pro la capela a man dërta, consagrada a S. Maria dal Rosare. L'altè de s. Silvester è gnü metü sö dal 1516. La capela a man ciampa col'altè dal Rosare è gnüda frabica-da y benedida l'an 1720. L'an 1636 è ste por na gran pert de nüsc païsc n an de gran spaont; la möria, la pest, rodà da n païsc a l'ater, da na ciasa a l'atra y desdrüjea t'en cört tomp na gran pert dla jont, zonza i ciarè sc'ai â faldes o no, sc'ai ea jogn o vedli, sc'ai ea prosc o rì, sc'ai ea ric o püri. Mo Mareo è gnü sparagnè por l'aiüt de s. Maria dla Plì y porchèl à i maroi fat sö cösta capela col bel altè dal Rosare, stüdiè y snizlè dal maester de Flem Horaz Giovanelli.

Mo plü ien i ciara-i ciamò i maroi al gran altè dla dlilia dla Plì, plén de ornamont jö da pè cina sön som. Al è gnü ziplè y metü sö l'an 1727 y sö

a mez sön n tron sta la statua miracoloja de s. Maria.

La maiù pert dles pittöres dla dlilia dla Plì è gnüdes depones dai artisc Josef y Arnold da Desproch i agn 1848 y 1849. L'ultimo iade-y trec de nos se recorda ciamò-è la dlilia gnüda restaurada l'an 1938 da Joh. Bapt. Oberkofler y ince valgünes de beles pittöres à-l fat da nö.

Con maestè, desco n famei a mez n tlap de ciases, sta-ra la próma dlilia dla valada, la dlilia dla Plì de Mareo con so ciamparin 64 metri alt, con söa gran ciampaña, co i la stica de peis y de son a dötes les atres dla bacheta y con so maiù confarùn lunc y lerch.

Der vedla è ince la dlilia da Pliscia. Belo incer le 1018 i dijè-n Plaicha. La próma dlilia ea cotàn plü picera co ségn y an l'à consagrada a s. Iorز. Con le tomp gne-ra tres plü n malester y manaciâ de tomè adöm, cina che chi da Pliscia, daidès da dük i maroi, è stes sforzès de ne fa sö n n'atra plü grana, con n bel ciamparin de 36 metri y con le têt da forma da ciola. Cösc è ste l'an 1735 y i agn do. L'an 1747 es'era spo gnüda consagrada dal vescovo Ferdinand von Sarnthein y dedicada a s. André.

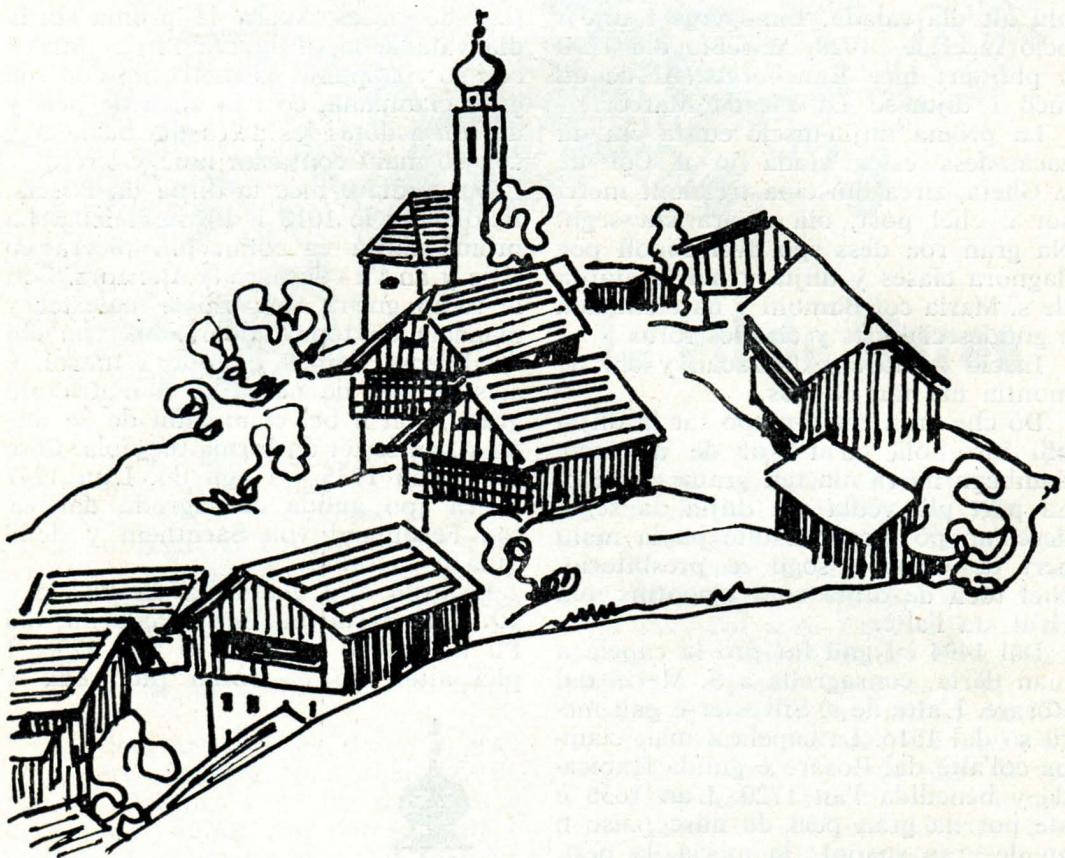
Le gran altè dla dlilia da Pliscia è stè ziplè dal artist Berto Pedevilla dla Plì de Mareo y metü sö l'an 1736. I pici altès, co ea cotàn plü vedli y

ince plü bì, â-n tut demez dal 1870 y an n'à metü sö de nös co ne val nia trep plü d'en poze. Mo lestofoles de chisc altès è ciamò les vedles, der bel depontes y restaurades l'an 1869 da August Pezzei.

Ch'è-l al dè da incö co podess s'imagine Pliscia zonza söa dlijia. Sc'al n'en foss degüna, mesass-un n'en fa sö öna y bel te chel post, olà ch'ara sta segn.

Ciamò plü saurì spo se sta la dlijia da Curt sön chël bel col danter la Plì y Al Plan. So ciamparin, 37 metri alt y con le têt da forma da ciola desco a Pliscia, se disc ince indò a presciapüch, ch'ar'è gnüda fata sö tai agn dal barròch y la cronich scri, ch'an l'à metüda man l'an 1711 y ch'ara è gnüda consagrada dal Vesco Kaspar Ignaz Küngl l'an 1714, mo i podùn ince lì, che

Tan bel che nüsc vedli sâ da se chirì le dër post por les dlijies y por les ciases, ch'ares paisenass ete tla natüra y cösc fajé-i zonza bën dio moserè y chirì y stüdiè.

Tan bun ch'ares sona les ciampanes da Pliscia, can ch'ares cherda la jont da jì a dlijia, o can ch'ares sona veies, tan sterch ch'an les alda, can ch'ares sona al tomp, co manacia dër gonot bort do Col dla Vedla ca y jö o do chi jüs ete.

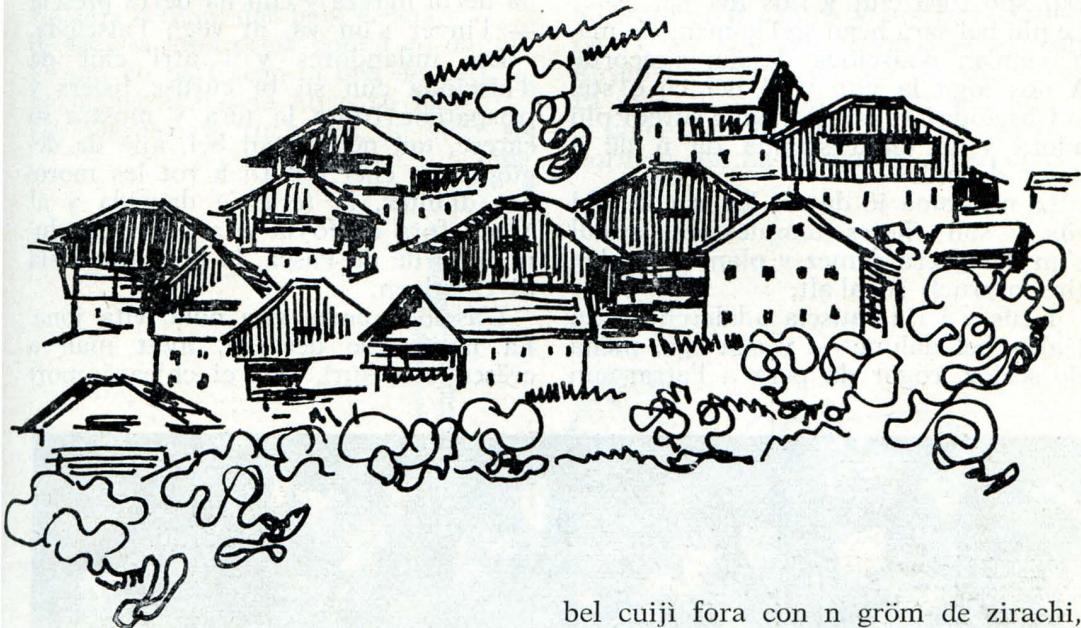
dal 1436 stê-l belo na dlijia a Curt, dedicada a s. Mocherà y a s. Florian. Ciamò al dè da incö è chisc i dui gran sanc dla zeca da Curt, co vegn venerès, y no ma da chi da Curt y da döt Mareo, mo ince chi da Valdaura y da Welsberg vign'an, can ch'ai vegn in prozesciun a La Plì, sól iade da jì a ciasa passa por Curt y preia s. Florian, ch'al i stravèrdes da mè de fü y da vigni ater mal. Insciö è-l üsanza y ci che i vedli à fat, dess i jogn mantegni.

A Curt è-l ince öna dles ciases plü vedles de Mareo, chera d'Ansele, olà ch'al sta scrit sora porta 1296.

Curt è ön dai plü bì posc de Mareo, chel è sogü, y la strada co passa ségn, arà por i agn co vëgn, ince ciamò val da di.

Cösc è, con der piüces parores, La Plì de Mareo; al foss ciamò der trep da di y da scri. Sperùn che le Calënder ladin s'an cunti n toch al'an.

Nosc bel Mareo, olà ch'al vëgn laurè y scintré, mo ince olà ch'an vega ciamò la jont co ne se doda nia da jì iestis da zacàn; jont co mantèn ciamò plü d'atri ladins les üsanze de nüsc vedli; olà ch'an alda d'istè les ciampaneles fora por chi bosc y da d'alton les bronsines dles vaces, co vegn varدادes a pasciontada te chi pres; olà che i jogn, da segra da Rosare cina segra dla Plì, se iest le ciaz blanch der

Nosc bel Mareo con tan de sorëdl, da doman cina da sera, d'istè y ince d'invern; olà che no ma i res, i rati, i soni, l'orde y l'avëna, mo ince la siara y le formont gareta cina sò sot Plan de Coronas y Piz da Peres.

Nosc bel Mareo con söes dlrijies plü vedles dla valada, con sü ciasti de Brach y de Morek, co à ince indò söa storia interessant dai grofs i dai ritteri.

bel cuiji fora con n gröm de zirachi, se larineia les vistles, i mët pro n smizer bel vërd y va fora sön chi Coi da Curt, sora Rara, sön chi coi da Costamesana y da Brach, o fora por ches costes da Biei o da ciaseles a slafè, ch'al rondenèsc ete por la Val, da Corn, da Jù, da Rina y da Pücia ia.

An i alda spo cighèn i ciantèn: Incö è-l veia de segra dla Plì y a segra mess-un jì.

M. A.

L'aisciöda.

Dal spo fora ciüf y flus ma bel assà;
Le plü bel sarà begn spo le mens de mà.
Y vign'an d'aisciöda dessun s'recordè
A nos iogn la vita y al bel co è stè.

L'asciöda! Vigni dè vögn l surédl plü
adora y so ciald scialda da n dè a
l'ater de plü.

La nei toma jö da chi legns y do chi
rüs y sön cheres temples da surendl
s'un deleghera demez y plan, plan s'un
tire-ra zruch sö al'alt.

I rüs y i rià rauscia adalerch — an
i alda bel dalunc — y süa ega, plëna
de scaiòz, rogòr da pera a l'atra, cun

na dërta ligrëza y cun na dërta prescia
— l'inver s'un va, al vögn l'aisciöda.

Les milandores y i atri ciüf da
d'aisciöda cun süi bì curusc lisiers y
trasparënc rump la tera y mostra so
caresc, tan nätt y tan bel, ajiè da de-
gùgn. Inc chël Bel Dì à rot les moro-
nes dl'infer, la tera s'è daurida y al
è gnü fora de fossa vi y bel y düt lu-
minùs l dè de Pasca, la plü gran festa
di Cristiagn.

L'asciöda porta vita nöia, vita jona.
La natüra se descëda, mëtt man a
crësce y a fluri. Düt ci ch'parô mort

Foto: H. Planinschek - La Ila

d'inver sot la nëi, al mëtt indò man a ciafè vita, a s'möie, a gnì bel.

I vici cer les ciases, te chi prà y te chi bosc lascia indò aldì söes plü belles cianties. L vérð, l curù dla speranza s'fesc indò udei.

L'aisciöda è osta sajun, o jogn y jones, plena de vita nöia, belëza, speranza, la flù dla vita, la flù dl'an.

Mo recorde-te, o jon y jona, la flù ne resta nia, l'aisciöda s'un va; al vëgn l'istè, al vëgn l laur.

Na séra serëna, der bela de mà, de fora la löna presc colma co dà.

La ora co batt ségn la öna de nett,

Le iagher tralascia atira so lett.

Les ciaspes, le ruchsoch, le slop söl

pinè,

Atira è-l ste el con döt arjignè.
Con iames lisieres val cuntra la bosch,
Do n ora o döes è-l el sön le post.
N próma se fej-el en fü sot n lägn,
Se npeia la pipa y palsa der bëgn.
Do n pez le calander mëtt man da ciantè
Y incünda al iagher, ch'al vëgn prësc
la dè.

Y tost è-l le ial spo co cianta söl lägn:
O iagher, atira arjigne-te ségn.

Al alza les ares, destira le col.

Le iagher dertant jì damprò spo i pol.

Ségn tir-el n sciüre y lascia l ciantè:

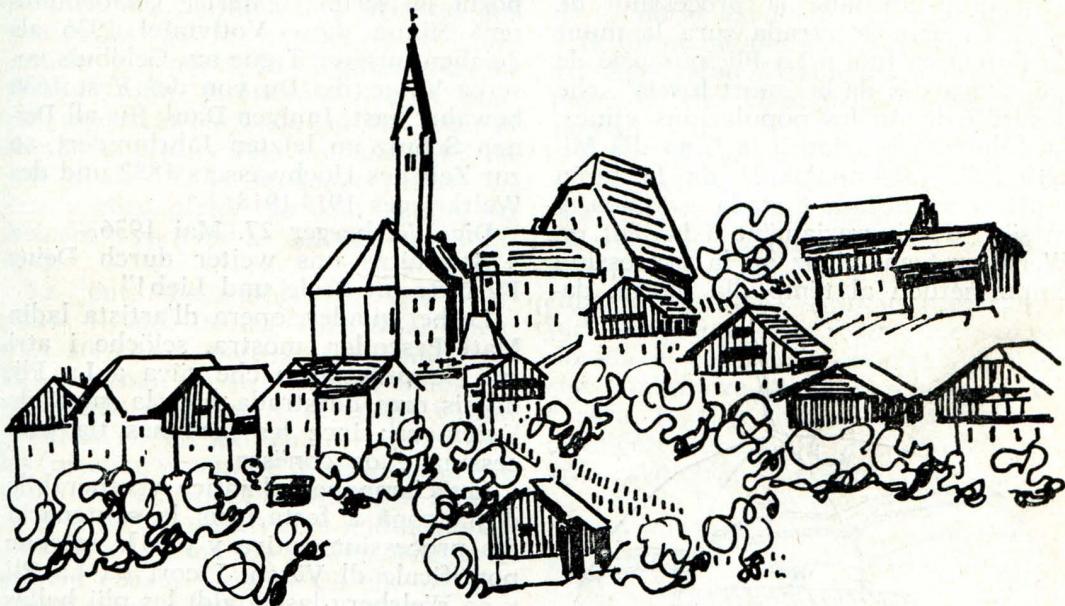
Le iagher sön cösta spo l'àl asmatè.

Resposta lassora dal ial desenè,

El jora alerch spo y vegn slopetè.

N cighè lassora; le cöi sö spo snell,

Fornesc con na plöma dal ial so ciapel.

En quader de ringraziamënt

Novella de A. B.

I.

Al è le 27 de Ma 1936. Le cil serëin y l'aria frësca dla doman anunziâ n bel dé d'aisciüda. A La Pli de Marô sonâ la gran ciampaña a l'Ai Maria y scomenciat na gran festa. Prësc oddo-

n jënt, jona y vëdla, che pelegrinâ in schires trës plü granes a la bella dlijia de s. Maria, situada danter ciases, in gran pert dér vëdles, sura le Col de Sant'Agheta, olà ch'al dess ester sté, dàn plü de 1000 agn, la prüma dlijia dla valada ladina, che scomëncia a San

Laurënz in Pusteria y s'inalza verso misdé fina ai paisc de S. Ciascian, Corvara y Colfosch. Düta chësta jënt vëgn cu serieté y racolimënt, valgünes comitives incie cun devoziun, dijan la corona y les litanies de s. Maria.

Ai vëgn pur lës prümes Messes, ciodi che incö ë-l a La Pli tröc proi che s'à abiné pur onoré la Regina dl Cil y circoundé le Vësco, che tegnerà na solene Messa pontificale tla bella dlijia, infornida a gran festa. Ci festa é chësta?

Al é 300 agn che la jënt dl comun de Welsberg Welsberg - Monguelfo - fësc süa processiun annuale a La Pli de Marô, a ringrazié y prié s. Maria, la Vergine-Uma de Dì, pur ester gnuü stravardë Welsberg da la peste o möria dl'an 1636. De nöt à fat chi da Welsberg le prüm iade la processiun de bëgn sis ores de strada sura la munt de Furcia ca fina a La Pli, pur prié de gni stravardés da la „mort foscia”, che desdrüjô la-ota les populaziuns vjines. La fiduciosa oraziun a la Uma dla Misericordia, accompagnada da la fadia y penitënza dl iade è stada esaudida, y in sëgn de ringraziamënt à la jënt da Welsberg tegnì vigne an la processiun empormetüda al tëmp dla möria, da-

gnora cun la partecipaziun de tröpa jënt. Vigne dui agn vëgn-el porté na gran ciandëra — le cere da Welsberg, disc chi da La Pli — ; y vigne cënt agn porta la processiun da Welsberg la „tofla”, en gran quader, che rappresentea la processiun che rüva, dò le iade de sis ores, a La Pli de Marô.

Cater de chisc quadri è da oedi te dlijia de s. Maria dla Pli, di agn 1636, 1738, 1838 y 1936: desfarënc pur l'aspet dla dlijia y dles ciases y plü ciamò pur le vestimënt dla jënt che vëgn in processiun, mo cun en'unica espressiun de religiosa serieté y devota oraziun. Incö, 27 de Ma 1936, é gnüda la processiun da Welsberg ciamò plü numerosa che i atri agn; dui proi portâ le bel quader, la „tofla” dl centenario. Al porta la scrita: „Maria, Gnadenmutter! Nimm diese Votivtafel 1936 als Zeichen unserer Treue am Gelöbnis unserer Väter, die Du von der Pest 1636 bewahrt hast. Innigen Dank für all Deinen Schutz im letzten Jahrhundert, so zur Zeit des Hochwassers 1882 und des Weltkrieges 1914-1918.

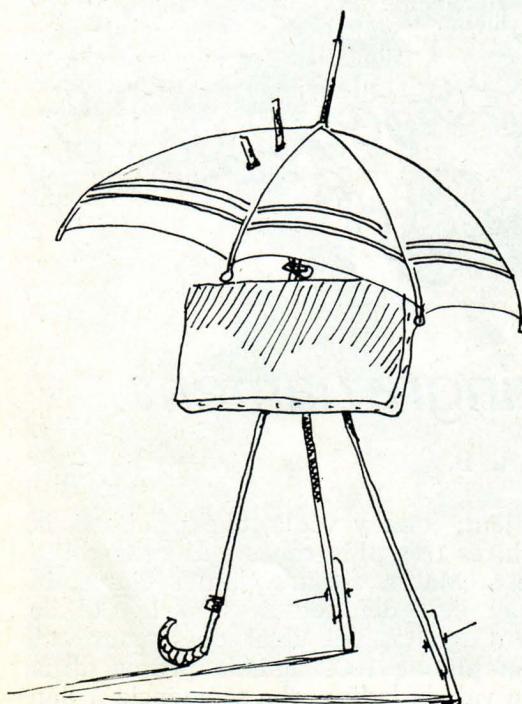
Die Welsberger 27. Mai 1936.

Beschütze uns weiter durch Deine Fürbitte an Seele und Lieb!"

Le bel quader, opera dl'artista ladin Matî Pescoller, mostra, sciöche i atri trëi, la processiun che rüva a La Pli, dò sis ores de strada sura la munt de Furcia ca; ince les personnes tla processiun é da conësse.

Les ciampanes dl'antica y venerabile dlijia sonâ a festa, pur le centenario dla processiun votiva y pur le solenne pontificale dl Vësco. I cori da La Pli y da Welsberg lasciâ aldi les plü belles melodies, in adoraziun y ringraziamënt a Dì, in onur, amur y preghiera a la Regina dl Cil y dla terra y uma dla misericordia.

Le Perdicadù dla festa à tut pur argomënt le quader votif: Cater secoli se vëgn incö recordés: 1636, 1736, 1836 y 1936; ai passa dant ai édli de nost'anim'a, che ciara al tëmp da incö y al passé. Tan de müdaziuns te chisc cater-cënt agn! Plü legrimes y sanch che ater: veres, revoluziuns, maraties y me-series! Mo la scienza y tecnica à pregredi de morvöia; la jënt da incö ri

y coiona dl vire, dles usanzes, dl laùr y di divertimënc de chi da zacan. Düt é atramënter, le monn é jü inant tan ch'al n'è prësc nia plü da conësce. Una cosa n'à pur ater düt le progres nia porté a la jënt: la contentëzza y la felicité. Ché al contrario, propi les ultimes scopertes y invenziuns dla scienza umana téggn l'umanité sot le spavënt de mort y destruziun totale.

Mo nia diut s'é mudé te chisc 400 agn, continuâ le perdicadù. Ciaréde les 4 „tofles”, che la devoziun dla jënt da Welsberg à ofrì a s. Maria! Mâ le guant dla jent é mudé, l'aspet dl païsc, mo nia mudé n'é le pensier de chësta jënt devota, nia mudé so amur filiale y süa devoziun a la Uma de Dî y Regina dl monn. Nüsc antenac é jüs da s. Maria in chësc so Santuario, a prié de gni stravardés da la möria; ai é gnüs esaudis y à portè, in ringraziamënt la prüma „tofla”, pitüra dla Regina Uma dla misericordia y de süi fis, che la chërda in aiüt, y vëgn esaudis chilö da süa dlsia. Y la medema pitüra va bun y vëgn ofrida dô cënt agn, y dô treicënt agn cun la solenne festa da incö.

La jënt, che s'afolâ te dlijia y te plaza, i capî. De cör ringraziâ-i. Tanc n'é-l sté che à ciafé grazia y aiüt pur l'intercessiun de s. Maria, te dütes les nécessités dl'anima y dl corp; y düc à debosëgn de gni daidés ciamò, che les miseries umanes é dagnora granes y nosteness necessities zënza numero. Ai cia-ra a la bella „tofla”, ch'é gnüda porta-da incö a la Uma dla misericordia y se mostra chësta Uma dl Cil che dà süa benedisciun y proteziun a la jënt che pelegrineia in processiun a sua dlijia. Y ci é-l pa la vita de vigna persona ater che n'iade? Y beata é chëlla persona che le iade dla vita condüsc a Maria, y pur Maria a Gesù! Pur chësc iade de nostra vita, che é düta scincunda de Dî, un-se trés da ringrazié y prié. Chësc à capî chësta jënt devota.

Mo al n'è spezialmënter valgùgn, che é gnüs daidés da la bunté misericordia de Dî, pur l'intercessiun de s. Maria, in necessities dër granes, in prighi mortali pur corp y anima, sciöche chi da Welsberg é gnüs delibrés da la möria

dân treicënt agn, y chi che à ciafé grazies particolarmenter granes. Chisc unësc plü de düc le ringraziämënt dl'anima y dl cör a les oraziuns y cian-ties dla festa.

Can che les solenes funziuns religio-ses é finides y la folla à lascé la dlijia, è-l ciamò valgùnes personnes in oraziun-dant a Gesù tl tabernacol y a l'imagine de süa Vergine-Uma. Danter chisc è-l en om de val trënt' agn che mostrâ na particolare serieté y devoziun. So aspet y so vestimënt desmostrâ ch'al è n fo-resto. Al n'è nia gnü cun la processiun da Welsberg, al n'è no da Welsberg no da Marô, y à empò orü gni a chësta bella festa, a ringrazié s. Maria dla Pli. Mario Ortì chësc è l'inom dl fore-sto-è fi de na gran cité, mo la dlijia de s. Maria dla Pli i è cara, deache al è la dlijia natale, la dlijia olà ch'al è grü batie, dan 28 agn, Rina, süa compagna de vita, ch'al à mené a l'alté dan sis agn.

Rina è fia de na bona familia. So pè-re à-la pardü tla vera dl 1914-1918, y süa uma è restada sora cun la picia ostaria y la campagna, a tra sö diesc mituns, o pur le dì plü avisa, dui mituns y ot mitans, la maiù pert ciamò pici. Mo al è na ëlla „forte”, che ne por-dô nia le coragio, ciodì ch'ala à düta süa confidanza in Dî. Sciöbëgn ch'ala è sora, tegnî-la ordine te ciasa y spe-cialmënter te familia: filiolanza y ser-vidù savô ch'ai à na uma y patruna bu-na sciöche l'or, mo che ne conzedô nia cuntra l'ordine y le bun costume, y tegnî sura düc, gragn y pici, familia y ostaria, i édli daverc.

Rina è üna dles mitans plü jones, bella, cordiale y ligherzina, mo ince prossa y, sciöche la uma orô. Desplaprossa y seria, sciöche la uma orô. Desplajëis ne i à-la mai fat. Sciöbëgn ch'ala à passé 20 agn, n'à-la mai acon-sentì a degùnes relaziuns amoroses, ciodì che la uma n'orô nia.

Mo spo è-l gnü Mario. Chësc n'à nia mât la possibilità de se maridé ci dé ch'al orô, mo al i fajô impressiun a la uma, y incie a Rina instëssa, pur so portamënt che se desfarenziâ pur one-sté y serieté da chël de tanc d'atri de süa eté. La bona uma odô ch'al è n

jon plëgn de timur de Dî, y purchël aratâ-la che cun él foss süa fia jüda bëgn.

Purchël fô-la contënta de chësta uniuñ y a Mario i orô-la bun nia manco che a sü fis. Al è sëgn secreter d'en gran comun, olà ch'al godô la stima de düta la popolaziun, mo particolarmënter dl rev.mo sig. Propst y Degan, che à imparé a conësce la vëra y sinziera religiosité de Mario, y spo incie chëlla de süa compagna ch'al à mené a l'alté; y è deventé le prüm y miù amico dla familia nöia. Can che la uma de Rina è jüda la prüma ota a ciafë la fia y so om, â-la odü cun gran ligrëzza ch'ala ne s'à nia falé: Mario y Rina è contënc y fortünés. Mario l'à ince presentada al Rev. signor Propst: Chësc se dijô contënt de la conësce, y dô ch'al i à fat i complimënc plü sinzirs pur süa bona éducaziun dla familia, l'àl assigurada che Rina s'à ciafé veramënter en bun om, che Mario è n cristian esemplare, da düc amé y sti-mé pur sua giustizia y buntë cun dütes les classes dla popolaziun. La „Oma” à der ringrazié Dî y s'en è jüda a ciasa contënta. Nia deban â-la affidé la familia nöia a s. Maria dla Pli, can che Rina à lascé, cun les legrimes ai édli, la ciasa dla uma.

I agn passâ. La jënt viô tl' abundanza, mo incie cun festide y pora, ciodi che le governemënt dl Stato, y ciamò plü chël dl'amica Germania, è tles mans de personnes superbes y vanitoses, che n'azetâ consëis da degügn, perseghità cun ingiustizia y crudelté chi che ne la pensâ sciöche ëi, aspirâ a gni patrun dl monn, y condüjô la société incuntra a veres y disastri.

Ince Mario à festide pur la situazion politica. So amur a la giustizia sofrì pur les persecuziuns politiches y nazionales; cun prudenza y „diplomazia” ciarâl de daidé chi che à debojëgn, y al è y restâ giüst y bun cun düc. Purchël è-l ince da düc stimé, tan dai ta-liagn che dai todësc, y finamai i plü radicali d'entrames perts messâ reconëse la buntë y giustizia de süa amministraciun. Al podô ëster contënt de so laùr.

Mo n'atra crusc le drücâ, y drüca ciamò plü Rina, süa bona fomena. Al è cin agn da süa noza y ai n'à ciamò degnügn mituns. Gonôt a-i prié cun devoziun y incie fat pelegrinaggi. La bona uma de Rina y le bun signur Propst priâ incie pur ëi de cör y purvâ d'i consolé y conforté. Chël Bel Dî esaudësc les bones oraziuns: mo al les esaudësc can che El ô y co che El ô. La oraziun de Mario y Rina pur avei en fi o na fia parô fata deban. Mario s'à pur ater bél scialdi rassegné; incie d'atri maridés messâ portë la medema crusc. Empô restâ-l contënt d'avëi maridé Rina, sciöbëgn ch'ala n'è plü tan bella contënta y ligherzina, dô che chësta crusc la drücâ a terra. Ella sofrí plü che Mario. Ala n'à podü i porté na rica dote, nia titoli y cultura, sciöche chëllas dla gran cité èss podü i porté: a düt chësc à Mario renunzié, pur amur ad ëlla y ëlla ne podô i dénianca la ligrëzza dla cüna! Nia ne podô-la i dé, propi nia!

Mario la consolâ y tegnì pro a i di ch'al è trés contënt d'ëlla, ch'ala i à dé düt y no nia, y che, sce Chël Bel Dî orô insciö, orô-i porté chësta crusc deboriada, y col tëmp gnô-la segü ince pur ëlla plü lisiera. Mo Rina n'è bona de se rassegné. Les bones parores de so om la fajô pité de consolaziun, mo da ëlla intelligente y cun chël so amur ch'i fajô conësce so bun om ince olà ch'al purvâ d'ascogne sü sentimënc, conscidrà-la tröp de plü la intima tristëzza de süa anima, pur ne podëi avëi tla familia la ligrëzza di pici mituns ch'al ess tan desidré.

In chël dé ch'al fô 5 agn dla noza, è Mario apënna sté bun de fa ji Rina cun él al Santuario de s. Maria de A., a ringrazié y prié, sciöch'ai è jüs i atri agn. Al è en bel dé d'asciûda, i prés y lëgns plëgns de flus, i vicè ciantâ alegramënter; mo a Rina i è düt de pëna: te süa ciasa florîl bëgn gerani, rôses y palmes, mo degun pice vicel n'ële ailò che cherdâ përa y uma! Mario odô la pëna de süa compagna che n'orô nia dé dô; al purvâ de la consolé, mo incö â-la ciamò plü la ria lüna che zénza. Le bun om ne savô plü ci fa che affidé a s. Maria, la Uma dla misericor-

dia y dl bun consëi, la pëna de Rina, che èince la süa. Ince Rina prià cun devoziun, mo de se rassegnè, sciöche so om, n'è-la bona. Ala ne le capì nia plü, n'è nia bona d'i ji dô sö la strada che la Providenza à preparé, sciöch'al parò, pur ëi cui. Can ch'al fô ora de ji 'ndò a ciasa, prià-la de podëi ji a ciasa dl'ater vers, a ciafè süa uma. Mario fô contënt, deach'al sperâ che la bona „oma”, che à purvè crusc y festidi de vigna sort, foss tröp miù che ël a conforté Rina a porté süa crusc. Pur ater sperà-l dô chësta visita al Santuario, en aiüt particolare de s. Maria, che è pö la Regina, a chëlla ch'al à consagré so amur y süa familia. Y, sciöbëgn ch'al messâ ji a ciasa su fô-l plü conforté y sentî manco le peis dla crusc ch'al messâ porté. Endò i gnôl in mënt de ne messëi nia perde la speranza, d'avei, sc'al è la orienté de Di, la benedisciun dla prole. Mo al à ince imparé a prié le plü sapiént y plü amant di pèresc: Père, no sciöche io ô, mo sciöche Os orëis!

Rina é rovada a ciasa da sëra. La „oma” è, sciöche dagnora, plëna de laur te ciasedafüch. Ala è sora y Rina s'â atira vesti le gormél da laur y s'â metü a daidé. La oma se n'â atira entenü dla ria lüna de süa fia, y purchël i fajô-l plajëi ch'ala se metô atira a lauré. Tan genôt s'âla ince ëlla fat plü lisiers festidi y crusc col laur!

Chësc orô-la sëgn i dì a süa fia, mo Rina i é sciampada col pensier danfora. „Oma”, metô-la man coi édli da éga, „sc'i foss pö ma stada childò da os y ne me foss nia maridada!” „Po, alda, alda sëgn!” — respogn la oma; „ci fal-el pa tan, Rina?” „Ci ch'al fala, savëise bëgn, oma”, disc Rina; chësta crusc me pesa tan! i ne sun nia plü bona de la porté... ala ne va nia plü, oma!” Y la püra Rina pitâ da mené picè. — „Purchël ch'i n'ëis nia mituns? — N'é-l zënza nia che fala?” — damana la oma. „Ahi, oma, al fala bëgn cun chël assà!” respogn la fia cun les legrimes. — Mario m'à maridé me, sciöbëgn ch'i n'â nia da i dé, ël che é studié y vëgn da la gran cité, y iö na püra müta da paur! Almanco la ligrëzza dla cüna minâ-i de podëi i dé... y nianca

chël ne m'ë conzedü!... Se recordeise, oma, le dé de nosta noza, denant ch'i m'en jiss da ciasa deméz, ch'i à metü man de pité, m'eise dit: „No mâ pité, Rina, i t'à dé benedisciun; t'es stada prossa y m'as dagnora bel olghé, te ciafes en bun om, plëgn de timur de Dì. Os arëis segü fortüna y benedisciun. „I me recordi ciamò avisa sciöch'i dijô-se, oma; mo... la benedisciun n'è nia gniida!... Ciaréde, oma, mies compagnes che n'è nia stades prosses, y a fat desplajëis y crusc a sües families, elles é sëgn fomenes y umes contëntes; mâ iö ne ciafi nia mituns: Cun chëllès à Chël Bel Dî albù misericordia, mo cun me...” „No brunteré contra Chël Bel Dî, müta!” disc sëgn la uma seria; Chël Bel Dî é sté bun cun té, ince sc'al te lascia porté chësta crusc. T'as ciafè n om d'or; t'es na sciora y as propi massa bel. Al é ince purchël, me temi, che te n'es nia contënta; ché can ch'an à massa bel, ne büt-la nia. Mo i te da n bun consé: Te sass da cujì y da fa de bi laurs; ciara cun chël d'i fa ligrezza a Mario. Y spo, va val iade te dlilia a ciafè Chël Bel Dî y di val iade la corona a s. Maria! Spo odaras-te ch'ala se mët endò a ji. Te n'es mine tö sora ad avei degügn mituns: y Mario disc, — almanco a me a-l dit, — ch'al t'ô bun y é contënt cun te, ince sce te ne ciafes degügn mituns.” „Al é vei, oma”, conferma Rina, — „de Mario y de so amur ne dubitëi nia; al é bëgn ince ël che prô trés de me consolé. Mo propi purchël ch'al é n té bun om y m'ô tan bun, orëssi inc'iö i dé valch y i fa chësta ligrëzza, ch'al ess tan gion! y ne po nia! y purchël me sâl ciamò plü rî! Ne capiise nia, chësc, Oma, oma?” se lamëntâ Rina y tegnî pro de pité, desconsolada, col cié abandoné söl grëmo dla oma, sciöch can ch'ala è ciamò na picia müta.

„I vëighi bëgn, Rina, — disc la oma, che chësta crusc te pesa tan: ala te pesa magari a te plü che a n'atra. Mo, sce Chël Bel Dî ô 'nsciö, messun-se pa mâ nes dassegné. Chël Bel Dî sa plü bëgn che nos ci che va bun pur nos. Nosc bun signur plovan s'insegñâ che a chi che ama Dî va-l düt pur so miù

bëgn. Lascia mâ de pité, Rina! endoman da doman, can che tö t'en vas, va-i iö sö da s. Maria dla Pli a prié pur te y pur Mario, y, sce Chël Bel Dî ô, ciafareise mituns!" La bona oma â dit chëstes parores cun na té fede y convinziun, che Rina se sentì consolada y confortada y s'assuiâ les legrimes. Y can ch'al gnô i atri familiari a ciasa, dô le laur, salüdâ-la dûc cun süa solita cordialité.

L'ater dé do doman s'en é-la jüda da ciasa, nia zënza pité, mo cun na speranza näia tl'anima... y, cosa de morvöia, ince cun chël sentimënt de rassegnaziun a la s. Orenté de Dî, che so bun om, n'è nia sté bun de i insegné. Sëgn é-la inc'ella rassegnada: „Sciöche Chël Bel Dî ô! El sa ci ch'é bun pur nos". Ensciò dijô-la dô sües solites oraziuns dla doman.

La bona „oma” è bel dî impé, can che Rina se n'é jüda. Denant ch'ala s'en jiss i -ala dé l'éga santa cun les parores: „Sëgn prëii Chël Bel Dî pur os, pur te y Mario, y se da 'ndô mia benedisciu, sciöch'i s-la dada le dé d'osta noza. Spo va-i ciamò 'ncö sö La Pli a Mëssa l a prië s. Maria pur os, sciöch t'à empormetü inséra. No ma ester grama, Rina; t'es stada prossa y m'as dagnora bel olghé; la benedisciun de Dî ne po mancié. Te ciafes pa bëgn mituns, sce Chël Bel Dî ô”. „Sce Cchël Bel Dî ô!” respognô Rina cun les legrimes ai éddi, mo rassegnda y confortada. La Oma osservâ cun ligrëzza la müdaziun tl'anima de süa fia, y capí ch'ala n'â dit deban les trëi corones dl Rosare, dô che Rina y dûc i atri de familia ê jüs a dormì.

Consolada y confortada jô-la a La Pli a ringrazié y prié. Le tru a La Pli è lunch y sfadius y la „oma” se stançia; ala sentì le pëis di agn y plü dl laur y dles fadies y di festidi ch'ala â messé soporté. Mo ala è contënta de podëi ofrì ince chësta cun sües atres fadies a Chël Bel Dî pur les mans de s. Maria. Ala n'è nia üna de chëlles personnes che va te dlisia pur usanza; festidi y crusc l'à insegnada a ji col cör y cun l'anima dal Père de vigne consolaziun. Mo incö sentì-la ch'ala priâ

cun plü devoziun che zënza, y ince cun plü confidanza.

Can ch'ala è rovada a ciasa, ess-la albü vöia de scri a Rina ensciö: „Sëgn a-i prié pur te sö da s. Maria dla Pli: te ciaferas mituns!” Mo ala n'a scrit nia. Te süa vita de setant'agn a-la incie fat chësta esperienza, che nos püri mortali ne savun mai de segü ci che à de gni te nostra vita, y ince les plü belles speranzes ne s'averëia gonôt nia. Chël sentimënt scé a-la albü d'ester stada esaudida da s. Maria; mo propi dit ne i l'à-la, sciöche l'Angel Gabriele â rajoné a Zaccaria. De segü, se dijô la oma, da ella prudente, ne podun-se veramënter s'aspétè nia sön chësc monn, ater che la mort. Chëlla bëgn s'é següda, mo zënza n'un-se nia de segü de s'aspétè in chësta vita. Purchël, se pensâ-la dagnora, ne podun-se nos fa ater che se mëte tles mans de Chël Bel Dî, che é le miù père y sa ci ch'é bun pur nos. Ala ringraziâ Dî che ince Rina â capì chësta gran verité. Y sëgn dô-la ma resté ensciö bella rassegnada a la Orenté de Dî y porté inant süa crusc, fina che El orô i la to jö.

Y ala n'à nia plü dûré dî. Al è in chël dé dla festa dla Pli y da Welsberg püch plü de n'an da chël anniversario de noza ch'i un sëgn cunté, y la ciasa de Mario y Rina è béle da trëi édemes ralegrada da na bella picia müta, che â ciafé inom Elsa: la gran scincunda de s. Maria, che â insciö visité la familia ad ella consacrada.

Purchël ringraziâ incö Mario tan cun devoziun. Inc'el ess gion ofrì, sciöche chi da Welsberg, en bel quader a s. Maria in ringraziamënt. Mo al ess orü instëss le fa: mâ él capì la felicité süa y de süa bona compagna y l'amur ch'ai portâ a la picia Elsa, che è gnüda a müdé in ligrëzza la péna d'en sant amur: y chësc pur l'intercessiun dla Santa Vergine y Uma de Dî! Purchël è-le y dôl ester, pur l'orenté di bugn genitori, chësta picia müta pur süa vita consacrada a s. Maria, na fia dla Madonna. Dûc chisc pensiers ess Mario orü mëte sön en bel quader; mo la pitüra n'è nia so ert. T'en iade i gnô-l in mënt: Sce la picia Elsa gniss

n'artista y podess dì cun en bel quader so ringraziamënt a la Madonna, reina de nostra familia, en quader che mostrass, sciöche chël che chi da Welberg à incö porté, nostra familia che va incuntra a s. Maria, y cun Ella a Gesù... Ala sozedarà bëgn apëna, dea ch'al é na müta! Mo en pensier plü alt à sëgn metü al père fortüné tl cör chësta preghiera: O Vergine santa, fajéde che Elsa sides veramënter osta fia, osta imagine, en quader vivënt d'osta bunté y virtù!

IL

Da la bella festa ch'i un descrit é-l sëgn passé 14 agn. La tempësta che preparâ la-ota, è gnuða sura düt le monn y à porté destruziun, mort y rovines sura düt. Al è sté agn de spa-vënt. Mo pur nüsc païsc s'él averé la predizion dl celebre Curat da Fliess: I païsc dl Tirol restarà stravardés da la vera in grazia dl Rosare. Finalmënter, a la fin d'aurì y ai prüms de ma 1945, é la secunda vera mondiale sta-da rovada.

I prüms agn dô la vera, cun les me-series y les agitaziuns politiches, dé ciamò tröp da pensé a jënt, special-mënter a chi che à responsabilités pu-bliches, sciöche Mario Orti. Can che l'Italia à fat l'armistizio y i resti de sëues armades gnê menades tla prigio-nia de vera in Germania, s'él salvé miraculosamënter tratan i combati-mënc danter taliagn y todesc a Bolo-gna y è rovè do n iade plëgn de prighi y d'aventures, san a S.C., so païsc, olà ch'al è sté segreter dl Comun. Atira i è-l endô gnuù affidè so laur, ciodi che düta la popolaziun, con unanimité, sl'à damané. Ensciò a-l passé ailò i ultimi agn dla vera. Dô la vera à-l spo albü dér tröp da pensé y festidié pur la costruziun d'un bel ospedal, ch'è na novitë pur le païsc. Sciöche dütes les coses nöies, a chësta, che è stada l'idea geniale d'e Mario, incunté tröpes diffi-coltés y resistenze, ince da pert dla popolaziun. Chi che combatô l'idea dl'ospedal por rajuns egoistiches, cun-tâ dant a la jent che na té costruziun metô in malora le Comun y rovinâ le

paisc! Mâ le bun sig. Propst è dagno-da sté da la përt de Mario y de sua gran opera de Carité. A la fin é düt jü bun, cun na particolare proteziun de Di, y zénza che le Comun ess messé spënne na Lira! Düt chësc è passé. An scriò l'an 1950 y pur chësc an à Papa Pio XII anunzié le gran Giubileo y en-vié dûc i cristiagn catolici a visite Ro-ma, la cité di Capi di Apostoli, y a prié a sëues tombes y ti atri templi dla Ca-pitale dla Cristianité.

La familia de Mario Orti è stada ar-richida y benedida tratan la vera, da dëus atres flus: na so y n fré a Elsa, che à sëgn 14 agn. La proteziun de s. Maria, che l'à accompagnada tina dal prüm dé de sua vita, cun la bona educaziun de sü genitori, à fat d'Elsa na müta de comportamënt esemplare: scolara plëna d'intelligenza y buna orenté, fajô-la ligrëzza a sü genitori cun de belles pagelles. Respetosa coi superiori, fô-la cordiale y affettuosa sun sëues compagnes y cun dûc, sciöche cun sëues compagnes y cun düa eté.

Mo Elsa à, cun les atres bunes qua-lités y facoltés, na flamma scognüda te so cör, che illuminëia sua vita y sua ativitë in maniera ch'ala vëiga tles co ses ince idées de vérité y bellezza, che la gran përt dla jënt ne vëiga nia; y alaa ciamò l'atra facolté, de dé espres-siun in formes y corusc a chëstes ima-gines che les coses fësc vire te sua ani-ma. Elsa à empormò 14 agn, mo ala é béle n'artista. Tröpes belles pitüres à-la bel fat: Ala ô depenjë la natüra; les munts, i crëp, le scür di bosc, les ver-des campagnes, la bellezza di ciüf; mo ince la natüra corida de nëi; i païsc con dlijies y ciases da scior y da paür, les visiuns gonôt fantastiches y sciöche incantades dles Dolomites illuminades dai prüms o da i ultimi raggi dl sorëdl y di païsc che s'endormedësc sot la nëi: düt chësc y mille atres coses fësc al cör d'Elsa na té impresciun che ala ô mete söl drap ci che sua anima con-templesi. Ala é malcontënta, se des-sënnna cun se instëssa, sce penél y corusc n'é nia stés bugn de fa le quader sciöche ella le vëiga y ala ne zéd nia fina ch'ala y garëita.

Elsa à la gran fortüna d'avëi de bogn genitori. Ella y sü fredesc plü jogn disc cun düta rajun: „De miùs genitori che nos n'à degügn. Mo chisc bogn genitori ne se tol nia mât festide in generale dl bëgn dl corp y dl'anima dla filiolanza, y chël in maniera esemplare, tant d'arbandoné na ciasa nöia y s'en fa n'atra, pur stravardé i mituns da compagnies prigorooses, mo ai à ince comprension pur les facoltés y bo ñenes inclinaziun di mituns y specialmënter l'inclinaziun y capacité artistica dla fia Elsa. Y deache le père é dagnora plëgn de laùr y de festidi pur l'amministratzion dl Comun, él specialmënter Rina, la uma, che se tol festide de seguì la vocaziun artistica dla fia. Ala ô ester de düt informada, rajona cun i artisti che ala à occasiun de conësce, va a odëi mostres y esposiziuns, studia ü se forma na coltura che fësc veramënter onur a n'ëlla de nüsc païsc. Dlunch dëid-la Elsa olà ch'ala po.

Cun l'amorosa assistënça dla uma à nostra artista ince fat le plü bel de sü quadri, a chël ch'ala é plü affezionada: „La Cattedrale d'inverno”. Bel denant à-la dé espressiun artistica a süa bella Catedrale romanica; mo sëgn orò-la mête söl drap l'impresciun ch'ala i dë d'inver, can che düt le païsc é sot la nëi y i floc dla nëi frësca gnê jö spësc sura düta la zona, mo spezialmënter söl païsc y sö la Catedrale, y dë n aspet nü de bellezza romantica. En péz è-la stada sot la nëi te plaza dan la Catedrale: spo i â fat la visiun dla dlisia sot la nëi na té impresciun ch'ala é jüda a to penì y corusc y cartun, pur dé espressiun a l'imagine che appassionâ süa anima. „Mama” dije-la, „i vadi a depénje la Catedrale sot la nëi; ala me sa bella de morvöia!” „Te ne staràs mine te plaza sot la nëi a lauré; al é frëit y te podëss te tra pro na sfridida!” — osserva la uma. — „Pur le frëit po-i bëgn me vesti ite, mama”; respogn Elsa, „mo la nëi me bagna le papier. No, no, mama, i ne sta nia a la lergia, i ô ji te ciasa de mia amica Clara; da sües finestres mess-on odëi la Catedrale dër bëgn!” — Cun chëstes parores é Elsa bele deméz. La uma savô che ala ne stê nia fora dì:

ala fajô snel a mête söl papier sües impressiuns, dea ch'al é dagnora impresciuns stersces y vies ch'ala metò söl papier cun spontaneité naturale, senza messei en péz pensé y calcolé. Mo chësc iade é-la gnuða massa atira. „Mama, ala ne va nia. A sté te stüa y ciaré fora n'odò-i nia plü ci ch'i odò denant, can ch'i ciarâ a la Catedrale te plaza sot la nëi; i conesciò ch'i n'ë nia plü encsiö unida cun la natura invernale y nia plü encsiö daimprò col cör a la Catedrale sot la nëi”.

„I capësci”, disc la uma, „al me desplajëss propi sce te ne podëss fa la pitura de chësta bella y romantica imagine che t'é gnuða tl'anima, can che te stés te plaza sot la nëi a contemplé la Catedrale y te sentis düt na cosa sora cun ci che t'odòs cer te ia. — No mât pit', Elsa, dije-la sëgn a la müta che ciafâ i édli da éga. Sas-te ci ch'i fajun? I se vestiun bun cialt y jun entrames dües jön plaza cun la liösa: Tö te toles to patüc da depénje; spo se chirun-se fora en bel post dant a la Catedrale; ailò se sentun-se entrames sön liösa: tö depénjes y iö te tegni l'ambrella, che la nëi ne posses te desturbé. Va-la bun encsiö, Elsa? — „Mama, t'es la plü buna de dütes le umes!” — disc Elsa y salta encér le col a süa uma y la baja cun les legrimes a i édli. Al é legrimes de ligrëzza y commoziun.

Spo é-les jüdes jön plaza y à metü la liösa tl medemo post, olà che Elsa è stada a contemplé la Catedrale sot la nëi. „Sëgn”, disc la uma, „sénte-te bel comot sön liösa y fa tüa pitüra, sciöche tüa fantasia tla dà ite! la nëi te pari iö cun l'ambrella”. — Na odlada lungia y amorosa ciamò a la Catedrale!... spo s'à Elsa atira metü al laùr, detant che Rina, sentada dò ella, i parâ la nëi cun l'ombrella y ciarâ cun ligrëzza sciöche la fia de 13 agn depenjô sveltamënter, entusiasticamënter. Chësta odò i floc de nëi che tomâ sura la Catedrale y le païsc, contemplâ la bellezza dla nëi, che gnô jö sciöche linzòs blanc dal ciel a la terra, mo ala ne s'entenô nia dl frëit che i fajô abramì les mans. De chel se n'entenô Rina, mo ala n'orô desturbé la ligrëzza entusiastica dla fia, che metò söl pa-

pier snél y bél l'imagine che luminâ te súa anima. Rina ciarà cun amur a la fia y spo a la Catedrale y priâ le Signur, ai-lò presént ince cun súaumanité, de conservé tl cör d'Elsa les grazies y scincundes de súa bunté y de conservé súa anima dagnara bella blancia, sciöche la nëi che tegnî pro a gni jö sura le païsc. L'artista de 13 agn à prësc albü fat. Contënta mostrâ-la súa pitüra a la uma. „Mama, la plü bella de dütes chëlles ch'i a fat. Ala é garatada tan bëgn, ciodi che tö es stada pro me!” Al è veramënter en bel quader: la véda Catedrale romanica, dagnora bella y imponente, ch'enviëia l'anima a raccolimënt y preghiera, ne përt nia, mo affina plütost sot la nëi chësta súa pura forma y bellezza: ensciö l'à odüda Elsa te súa inspiraziun artistica, y ensciö l'à-la sëgn sól papier. Purchël é la jona araista tan contënta. Ince Rina é contënta che l'opera é tan bëgn garatada. Can che les dües lovâ só da la liosa, odô-les só le védl ciamparin le moviment dla ciampaña y prësc aldi-les so sonn cler che saludâ la Regina dl Cil y dla terra. Rina y Elsa tolô chësc salül te so cör, y, fermes sot la nëi, saludâ-les inc'elles la Vergine Uma de Dì.

Chësc è stë l'invern passé. Sëgn è-le bel indô alton, y l'An sant 1950 jé a finì. Sëgn orô ince Mario y Rina ji a Roma a fa les visites dl giubileo. Ince Elsa, che à 14 agn, à tan prié de podei ji a Roma, cun ëi, a odëi i templi y monumënc dla Cité santa y a saludé le Papa. Père y uma à acconsenti de la to cun ëi in premio de súa bunté y de sùes bones notes a scola.

Sëgn se recordâ Mario dl pensier che i è gnü tl cé dan 14 agn, can ch'al ringraziâ y priâ te dlilia de s. Maria dla Pli, a la gran festa centenaria dl 1936, pur la nascita de súa primogenita. Contemplan la „tofla” votiva i èl gnü l'idea de offrì ince èl en bel quader de ringraziamënt, sciöche chi da Welsberg à fat chël dé: mo en quader che dijess i sentimënc de súa anima, le ringraziamënt y l'offerta de súa familia; che èl ne podô nia fa, mo che la picia Elsa ess magari n iade podü fa, sc'ala foss gnüda n'artista dla pi-

türa. Chësta súa idea odô-l sëgn averada. Elsa à empormò 14 agn y à fat tröpes de belles pitüres. Al è na picera artista. Scincunda de Dì y de s. Maria èlla instëssa, i à la bunté de Dì metü tl grëmo ince chësta bella facolté. Ciodi che l'artista é artista da la nascita, pur scincunda dla natüra, chel ô di pur la bunté de Dì, che é bellezza, infinita y de vigne bellezza origine y causa formale, y dà da instessa bellezza, plü che a dütes sùes créatures umanes, a l'anima dl'artista. Mo pur chësta scincunda speciale dla Divina Bonté unse incie en dovere speciale de ringrazié. Y al orô che Elsa ringraziass adüim cun sùi genitori particolarmënter sön chësc pelegrinaggio giubilare a Roma.

Purchël dijô-le valgûn dis dan la partenza: „Alda, Elsa! te pos gni cun la mamma y cun me a Roma. Al dëss chësc ester en premio che t'es dagnara stada prossa a ciasa y te scola. Mo recorde-te che dütes nostes facoltés y virtùs vëgn da la bunté y grazia de Dì. Purchël mëss-te pa a Roma, ti lüisc sanc, dér ringrazié le Signur y la Regina dl Cil, a chëlla che t'es consacrada dal prùm momënt de tüa vita; spezialmënt mëss-te ince dér ringrazié pur to talënt d'artista. Chësta é na scincunda particolarmënt amorosa dl Père in Cil. El ô che nos ringraziun-se de sùes scincundes. Purchël m'a-i pun-sé valch: Co foss-la, Elsa, sce te portass al Papa, ch'i arun la fortüna de podëi odëi in udienza privata, un de tü bi quadri?” — „I ne m'enfidi nia, père”, respogn Elsa; „i n'a nia quadri da podëi presenté al Papa.” — „Te n'as albü a l'esposiziun a Balzan; personnes che se n'intënn de pitüra i à dér approvè y laldé. Y spo, é-l pitüres de na müta de 12-13 agn; y te sas bëgn ch'i ne portun le quader a Roma pur fana bravüra, mo sciöche umile ringraziamenti pur i talënc che Chël Bel Dì t'à dé, pur les grazies ch'al t'à fat. Purchël offrësc-te üna de tües operes in sëgn de devoziun filiale al Papa, che é le rappresentant dl Signur só la terra.” — „Ci disc la mama, père?” osserva Elsa; „i l'as-te dit?” — „Ince èlla la pensa insciö”, respogn le père; Ala arata che le plü bél quader da

porté al Papa foss chël dla „Cattedrale d'inverno”, chël ch'i ëis fat os dües sot la nëi; mo i sa bëgn, Elsa, che t'aras na gran möia de le dé ia.” — Mario tocâ ensciö en sentimënt intimo y caracteristico dla picera artista. Elsa ama sües pitüres, les operes che é reproduziuns dles coses belles, sciöch'ales apparësc a süa anima pléna de lominus y de vita, sües creaziuns. Purchël les dôla ia ingërt, ince sc'al gnô offrì prisc dër alc; mâ purchël ch'ala se senti obligada de compensé a val maniera les bries de sü genitori pur ella, à-la lascé venne valgùgn quadri. Mo a degün prisc n'ess-la dé ia „La Cattedrale d'inverno”. I sëgn à sü bogn genitori le pensier ch'ala dô la offrì al Papa. Vigne dé se recordâ-la de prié pur le „Santo Padre”, sües gran intenziuns, sü festidi pur la Dlijia y pur düt le monn, spezialmënter sëgn dô ch'ala savò d'avëi la fortuna de podëi le saludé personalmënter. Mo dé ia sö plü bel quader, a chël che ala è tan affezionadas ciämò de plü, ciodì ch'al i recordâ plü che dûc i atri la bunté y assistënsa de süa buna uma. Mo propi süa uma à albü chëst'idea!

Deperpo che la picera artista fô ensciö combatiuda tl cör dal sentimënt de devoziun y amur al Signur y a so Vicario in terra, y da l'amur a süa opera, vëgn-el Rina, la uma che conesciô der bëgn l'anima de süa fia. — „Al i vëgn bëgn ert sura”, disc Mario. — „Mama”, damana Elsa, „mëss-el propi ester chësc?... chësc ch'i un fat nos dües sot la nëi? Al me sa tan rî de le dé ia!” — „Mo te ne le das nia ia, sciöche chi che t'as venü, y nianca sciöche chi che t'as scinché a nüsc parënc. Chësc bel quader, che iö t'à odü fajon sot la nëi, offrëscs-te al Papa, pur i mostré to amur filiale, tüa y nosta gratitudine pur i festidi che chësc Père sant a pur nos, no mâ cun parores, mo coi fac, y ince cun en sacrifize che vëgn dal cialt de tö cör. Te féjes chësta offerta a Chel Bel Dî sciöche na preghiera pur le Papa, che vel tan de plü, cotan de plü che to pice cör soffrësc. Da Chël Bel Dî vëgn-el düt le bun ch'i un ciafè te nosta vita; y ad El orun-se düt endô offrì, con amur y generosité.

Sis-te generosa, Elsa! t'odaras che Chël Bel Dî ne se lascia superé da degügn in fat de generosité.”

Al n'è chësc le prüm iade che Elsa aldî rajonan de generosité. Sü genitori i à dé da capì bel da agn la nécessité de piceres rinunzies y de sacrifici; y a scola de Religiun è süa anima restada profondamënter impressionada da la generosité somma de nosc Signur, che à renunzië a düt y à orü vire tla plü gran poverté da la nascita te na stalla fina a la mort sö na crusc. Elsa savò ci che generosité orô dì, y nia mâ chël, mo ala à incie purvè de la esercité, spezialmënter pur la Festa de Nadé y pur le temp de Carsema. Y sëgn à-la dubité! Tan gran è so amur pur süa opera plü bella. Empormò les parores dla uma l'à reportada a la generosité che è pronta a dé düt pur amur de Dî. Y sëgn se remproverà-la y se temò d'avëi, cun so ataccamënt a süa opera, desplajü a Gesù y magari fat picé. Père y ùma odô cun gran plajëi la bunté d'anima dla picera artista, ella instëssa opera dl'Artista Supremo. La grazia de Dî stô pur esaudì ince la secunda y plü intima preghiera de Mario: che süa primogenita deventess ella instëssa n quader vivënt dla bonté y virtù dla santa Vergine, la regina de süa vita. Purchël acarezâ-la la picera che à metü man de pité, y i à cunté: „Can che t' à empormò püces edemes de vita, mia cara Elsa, sun-si sté a na bella festa de s. Maria dla Pli de Marô, spezialmënter pur ringrazié le Signur y la Madonna ch'ai t'à mené te nosta familia, dô cin agn d'aspetaziun. La-ota a-i odü y contemplé en bel quader votif de ringraziamënt, che la jënt da Welsberg à porté pur la liberaziun da la peste dl'an 1636. Ailò m'é-l gnü l'idea de ringrazié inc'iö cun na bella pitüra, mo na pitüra che dijëss i sentimënc dl cör de nosta familia. Y, deache la pitüra n'é nia mî ert, me desidrà-i che la picia Elsa deventess artista y podëss en iade offrì in ringraziamënt na bella pitüra pur düta nosta familia. Chël Bel Dî à esaudì mi desiderio y sëgn podun-se offrì a Gesù y Maria in ringraziamënt dér na bella pitüra, che t'as fat cun l'assistënsa de

tüa bona vita uma, na pitüra che n'ènia na opera morta, mo che fesc pert de tüa vita, tan cara é-la a tö cör y tan cara ince a nos. T'otfrësces al Père sant a Roma y ensciö al Père in Cil, cun generosité, tüa opera plü cara, dô l'ideale de tüa Regina celeste che à ince iffri al Père in Cil ci ch'ella amâ de plü. Ensciö, Elsa carissima, orun-se ji cun Maria a Gesù: Chësc cun nosc iade sant a Roma y cun düt le iade de nostra vita."

„Y iö a podü dubité!” disc sëgn Elsa, scomöta. — „Ci grazia che Chël Bel Dì m'a fat, pur l'oraziun de mi bun père! Chësc ne m'ëise ciamò mai dit!” „Mo a me ml'al dit to bun père”, respogn la uma, y sëgn cun chësta occasiun m'é-la tomada ite. Purchél a-i fat la proposta d'offrì tüa plü bella pitüra, in ringraziamënt pur te y düta nostra familia. Capësc-te sëgn, Elsa?!” — La picia artista abraciâ y bajâ sù genitori.

Cin dis plü terti à Mario y Rina affidé la Claretta d'ot agn y Beppino de sis a la „Oma” de Rina y s'à metü cun Elsa sö la iade pur Roma. Ai é rovés tla Cité Eterna la sera dl 12 de november 1950. Le dé dô é-si jüs a fa les vi-sites dl Giubileo a S. Pire, S. Giovanni in Laterano y s. Maria Maggiore. La grandiosité y bellezza di templi romani iradiâ l'anima dla jona artista, mo in chisc dis sanc capî-la ch'al é da inalzé l'anima a Dì y a les coses dl'ater monn. Chësc i ensegnâ la devoziun de sù genitori y dles folles de jënt che é gnüdes da vigna përt dl monn a fa visita a les tombes di Prüms Apostoli y al Papa, successore de s. Pire. Düt trëi contemplâ entusiasmés les schires de pelegrins che passâ pur la immensa Plaza de s. Pire y Mario dijô: „Ciaréde! val de té ne s'arà-l bëgn nia enimaginé le pescatore dla Galilea, can che Gesù, dô la pesca miracolosa, i à dit: „Da sëgn inant piaras-te jënt!” „Chësta é veramënt opera dla man de Dì: da na picera somënza é-l gnü n gran lëgn, la ciasa de düt i popoli dla terra!”

Le dé dô, 14 de november 1961, ne gnarà mai plü desmentié da la familia de Mario Orti, ince nia da Clara y

Beppino; tan gonôt y l'à cuntada i genitori y la so Elsa. Al è le dé stabili pur l'udienza papale. Na bona amica dla familia, che é Dama del Santo Se-polcro, bëgn conosciüda pur sües opere de carité, à fat avëi n'udienza privata a la familia de Mario Orti pur les ores 10 del 14 de november, tla catedrale de s. Pire.

Bele da doman adora é-si stës düt trëi a la s. Messa y Comunium, ch'ai a offrì al Père in Cil in adoraziun, ringraziamënt y preghiera, spezialmënter pur le Capo dla Cristianité y sües gran nécessités y intenziuns. Cun la Vitima divina offrì-i se instësc y düt ci ch'ai à ciafé da la Divina Bunté; Elsa offrì ince so bel quader, che è vita de sua vita, in ringraziamënt pur se instëssa y sua cara familia; y, deach'ala se reconosciò tan indegna y à ciamò dubité, dô che sù bugn genitori i à fat la bella proposta, priâ-la dér de cör sua Uma celeste e Regina de sua vita, Maria, de i la pordoné, de prié pur ella por-denanza al Signur, y d'offrì pur ella in scincunda al Signur sua pitüra plü cara.

Na buna ora dan le tëmp fissé pur l'udienza é-si düt trëi al post: dant a l'alté dla „Confessio”, a la përt dl Vangéle. Mario y Rina è vestis a fosch, Rina cun en gran velo che i corî cè y sciabiles; Elsa à la iesta blancia y na gran rôsa dl medemo corù ti ciaveis, tles mans tegnî-la so quader. Ala pensâ a s. Maria che offrì pur nos al Père in Cil so Fi, tl Tempio de Gerusaleme y spo sot la Crusc, y è sëgn contënta de podëi inc'ella offrì na opera de so amur. Da chisc pensiers gnô la picera artista t'en iade destuta da n movimënt insolito dla jënt che affollâ le gran Tempio. Papa Pio XII è comparì y passâ sö la „sedia gestatoria” a mez la jënt, che i dijô entusiasticamente so amur y sua devoziun: „Viva il Papa! Viva il Papa!” — Elsa odô dér bëgn la figura alta y ascetica de Pio XII, che tegnî pro ad alzé la man pur benedì i fedeli. Ala se segnâ y priâ; spo i ciarrâ-la a so quader y tremorâ. Mario y Rina l'accarezâ y i fajò coragio. Can che le corteo papale è rové dant a l'alté dla „Confessio”, è le Papa gnü jö dla

sedia gestatoria y s'è injenedlè a prièdant a l'alté, che é fat sura la fossa de s. Pire. Spo à scomencé les udienzes di gruppì che aspetâ dan a la Confessio.

La familia de Mario è le terzo di gruppì. En cameriere presentëia a Süa Santité la familia de Mario Ortì da S.C. in provincia de Balzan. Dùc tréi é injenedlés, cun i édli a terra. Elsa tègn so quader düt grama. La bunté dl „Dolce Cristo in terra” dà coragio ad ëlla y a süi genitori.

„Os gnéis dai confins d'Italia”; scomencia Pio XII; „é chëlla osta terra natale?” — „La terra natale de mia fomena, Santité”, respogn Mario, bajan l'anél dl Papa; „iö sun veronese”. — „Mo bëgn conesciü lassö”, osserva a chesc punt Mons. Montini dla Segretaria di Stato, che accompagnâ le Papa y fô sté tl païsc olà che Mario é segretor dl Comun. „Chësc Dott. Ortì ha fat tröp de bëgn a chël païsc, spezialmënter con la costruziun d'en bel ospedal, y al é n catolico esemplare”. „Y chësta picera è osta fia?” continua Süa Santité, ôt a Rina; „ëise ciamò d'atri fis y fies?” — „Ciamò dui plü de pici a ciasa”, respogn Rina cun la usc che tremora. Chësta un-se tut cun nos...”. La comoziun ne la lascia nia plü dì inant. Ala baja l'anél al Papa, spo dà-la na odlada a Elsa y al quader ch'ala tegnî te sües pices mans. La picera, scomöta y grama, alza sëgn sö süa pitüra, zënza di parora. — „La Catedrale de S.C.!?” — escalama Mons. Montini; — „ci bella composiziun!” — y la passa al Papa. Chësc i ciara dì a la lungia; spo mët-el süa man sö la rösa blancia ti ciavéis dla picera artista y la damana: „Picera, as-te tö fat chësc bel quader?” Elsa cigna de scé. „Oh, brava, bravissima!” esclama Pio XII; y m'la daste a me tüa bella pitüra?” — Elsa cigna de scé y baja l'anél al „Santo Padre”. — „Co as-te inom, cara picera?” — damana familiarmënter le Papa; mo Elsa à la leinga liada da la comoziun y Mario respogn pur ëlla: „Elsa, Santité”. — „Tan d'agn as-te Elsa?” damana endô le Papa cun usc familiare. Mo Elsa n'é plü bona de respogne nia y tègn ma pro a bajè l'anel y la man al Papa. „Ala à 14 agn, Santite”, respogn Mario, che stén-

ta ince e dì chëstes cin parores. Mons. Montini vëgn in aiüt: „Al è la primogenita, ch'é nasciuda ai bogn genitori cristiagn dô cin agn d'aspetaziun y de preghiera. I me pensi che le quader dla picera sides offri in ringraziamënt”. — „Precisamënter”, conferma Mario. De plü n'é-l nia plü sté bun de dì. Pio XII dà na odlada de paterna bunté ai tréi, spo dij-el: „I te ringrazi de cör, cara Elsa, y ringrazi ince tü bogn genitori. Al t'é segü gnuë ért sura de te despartì da tüa bella opera, cara Elsa, mo te l'as offrida a Chël Bel Di, che le Papa rappresentëia sö la terra. Purchël se dà-i de cör l'Apostolica Benedisciu, cun la preghiera che chësta picera artista cun düta süa familia sides bona de ji, cun süa vita y opera, sot la speciale proteziun dla santa Vergine, Uma dla Divina Grazia, incuntra a Gesù, che é Sorëdl de Gloria y Bellezza infinita. „Benedictio Dei Omnipotentis Patris et Filli et Spiritus Sancti descendat super vos et maneat semper!” Spo à-l ciamò n iade dé da bajé l'anél a düç trei, y l'udienza, che la familia de Mario ne se desmentierà mai plü, é finida.

Plü tèrt à Mons. Montini ciamò fat a savëi a la familia Ortì che Süa Santité à sommamënter gradì le bel quader che Elsa i à offrì y ch'al i ess segü fat plajëi de ciafé da odëi val iade ciamò n'atra opera dla jona artista. Ensciö dô cin dis, y dô avëi fat dütes les visites dl Giubileo y valgunes visites a i atri monumënc dla Cité Eterna, se n'é Mario y Rina y Elsa gnüs a ciasa contënc, a porté, cun les recordanzes, les parores y la benedisciu dl Papa a Claretta y Beppino y la „Oma” de Rina ch'è stada cun ëi.

L'an dô à Elsa Ortì mené n'ater quader al Papa; un che i fô particolarmënter garaté: „I tre Scarperi delle Dolomiti”. Un di plü bi pic dles Dolomites, ch'an vëiga bel dal païsc de nosta artista y che é conesciü da la jënt dla zona cun l'ynom todësch: „Dreischusterspitzen”.

Mo la pitüra d'Elsa ne mostra nia mâ le crëp grisc, mo ince le bosch scûr, che se destënn sot le crëp y ciamò de sot les vërdes campagnes dla valada. I corusc, cun mirabiles grada-

ziuns de tonalité y d'illuminaziun, mostra la particolare capacità de nostra artista: La munt é illuminada da l'ultimo sorëdl, ch'al pê de messëi odëi: tep clera è so luminùs! Veramënter en quader de gran bellezza!

Al n'à durè 15 dè che Elsa à chësta resosta da Roma: „Dal Vaticano, li 27 luglio 1951.

Gentilissima Signorina,

Ho il piacere di notificarLe che il Santo Padre ha gradito il delicato pensiero che Ella ha avuto nell'invierGli, in omaggio di devozione filiale, il suo dipinto: « I tre Scarperi delle Dolomiti ».

L'Augusto Pontefice nel ringraziarLa per il dono, che artisticamente esprime l'ansia dell'ascesa, auspica di cuore a Lei una vita cristiana, protesa con generosità verso le altezze spirituali.

Avalora poi l'auspicio medesimo con il conforto della Benedizione Apostolica.

Profitto dell'occasione per professarmi con sensi di distinta stima di Lei dev.mo nel Signore

G. B. Montini - Sostituto

Segreteria di Stato di Sua Santità.

Les parores y la benedisciu de Papa Pio XII augura y empormetô a Eusa Ortì, artista, ci che so bun père à prié pur ëlla, neonata, dant al Signur y a l'Imagine de süa Vergine-Uma, dant al bel quader de ringraziamënt votif dla jënt da Welsberg, le dé dla gran festa de S. Maria dla Pli, ai 27 de Ma 1936.

Ton-el it te merz
sarà-l tröpa siara.

MEIS D'AURI'

Auri mol - jügn süt
Auri süt - jügn mol

Sce al plöi n Vëindres Sanc
spo é-l benedì düt l'an.

E' aurì dër bel
pò-l de mà ciamò novëi.

Tratan che Chël Bel Dì palsa tl se-
polcher dess-en lauré t'urt.

Mët soni: Me mëtes-t tö d'aurì
spo vëgni canche iö ô,
me mëtes-t tö de mà
spo vëgni atira.

Da s. Iorз
sce al è bel tëmp,
vëgn-l fora la laurz.

MEIS DE MA'

Sce les ès somëna de mà,
spo vel-eres na ciaria de fëgn.

Mà frësch,
tröp stran y fëgn.

Söl mà assüt
vëgn-l jügn mol.

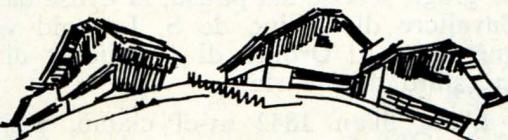
Plöia al 1 de mà
mostra sön tröpa
blâ y tröp fëgn.

MEIS DE JÜGN

È-l da s. Vi bel sarëgn
è-l segü n bun an.

L ton de jügn porta tröpa blâ.

S. Vi porta mosces.

MEIS DE MERZ

Da s. Iorз bel sarëgn
spo sarà-l n an cun tröpa ordüra.

L Nobile Janbatista RINNA

Cavalir de Sarenbach

La picera vijinanza da Suracianins de S. Ciascian é rvada a na gran importanza, pur avëi albü la cüna d'na persona de gran inom, üna dles plö al'ingrana, dles plö altes y dles plö nobles, ch'è mai stada tla val Badia. Al fô l Nobile Janbatista RINNA, Ritter von Sarenbach (Cavalir de Rü de Sciarè).

L Cav. Rinna fô nasciü a Suracianins ai 17 dl mais de mà, l'an 1764. So pere à inom Giuani Soracanins „Rinna dictus“ y süa uma fô Tarina Crazzolara.

Bel da scolar tla scola dl paisc da S. Ciascian, mostrâl gran talënt y gran ligrèza da imparè. Pur via de casc, fô-l

gnü metü a studié a Pursenù dal curat siur Jambatista Thaler, olà che al fô dagnara l prüm dla classe. Do che al â albù fat les 6 classes dl ginajio, frequentâl tl université de Desproch la facolté de „ius“ (dart). Apuna rva i stüdi universitari, gnêl nominé Consiadù dl Magistrat a Görz; casc fô l'an 1789. Püch tamp do dventâl Consiadù dla Provinzia, spo Pretor y President dl Commissariat a Gradisca. L'an 1799 fô-l rvé tl post dl conte Thun in qualité de Commissar Aulico pur l'Istria, Dalmazia y Albania. L'an do fô-l nominé pur du agn Surastant dla Commission politica di afari dla Finanza y dla Giustizia pur la Dalmazia (1802). Tl tamp d'atri 10 agn fô l Rinna Consiadù dl Guern a Trieste, Lubiana y Praga.

Pur süa straordinaria ativité, fô-l gnü onorè (1812) dal'imparadù Franz II. cun l titl de Consiadù Aulico (Hofrat, cun l'estr alzè tl Ordine dla Nobilté y cun l'estr crié „Cavalir de Sarenbach (Sciarè). L'an 1816 gnêl tut sö tla matricola dla Nobilté dl Tirol.

Finalmantr l'an 1838 ti fô-l gnù conzedù de ji in punsiun y tl medemo tëmp ciafâl ciamò dal'Imperadù Fran Ferdinand, pur segn de reconocianza di sü gragn servisc ala patria, la Crusc da Cavaliere dl Ordine de S. Leopold y gnê iscrit tl Ordine dl Cavalierat dl i.r. stato dl Austria.

L'isté dl'an 1842 av-el ciamò, pur l'ultima ota, onorè so paisc de nascita cun na vijita, do che al ne fô nia plö ste a Suracianins da 32 agn incà. Insciöche al scriô spo do a sü paranc, av-el portè a Vienna te so cör „S. Ciascian“ y al patí l'increscimun, insciöche ti agn de so studio.

L Cav. Rinna â 3 fredesc, un de chisc fô siur Ujöp, caplan dla Curt dl'imparradù a Vienna, che murî ailò, n n'atr fre fô maridé tla ciasa paterna di Rinnenes a Suracianins y l plö jon a Altin de La Ila, che laurâ da feur.

Siur Jambatista Rinna fô na persona de bun cœur y ne daidâ ma i sü paranc püri, mo se fajô ince gragn miric spezialmanter pur la dlijia de so païsc de nascita cun riches spanores. Insciö av-el al cumprè ala dlijia 10 gragn candlirz d'arjant, spo na bela gran lampada de spidl, ch'é ciamò al dé da incö da udai a mez l'ot dla dlijia y ir ultima ciamò l'orghé de dlijia. Casc av-el arjigné n n'an dan la süa mort. L'an 1845 gnê-l metü sö da Malsè (Balthasar) Masl da Vals, dlungia Rio Pusteria (Mühlbach), cun 12 registri sonori y la tastatura meccanica. La domania dan l'Assanza dl medemo an, gnê-l sonè pur la prüma ota dal Masl instass, cun gran mervöia y ligrazia de dûta canta la populaziun.

Ti ultimi agn de süa vita urô-l ince ciamò arjigné na strada da ji plö comodamanter da Suracianins ala dlijia curaziale de S. Ciascian a Massa; mo chi da Suracianins ne l'à nia urüda cun la motivaziun, ch'al gnê roviné les campagnes.

Ai 6 de mà 1846 morî a Vienna l gran benefatur de S. Ciascian, Cons. Aul. Jambatista Rinna, Cav. de Sarenbach. Dla süa descendenza restâ-le dius mitans y almanco tûna de castes viô ciamò l'an 1922.

L titl de Nobilté „von Sarenbach” s'à destudé cun süa mort, deaché al fô ma ereditario (da pudai arpè) in linea mascolina.

De Jambatista Rinna po-n ciamò odai 3 retrac: tla ciasa paterna di Rinnenes a Suracianins na fotografia, a Altin de La Ila, olach'al foo n so fre maridé, na picera pitüra a öle y n quader designé a tler-scür tla calonia da S. Ciascian, ch'al instass i â scinché a so tamp.

Na lapide d'ermo blanch tla dlijia da S. Ciascian recorda so gran benefatur cun casta iscrizion:

Labor omnia vincit.

In perpetua pia memoria del Pronabile Signore

GIAMBATTISTA RINNA

Cavaliere de Sarenbach, imper. reg. Consigliere Aulico di Vienna, nato in Soracanins il giorno 17 Maggio 1764 e morto piamente a Vienna il giorno 6 di Maggio 1846, ricco di onori e di meriti, gran benefattore di questa chiesa e del suo fratello, il molto Reverendo Signore

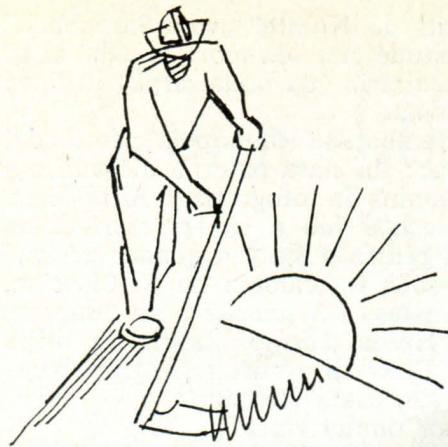
GIUSEPPE RINNA

Capellano aulico di Vienna, nato il 17 di Gennaio 1760 e morto parimenti a Vienna l'anno 1839 il 17 di Novembre, altro nostro benefattore.

L'uomo pio e virtuoso non si scorda mai della sua patria quantunque vile.

F.P.

T'ÖISÉÉ.

Le istè i fesc a diuc begn trep laurè;
Tiers y jont mess begn sogü döt l'an
mangè.

Cösc se dà la forza y la orientè
Por trà inant l vire zonza s'la plürè.

L'aiscioða s'un va, al vegn l'istè; la
flù vegn früt, al vegn 1 laur.

L'surendl vegn adora y s'un va terd; al
à tröp da fa, al àtröp da madurì. Cia-

rè-i als cargares, ciarè-i als ês, cunsci-drède les vidunderes, sciöch' ares s'prô y s'spaza. L dè è lunch, la nöt è cûrta!
„Laurede”, disc nosc divin Maester,
„cina ch'al è dè, ch'al vegn spo la nöt,
olà ch'i ne podareis nia plü laurè.”

„Da human adora fina da sëra terd,
sunse nos de fora...”

Foto: H. Planinschek - La Ila

Bel èl l'istè cun düta süa natüra,
cun sü prà plëgns d'erba y i ciamp de
blaa, ch'al sumeia n mér cun söes
ondes, can che l'vent va sura fora; cun
sü bosc scürz vörc y söes munts y sü
crep, olà che l'aria è tan fina y tan
sana.

Bel èl l'istè, mo bel è inc l'laur.
Veighes-te l'paur, sciöch'al mena la falc,
y la patruna, sciöch'ara tira l'restel y
mena la sojora; alda l'sotù y la tira-
döm, sciöch'ai s'la ciga y s'la cianta sön
munt. Ai mess laurè y scintinè, mo al
ti sà bel.

L'laur ne fesc nia stleta la jent, mo
al la nobilitèia. L'istè è l'simbòl dla
forza, dl laur y dla vita.

Y sciöch' i nii s'brodora scürz y fosc
adalerch, sciöch l'ton y l'tranì manacia
y fesc pora, insciö è-ra inc tla vita
de vignùn: ara n'è nia zënza prighi,
zënza crusc y festidi. Mo impò mes-
suns tignì fora, sciöch' i cierz de munt,
che vögn dernà dal ton y dal tèmp, ai
crësc inant y so lignan è chirì.

La flù è vita, la vita è laur, l'laur por-
ta fruc.

MEIS DE MESSE O IULI

De messè möss l'ciald praté,
sce setëmber dess garaté.

Sciö che s. Maria va por munt
sarà-l l'tèmp 40 dis dô.

Da s. Madalena plöi-el scmalz.

Madalena pita do so Signur
porchël plöi-el gonot n chél dé.

MEIS D'AGOST

D'agost sce al plöi da domàn,
lasce-l ciamò da misdè.

È-l da s. Pire a s. Laurënz ciald (1-10)
restarà l'inver die blanch.

Do s. Laurënz crësc -l ma plü le lëgn.

Da s. Laurënz ciara l'alton sura munt ca
da s. Berto vögn-l jö por la val.

In s. Berto è-l l'alton te plaza.

L grof y la ingleja

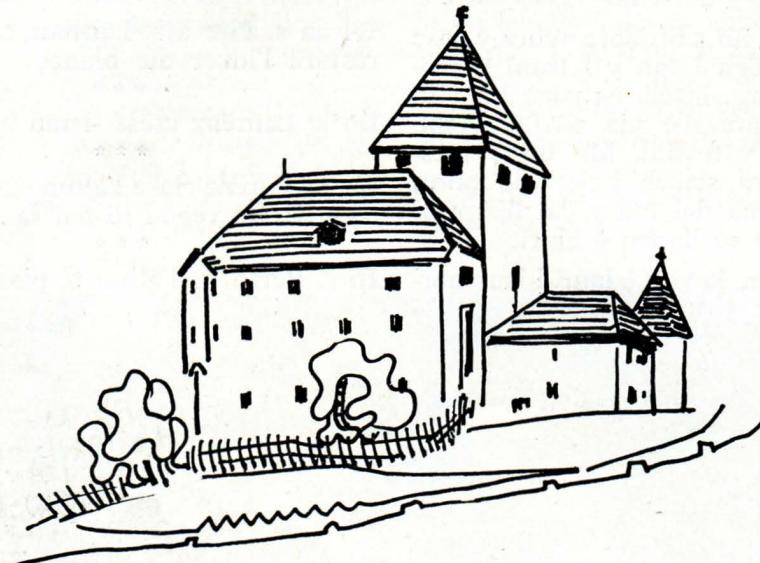
„Al è n iade, spo n'êl nia plü”,
dijon-s datrai pur la fa da rì;
Al è n iade, al è der de sigü
n grof y na ingleja, lascè-s dì:

L grof è ciamò in vita, o eis os aldì,
ch'al foss mort? Iö no. Ch'al à pordü
denz, ciaveis y scioldi, chel è vei, mo
ch'al ais ince pordü la vita, chel n'è
ciamò ingnò ste da li.

L grof à inom Peter y scri s'scri-l von
Ärä y a so ciastel ti dij-un Ninoburg.

Nasciü é-le sön n bun planët, laòta
ch'al è carnescè, dan zirca 60 o plü
agn, impü denant che l 1800 ti dijess
adio al 1900.

Les scores ä-l fat dütes cheres ch's'à
lascè, savei sa-l tröp: da li y da scri,
olà ch'al è ega, fontanes o or; da fa

So ciastel è sö al'alt sön ca para
nanter Col dla Vedla y Graus. Sciöch' la
maiù pert di ciasti, inscio è inc chël de
nosc grof der rì da ti jì purmez. Sa
veis, ai frabicâ inscio zacàn pur s'parè
dai nemisc. La pert d'sura n'à no li
scios, no finestres; a la pert d'sot è-l
na sì de fer trat da ficiuns y che ch'la
toca, resta tacà. La picia porta è düt
strënfa y da rüja; an n'è gor no bugn
d'la dauri. La gran porta è sarada, les
finestres è stlütes d'istè y d'inver. Sö
insom è-le l tet y adailò cresc-l légnns,
spo va pa t'ciastel! Sc'an ò propri udëi,
sciöch'ara ciara fora daite, spo mess'un
s'lascè menè dal grof instess y savëi
a dì les dërtes parores.

I'avocat, I feur y I jendarm; da fa fa
nes y cop y cuncè val mascins, da per
dichè, da mintì y inc da beir vin.

Chesc è nosc Peter Graf von Ärä,
da spavënt da urëi bun, ma datrai da
stufè.

Y la ingleja? Chera è n iade stada
y sëgn n'è-ra nia plü.

Y segn lascè-s cuntè, sciöch'ar'è jüda
in chël istè.

Al è d'agost fora y i paurz è sö pur
munt, ch'ai sià l polif de Pütia. Un o
l'ater è tl rovè y adailò ê-l l'usanza,
ch'an s'abinâ y fajô festa pro val liter
de vin.

Al è n dè der da bel temp. L paur da
Surainejia â mefo der siè l'ultimo ai-

dagn, ch'al capiteia adalerch l grof von Ärä düt bel vistì, cun n ciapel da na gran berba de ciamurc, cun de bì cu-mòc, n bel gran centurin y na braia cùrta de gorun cun mez meter de quertl. Les cialzes à-l blances y i jenedli bludri, Sön na sciabla portâ-l n ruchsoch, mo laità n'él nia.

„Hoi, paur da Surainejia”, scrai-el bel dalunc l grof y mëna i brac y les mans sciöch’al uress piè vicì, „as-t rovè, as-t sturtè? Jun a fa festa incö domisdè.” „Au”, respogn l’ater, „jì a fa segra. Y spo, mi bun grof, cun chesc guant düt paz y scarzè, al foss bel da dode”.

„Pu no, no”, mina l grof, „chel ne fesc bel nët nia, Jun ite a la Schläuterhütt. Mez n dè pos-t begn te vaghè do ch’t’as laurè y scintinè trëi edmes ala lungia. Vi, jun, vi cun me.”

„Mo ci disc mo indere la jënt o ince i sciori, sc’ai vöiga n te bel grof cun n te scinter da paur?”

„Chel ne fesc düt cant nia”, disc Peter, l grof, „y lascia la falc y l restel y vi cun me.”

L grof n’ò zede y l paur ti ess inc la vöia a n per d’ores de pals pro n gote de vin y inscio s’ä-i impü arjignè ca, à lascè i prà de Wörz y è pià do Pütia ite. Iaco de Surainejia s’ä inc tut n ruchsoch söl spinè, mo lait à-l ma na triciora da fëgn.

L grof, bel rudunt, jê dant y l paur, düt gobe y stracè jö, zotorî do, mo trami dui scutâ-i bì chic y s’la studiâ, co ch’ai pudess rovè pro n cheit de vin te ca usteria de munt, dea che no un, no l’ater n’ä gnanca un da set t’gofa.

Do zacotàn de tëmp disc l grof: „Tö, as-t scioldi tö? Iö no naota”.

L paur respogn: „O maledett d’un grof! Vëgn-el chilò sö y ò ciamò jì a l’usteria zenza n zentejimo t’gofa. Iö no n’ä scioldi. Da jì a munt ador-un falc y restì y no scioldi. Au, chesta pò jì bela!”

„Ma nia s’la udëi”, disc l’ater, „co ch’ar’è inscio, messun-s s’mett a studiè. Lascia fa a me. Iö sun grof y l grof n’è nia gnü adalerch t’en poch de stran.”

Tl jì inant è-l bindicè l grof che s’cüfa jö y cöi sö peres y les tocia te ruchsoch. L paur vöiga chësc, al ti sa de

morvöia y damana: „Ciafes-te scioldi da cöi so, o ciaries-te peres t’ruchsoch, dea che t’ës ausè da portè gonot po-soch?”

„Tec de paur”, respogn l grof, „chisc è corëc vei”.

Mo l paur cigna madèr l cè y bruntrra: „Aha.”

Bel plan s’tir-i inant y pur can ch’ai è sön forcela de Pütia, n’ä-le l grof propi cotàn de ruchsoch, tol fora valgünes de cheres peres tla palpa dla man, ti ciara a so compagn, ti dà dl’edl y disc: „Chëstes peres dess s’daidè fora dla meseria. Sëgn mët averda. L ruchsoch coi corëc te da-i a te y to ruchsoch me das-te a me, spo juns-s it a la Schläuterhütt y adailò è-l gonot de gran sciori. I corec toles-te spo fora sön mesa. Iö i cumprarà, mo vëni pa cerz.”

Segn ti è-l jü sö n luminùs al paur, tan gran co duí surëdli. Ai barata jö ruchsoch y dlun ciacolàn va-i fora cuntra l’usteria de munt.

Rovà adailò, s’da-i ciamò dl comedùn y dl’ edl y l grof disc: „No pa t’la rì!” y spo sbürl-ël l paur da porta it, mo vel aspeta ciamò n pez de fora.

p.: Annelies Frenes

Foto: H. Planinschek

L paur va it, se sënta pro na mesa, se tersc ia l'assoiùs dai scnauzeri y s'comana n chert de vin.

Tratàn capitëi-ël inc l grof, col cè al'alt, sciöch'al oress ti ciarè als steres d'aragn sö sot y rudunt sciöch al ess dlutì n mane de na granara, mosör' ël jö la stüa d'usteria, sciöch'al uress marcè cuntra Paris, scassa datrai l cè, che la berba de ciamurc sprinza ma insciö ia y ca, va ia pro na mësa öta y ciamò denant co se sentè jö, coman-ël n chert de vin, mo de chël bun y laprò dij-ël pur tudesch: „Der Graf von Ärä ist nicht auf der Brennsuppe dahergeschwommen.”

Döes d'atres meses è plënes de sciori y düt osc l'edl a nosc grof. Pro na te picia mësa a man dërta te chël ciantun è-le da dame, nia vedla, mo gnanca plü der jona, co se slaperneia n pü de cer fora d'en bosse - na ingleja.

A chera ti à-l de fata metü l'edl nosc grof. Al se tira da un n ciantun ca sö l'ater, ch'al ti foss plü llungia y la damana: „Bela sciora, sci pò damanè, da olà gneis pa dalerch- Al me vëgn inmënt, ch-i s'ai bel denant odü. I ne sa mader nia, olà s'mete. Iö sun l grof de Ärä.”

Cun n tudesch der stentè rospognera, ch'ara vëgn da London.

„Aha, disc spo l grof, „na ingleja”.

Tratàn è-le l vin che vëgn tres almanco.

Coraia do che mësa do üsc à l paur finalmënter tut l ruchsoch jö dl spinè y mët man de cöie fora les peres, i coréc, üna ndo l'atra y les arcuncia dër avisa ia pur mesa. L grof vëiga y s'pen-sa: „Aha, sëgn è-l gnü l momënt”. Al lè sö, va ia da che mesa dl paur y l damana: „Da olà gneis pa, bun paur? Ci sort de peres eis pa chilò sön mësa?”

L paur: „Iö sun l paur de Surainejia. I à tan ligreza coi corec y incö da gnì do Pütia sö n'à-i ciafè extra de bì.”

L grof spo disc, sciöch'al foss bëgn der interessè: „Aha, chisc è corèc, peres de valüta. I t'les cumpri jö. Ci os-t pa lassura?”

„I ne sun nia dër pur les vëne”, disc l'ater, mo i podun bëgn sciacarè.”

Tratàn n'en tol-i trami dui tles mans y les cuncidra dër avisa.

„25 lires t'da-i”, disc l grof - laòta ê-l chel cotàn de scioldo. Al tol fora l taquin y fesc sciöch'al l dauriss.

„30 lires, siur grof, messei-s me dè; chel vel-eres!”

A chi sciori pro cheres atres mëses ti sa-l inc de morvöia. Ai vëgn daimprò y mët man a cucchè, damanè y sciarè.

L grof dà 25 lires, l paur n'ò trënta.

Do n pez de sciacarè, è-l n te scior che ti pîta 26 lires. L paur ti ciara im-pü fit tl müs a chel scior, ti sbürla ia chi corec y disc: „Spo è-res ostes, siur avocat.”

L paur ciafa i scioldi y tratan che düt chi sciori è cer cheres peres ia, è-le l grof y l paur che s'partësc sö l bel vadagn.

L grof comana spo, mo nia plü tan da da d'alt, duí cherc de vin, un a vel y un al paur y ai se sënta pro la medema mësa a s'la ciacolè, mo plü che con la bocia baïâ-i coi edli, coi comeduns y coi jenedli.

Peres ò-l ester, spo ciaf-un scioldi.

Do l secundo chert è-l i edli dl grof che mëtt man dassèn da sluminè y ch'an ch' al rüva sö ai 40 o 41 gradi d'borjù, spo ti tome-res ite ciamò plü beles. Al tol l ruchsoch jö de süa sciabla, tira fora chë triciora, ch'è lait, s'la mëtt sura l col y sot na sciabla ca y jö sciöch'un che mëna sciori söi crep y bindicè ti dà-l ia na odlada der ducia a chë ingleja.

Nosc grof à mader l viz, che can che l vin ti fesc gnì n tan be borjù, spo ciaf-el na extra vöia als eres. Bel avisa, che la ingleja ti ciaraince, va ia da finestra y an alda ch'ara disc: „L suredl è ciamò al'alt”. Spo vegnera ca dal grof y l damana: „Sind Sie auch ein Berg-führer?”

L grof s'osc bel snell, peta na iama do sö tl nordpol y respogn sciöch'an general: „Jawohl, sciora ingleja, chel suns-i, mo ma d'istè, can ch'i me tol-i les vacanzes. Mi amur è les munts y i crëp. Les munts de chisc païsc cu-nësci tan che mi taquin. Söl iade da jì a ciasa urô-i ciamò incö domisdè fa na te picia ota y storje pro sön Pütia.”

„Aih” disc la ingleja”, spo po-i bëgn gnì cun os? Seis bun da me menè?”

„Sambëgn”, mina l grof, „la corda à-i pro me.”

Do n pez ch'ai à baiè ia y ca, s'es-i gnüs, s'arjigna y pëia ia.

Danfora va-l l grof, a mez ite la ingleja y ia de do zotireia l paur. Al cigna madér tres l cè y disc pur badiot: „Chësta pò jì bela!” Imprüma va-ra n pez sö pert y spo pur plü de na mes'ora rudunta fora.

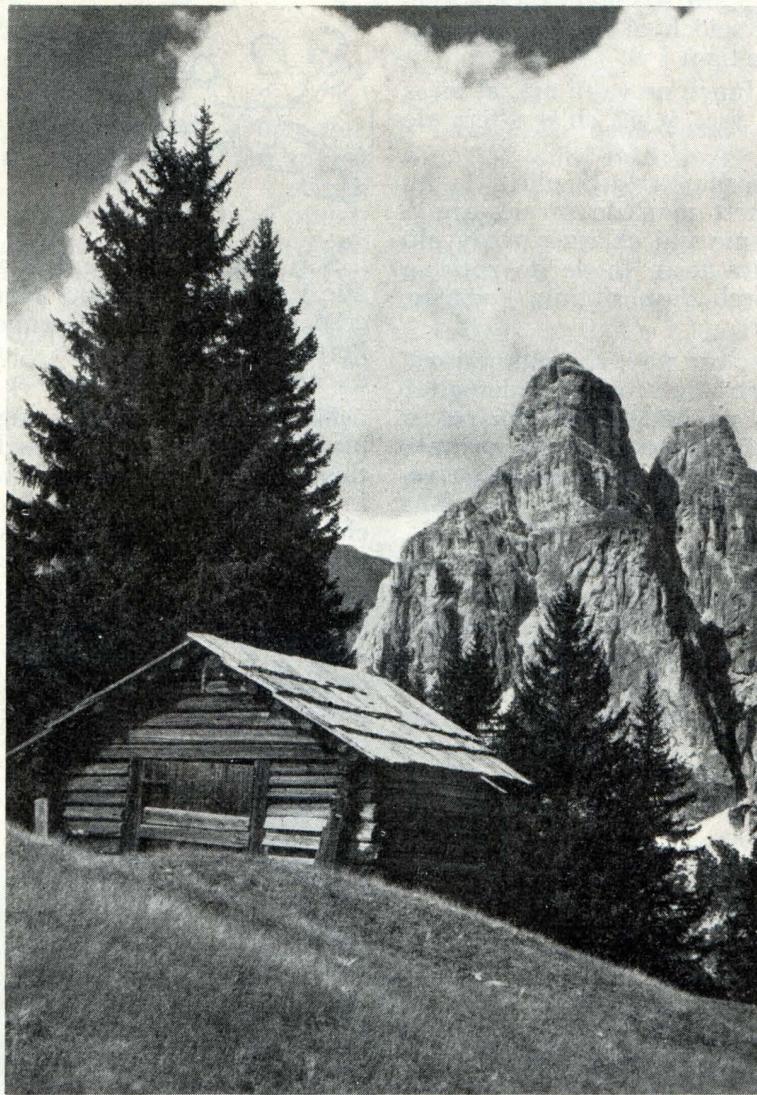

Foto: H. Planinschek - La Ila

L paur de Surainejia s'pënsa: „Chësta pò jì bela, chilò ò-i inc iö ester a la pert”, y da d'alt dij-el al grof: „Al è tan bel incö. Po-i inc iö gnì cun os?” „Sambëgn, respogn l grof y ti dà dl'edl.

Ai n'è nia cimò jüs duicënt vari, che l grof desfesc jö la corda da so corp y ti la taca incer ia a la ingleja. Chësta scuta bela chita y s'lascia tachè. „Ara orarà bëgn ester insciö da jì sö pur i

crep y tles munts", s'pëns-era. Spo va-i indò inant. Danfora l grof y tla triciora mën-el la ingleja, sciöch' un ch'mëna na cioura a marcè. Chi da munt, ch'è sot jö te chi prà y restela so bun fëgn da munt, mëna l ciapel y ciga. L grof alza na iama y lascia jì jö zruch ciamò plü n bel cighe. L paür mess s'morde tla leinga cina ch'ara ti sanguneia y l vënter ti fesc mè sciöch' al ess l mè cöce dal blot messei s'tignì l rì.

Mo plü in lunch ne va-ra nia, al mëss sbunfè fora y rì y rì, ch'al s'tëm de stlopè.

Sëgn ne ti plajô-ra nia plü a la ingleja. Ara mëtt man de scraiè, ara ò se destachè, mo plü ch'ara s'prò y plü che l grof tira toch. Ia de do zotireia l paür adalerch dlun s'tignìn l vënter, tan messâ-l rì.

Can ch'la sciora udô, che nia ne jovâ, la prò-ra ciamò cols bunes y damana: „Ciudì m'eis pa bel tachè? Ara ne va min ciamò sö pert, ara va ma rudunta ia. „Ara s'tumô pur dassèn y minâ veramënter ch'ara foss rovada tles mans di assasins.

„Sciora ingleja”, respogn l grof, „ma pazienza! Pütia è n crep y ti crep mess'un s'fa al sigü. Adora o terd, n iade messâ-i pa dagnora s'tachè.”

Cotàn ia de do ald-un l paür che disc dlun riòn: „No ma plü lascè löcher, grof, na tara n'en n'abines-te plü tan atira!”

La ingleja udò che nia plü ne jovâ insciö ne ti restâ-l plü ater co s'racomànè ala misericordia de Dì.

Insciö éra mefo jüda inant cina ch'ai è bel avisa sta sön Pütia y la sciora è cuntenta ch'ara è jüda impò ciamò tan bun.

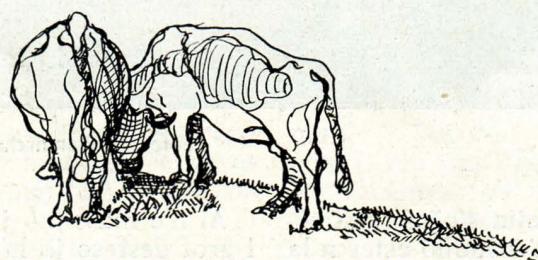

Sön Pütia ti à ciamò l grof mostrè dûc i crëp a la ingleja. Mader de chel crëp nanter Plan de Coronas y Piz da Peres ne savô-l nia plü l'inom: „Chel è - chel è - chel è dagnora ste.”

Mo düt è jü bun. Ala ingleja ti à-ra plajü y ara ti à ciamò druchè inultima tles mans al grof na zetula da diesc. L grof, sambëgn, cunejô les regoles de cherianza y ti bajâ trames les mans, can üna, can l'atra, cina che l paür, che è dlungia, à indò metü man de ciafè mè d'venter.

Dûc trëi è spo indò dà ota cuntra ciasa; la ingleja cuntra Funès, l grof y l paür jö al Bagn y adailò, sc'ai ne s'n'è, es-i ciamò al dè da incö.

M.A.

T'auftón.

Le alton con söes ombries è ince bel,
Mo döt cant se röa sogü impü massa
scnell.

Insciö ince nesta vita - post-te te punsè.
Al vägn la näi y stopa, spo pò döt palsè.

Chësc è l'alton cun söes ombries, cun
sü curusc. Chit è-l gnü te chi bosc y sö
pur chères munts. I vici ne cianta nia
plü te chi bosc y i famëis nia plö sö
pur munt.

Al è gnü chit tla natüra, sciöch'al vägn
inc chit t'nosta vita do tröc y tröc
agn de laur, de straciaries y fistidi.

I famëis à menè a ciasa. Eis aldì les
tlunches y les brunsines? Eis udü les
gherlandes söl cè dla plü bela vacia
dl tlap?

L'alton recorda inc 1 tämp che nos
menarùn a ciasa ia da Chel Bel Dì;
chësta tera n'è nia nesta ciasa!

I lègns da föia y i lersc müda curù;
ai vägn ghëi y rosc y köci sciöch l füch
y les föies toma ia pur tera y ci che
resta, è ma plö l lègn y les rames beles
bludres. La natüra cun düt so bel s'arjina
da jì a palsè.

Foto: H. Planinschek - La Ila

N'è-ra nia inc insciö tl'alton de nosa vita? Düt l bel di agn jogn, la forza, l'interess pur la roba de chësc monn, la beléza, ara toma dainciarà, ara se desfanta.

Ciarede ma impü it t'ostes cortines de üsc paìsc! Da d'alton à-res tröp da se dì. Düt ci che è corp, materia, s'arjigna plan, plan da rovè adailò pur se

desfantè ia tla tera y s'moscedè indò cun vëra, da olà ch'ara è gñüda tuta, y ma la crusc, che mostra al cil, resta y laprò tüa anima, che ne mör nia, tües bunes opres, tüa fede, che aspeta, cina ch'al vëgn tüa resureziun, tüa eterna aisciüda.

L'alton è ince bel.

MEIS DE SETEMBER

Bel sarëgn al 1 de setember
spo ô-l se di che l'alton sarà bel.

* * *

Do temporai de setember
messaràn tremorè dal frëit de forà.

* * *

Egidi bel, pò-l al terzo o nono dé novëi,
mo spo bel alton.

MEIS DE OTOBER

Tröp ciarü da d'alton
tröpa nëi d'inver.

MEIS DE NOVEMBER

Sce november è der rie
dessen se fa nia d'infora.

* * *

È-l da s. Martin la föia sö por lëgns,
spo dess-l gnì n rie inver.

* * *

E. Elisabet se disc,
ci chestian che l'inver é.

Buna nöt, siur curat!

Storia da ri, mo sozedüda d' sigü

Rainele ti dijô-n y tl liber da Bato âl inom Raimund Suratiac, l paur de Valcürta. Nasciù èl laòta che i prümz ciarz à metü man de jì zenza ciavai y zenza bos y cun n der desfratamënt fora pur Puster sö. Mort è-le nanter les döes gran veres.

So lüch, cun na bela gran ciasa y na dërta majun, â-le nanter rü verd y semena de dlilia. De bì gragn prà, na desëna de ciamp y na munt de bosch pudôl dì, ch'è sü. Dui o trëi fanc, döes fanceles y la maiù pert inc vel y la patruna laurâ chësc bel avëi.

Tröc agn êl ste ombolt, valgügn agn tl cunsei de Comun y ciamò tres capo di omi.

Schiöch'düç n'à n floch, insciö êl inc Rainele ch'nâ un y gnanca tan n pice. Na ota ch'al péia ite n smaz de chertes, spo tach'el laprò, sciöch'al foss incantè. An ne pò nia dì, ch'al side n ciocùn; vin beir-l püch y cioch l'ànma üdü un n iade. Chel è ste laòta, ch'al n'è nia ste bun de vene chel manz da dodesc cent chili. Ai dijò, che l manz è massa da farina cer la bocia.

Rainele sta mader insciö ion huchènne do na mesa a baiè da scichè y sc'al rüva tla dërta cumpagnia, spo pòl gni da sëra y inc da sëra terd y inc la nöt, cina che la media lascia ia y ch'al se recorda da jì a ciasa.

Süa fomena, la Tresl, na buna meda gnanca da dì, ti tignì bëgn dassèn perdiches y vel stê bëgn inc — sciöch'al alda — sentè tratan cheres perdiches, mo jovè ne jovâ-res dütes insuralater nia.

Can ch'al gnê da sëra y che l Rainele è demez, spo stê la püra Tresl injen-dlada sön n banch y ciarâ da finestra fora pur udëi sc'al gnê. Gonot pudô-ra

bëgn asptè codì, sambëgn cina ch'al è trop scûr y ch'ara n'udô plü nia, mo baiàn l'aldi-ra, sciöch'al foss ciamò n n'ater laprò.

Can ch' Rainele rovâ pro punturina d'urt, spo l'adi-n mefo dagnora ch'al dijô: „Begn, begn spo, buna nöt, siur curat. „Y insciö jè-ra prò vigni ota, inc trëi o cater iadi al'edma, ch'an che l patrun è terd sön tru. Zenza n'è-ra buna de capì nia la Tresl, mo cheres parores „buna nöt, siur curat”, cheres dijôl dagnora dër sterch.

Can ch'ara damanâ: „Olà es-t pa indò ste tan dì, spo respognôl: „Pro l curat suns-i ste y s'l'un mefo impü cuntaida y ciaculada, spo è-l ciamò gnü n toch cun me”.

Ci urô pa spo ciamò tan dì la Tresl, in cumpagnia dl curat êl bëgn tignì sö bëgn. Mo d'morvöia s'fajô-ra impò la patruna d'Valcürta, che l curat jiss pa propì tan gonot a chirì so om y ch'al l'accompagnass finamai ciamò a ciasa. „Speta impü”, s'punsâ-ra na sëra, che so Rainele è indò demez, „i ti vadi pa iö n toch a d'incuntra; chësta ò-i udei fora”.

Y can ch'al è gnü cotan scûr y so Rainele n'è ciamò nia adalerch, la vëig-un striscian düt goba fora n urt y do che brüscia d'ajies dlungia punturina s'lasce-ra jö y s'ascogn. Tles mans tignì-ra na granara, sciöch n iagher col stlop a müs, can ch'al aspetta la olp.

Dër adascusc l'ald-un brunturàn: „Chesta ò-i udëi fora. I ne crëi nia, che l curat vai-s ciamò tan lunc da sëra terd cun chësc massaria”.

Aha, chesta pò ji bela.

Begn codi messâ-ra asptè la Tresl y presc ti foss-l gnü la vöia de lovè sö

y jì t'ciasi. Massa mè ti fajô-res les iames y inc i jenedli dal blot ste cufada.

Mo la paziënza porta röses. Ar'aldì vari y inc la usc de so Rainele, sciöch'al foss t'en discurs der important col curat. La Tresl do chë brüscia bruntura: „Chesta ò-i udëi fora y sce l curat è inc laprò, spo t'insëgni inc a chël, tan bun ch'al sà da scutè sö perdiches”.

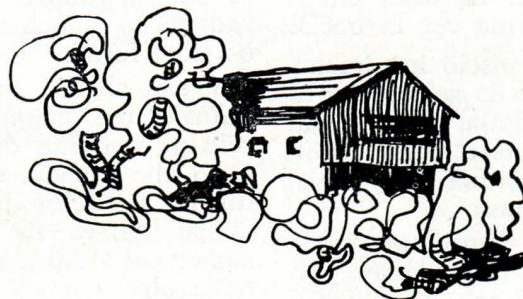
La usc dl patrun vägn tres plü daimprò, cina ch'ar'è dlungia urt. Als usc che Rainele fajò, ess-un urü dì, ch'al n'en foss ste trëi o cater y no ma un su. Mo plü che Tresl spizurâ i edli y ciarâ nanter les speltes d'sì d'urt fora y plü avisa ch'ara n'udò ma un su y chël è so om, l patrun de Valcürta. Degüna ambria dl curat! Chel è d'sigü bel da dì t'let, ch'al somiâ co ch'al pudess fa a vari ca biscia rossa, ch'ê Rainele, l capo di omi.

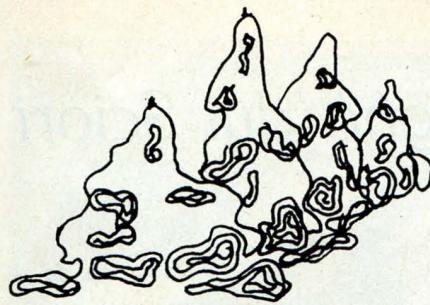
Dì ne dijô-ra plü nia sëgn la Tresl, mo punsè s'punsâ-ra: „A udëi, sc'al disc inc inscnöt ciamò: „Buna nöt, siur curat”. Apena ch'ara s'lâ punsè,

è-l Rainele ch'dour sö la punturina d'urt y disc dër da d'alt: „Bëgn, bëgn spo, der na buna nöt, siur curat!”

T'chël momënt lè-l sö n'ambria do punturina sö y ara vägn tres plü grana, propi da fa spavënt; al è la Tresl ch'alza la granara y ti la mosöra jö pur les straces a so Rainele, plimsti plamsti, un n iade, dui iadi, trei iadi, y ara n'ò no zede y deperpo ti li-ra l'epistula te dük i lingàc plü strambi ch'ara ciafa sö y scraia, che i vijins dour sö les finestres y ciara fora: „Insciö begn, paür de Valcürta, i ò pa bëgn iö t'insignè l „buna nöt, siur curat”. Y inant dramera it tla goba dl patrun y la usc dla patruna accompagnëida chel teater: „Mintidl, baujurùn, loter, avarù-n, segn as-t to curat”.

Döt gobe sciampa danfora l patrun dlun binzlan: „Buna nöt, siur curat...” ia de do la patruna cun la granara tla man y dlun purdicàn: „Buna nöt, siur patrun...”

L'INVERÉP.

Le invern tan bel, mo fréid y prësc
passè,
Nosta stüa bona cialda orun-s prësc
tralascè.

Mët-l man sorëdl tres plü al'alt a jì
Y la bel'aisciöda ò prësc ince gnì.

Aè, al è vei, l'inver è ince bel! Vals
y bosc y munts y crëp, düt bel curì
prò dan n'alta cutra blancia de nëi.
A nos se plej-el inscio l'inver.

La natüra adora la nëi pur pudëi
palsè y tò forzes nöies pur l'aisciüda
che vägn. Inc nos l'adorun la nëi; no
ma i mituns pur fa raic cun la liösa y
mandli de nëi y pur s'tra bales de nëi,
no ma chi dai schi pur jì do a so sport,
mo inc chi dals pensiuns y dai hotels
pur fa scioldi y s'tra l vire; inc i paurs
pur s'menè y s'tra la lëgna, les taies y
l fëgn da munt, y pur palsè do tan de
laur da d'istè.

Can che i floc de nëi toma jö spesc y
bel chitamenter, spo sa-l tan bun a ste
te stüa buna cialda, o sön fur, o sön
banch do fornell a s'la cuntè, o do mö
sa a s'la ciantè, o a lì val storia o l
calënder.

L'inver spo s'porta de beles festes.
Ci foss pa Nadè, ci foss pa Nanü o
santa Guania zënza nëi? Al ne se savess
gnanca bel.

Da Nadè traföi,
In Pasca la nei!
In Nadè la nei,
Da Pasca traföi!

Y plan, plan è-l inc l'inver cun so
fréid che passa. I dis vägn plü lunc
l surëdl dà tres plü ciald, la nëi toma
jö di lëgns y nosc cör s'implësc tres
plü dla speranza, ch'al vägn indò l'ai
sciüda.

MEIS DE DEZEMBER

Dezember fréid cun nëi
porta blâ pro vigne paur.

E-l i rüsc che füma
spo sarà-l die fréid.

N bel Nadè
n bun an.

Sce al ne sa nia da d'inver,
spo sarà-l l'istè dainrè bel.

MEIS DE IENER

E-l da S. Vinzenz nëi
spo vägn-el tröp fëgn y trafëi.

Crësc-el i'erba de iener
crësc-el püch düt l'an.

Bala de iener les mosces
mëss le paur chirì oscioradüra.

Salta sö de iener la talpina
spo po-l dorè l'inver fina mà.

E-l de iener les eghes piceres
spo sarà-l tröpa ordüra y de bun vin.

MEIS DE FORA'

La nöt dan s. Pire (22) te disc
l temp inant por 40 dis.

Gotes de forà
manëces de mà.

Sciöch le Jörgl a insigné dui Sciori a dì pater nostri

Na storia da ri

Jörgl faiô le cajèr y le famëi sön munt da Dain. Al è d'un cié maiù, che dûc i atri jogn dla Comun, â sciables lergies, è forü y sterch sciöche le gigante Golia. Canche al ujô ite les manies dla ciamëja, udôn nerv, sciöche cogores s'alzan sö. Pro süa forza êl ci furbo y dér da coinaries, sce ala messâ ester. Che an po adurè gunot de te bones coeses, chësc a mustré un iade le Jörgl sön munt.

Na dumënia da doman, do che al â parè les vaces y i röc sön pastüra y tartan che al vardâ, dea che al ne pudô ji jö tl païsc a mëssa, se dijô-l mefo la curona. Ala n'â durè dî, che al udô gnon lajö sö dui Sciori de citè cun bastuns lunc sciöche n bedoi y n snerfer plëgn de roba da mangè söl spinè. Un dì dui damanâ: „Podésses mo se di plü avisa, aulà ch'an va, pur ruvè sôla pizza de chësc crëp cassö?” Le Jörgl i ciarâ cun dui édli plëgns de marizia y se punsâ: „A chisc oi pa i mustré n iade, aulà che le trù messés purdërt ji incö.”

Ala domanda di Sciori dijô Jörgl cûrt y sêch: „O chël sce podessi se dì, sce iö urés madér; mo denant oressi inc iö damanè valch i bi Signurz. Os sés bëgn cristiagn, ne él vëi, y sés pa jüs a na mëssa incö os?” Che ai foss cristiagn, minassi bëgn, mo zënza ne se cùmernassi pa nia tan de chëstes bagatelles, l'aria de munt i plajès mefo bëgn cutan de plü che la stleta aria de dlilia. „O Mandli”, dijô sëgn bel plan le Jörgl, ne dauride sö massa osta bocia. Chilò sön munt val pa datrai n'aria fina, y plü d'un a pa ciafè ma snel massa frëit. „Plü ion massa frëit sön munt, che massa cialt te dlilia”, mina un. „Al se trata mâ”, dijô indô

le Jörgl; spo damanâ-l plü inant: „Y dì pater nostri ne dijiè-s nia?” Chël ater riô ma sciöche n mat, sòn chësta. „Dì pater nostri!” chësc Lirumlarum s'unse bel da dî desmentié, dijô indô un di cui.

Le Jörgl gnô sëgn ma cöc y brüm y vërt tl müs, tan s'è-l dessenè cun chi cui. „Spo orès dì cun chësc, che ne ès propi degiuna religiun”. „Ne n'adorun degiuna”, blastëma l'ater, „chësta é de sorora dl düt pur nos atri!” „Ciara, ciara,” dijô le Jörgl, „da chi dla cité aldun de vigna sort de coeses.” Che la religiun fos na cosa da nia, val de té ne a-i ciamò mai aldì... mo iö ô pa se di val d'ater. Os dui eis, veighi, dér de belles ores tacadesincer la cunëdla y dér de belles variëtes d'or veighi te üsc dëic, chëstes belles coeses me plesc pur ater dér a me y iö les pudès pa adorè dér bëgn.

I dui turisc se ciarâ madér sëgn un cun l'ater y an udô, che ai metô man a trumuré. Un dijô sëgn al Jörgl: „Se dessun bëgn ion la bona man, sce éss la bunté, de se mustré le trù”. „Ahaha, la bona man!” s la riô de gusto le Jörgl, „sëgn che sés te mies mans tramidui cun dûc üsc scioldi!” Y deperpo, ch'al dijô chësc, lasciâ-l udëi sù brac forüs e sü nerv, che fajô ma sö te fop.

Chi sciori se spaventâ dassen, a udëi chi brac e chëles mans da laurz, y ai urô s'un sciampé inmalora. Mo le Jörgl i â bel piè trami dui tl samàr y s'i tignô dan da ël, sciöche dui leri. Chi bi Sciori tramurâ sciöche fôies y metô man de scaiè dar d'alt, deperpo che les mazes i tumâ fora dla man ia pur terra”. I se prëii tan bel, i se prëii tan bel, lascesse madér la vita!”, scraiâ un:

Morlang A.

Foto: H. Planinschek

„se scincun ion düt, ci ch'i un!“ „Scè, scè, se dun düt, scioldi, ores y variétés sc'i se lascés madér ji!“ pitugnâ chël ater. „Ah tan mat no ne sunsi pa“, gruforâ sot i scnauzri fora le Jörgl, „caòs ch'i pudesses ji bel snel dai gendarmi a me dè dant y me fa mët te büsc!“ „Pur amur de Dî, ci urés pa ciamo da nos“, dijò dlun pitan le prüm indô. „Aha, t'un iade savés indô, che al é in Dî“, riô sëgn marizius le Jörgl, „iö ô madér udei sëgn, sce ne savés propri plü da dì pater nostri!“ E te chëla le Jörgl piâ tramidui i Sciori tl samar ia do le col, i purtâ dui o trei varesc ia sön urt d'en crëp, aulà che al jé jö de ficio te n gran furniun. I dui Sciori â n te gran spavënt, che ai scraiâ, sciöche creatüres y se parâ ceze che ai ê bogn, mo cuntra la forza dl gigante ne pudô-i propri fa nia. Le Jörgl i

tignô ma sauri fora tl'aria sura chël prezipiz, sciöche al tignis dui panjì de lana, y i lasciâ n pü zapurè. „Sëgn, dijò le Jörgl cun usc da comando, sëgn ô-i udei, sce savés da dì pater nostri, pici madli, che savès, ala va jö cent pasc chilò!“

I dui pitâ y scraiâ y prià da menè picè: „Sëgn dì pater nostri, o iö lasci ia, scraiâ le Jörgl“, co dijôs? Lirumlarum. „Le Jörgl lasciâ n pü dô, mo ciamò n iade scraiâ-l: „Pater nostri-o iö...!“

Y sëgn t'en iade gnê-i prosc i mandli. „Padre nostro“ sospirâ un y l'ater daidâ do. Ai stentâ bëgn n pü, mo le Jörgl daidâ cun i dì ite val parora o al i scassâ n pü sö tl aria, y insciò ési bel avisa ruvà cina al Amen.

„Ciara, ciara, s'la riô-l le Jörgl, savés propri indô da prié nia tan mal, i

ne éss gnanca cherdü ne!" Le Jörgl alzâ sëgn i dui mandlli, che sloternâ cun brac y iames dal spavënt, ite dal prezipiz y i metô jö ia pur terra, spo cumanâ-l ciamò n iade : „Y sëgn se injenedlès jö chilò cu me y dijès trei pater nostri, che ne se desmentiés plü tan sauri"; Dlun trumuran stimâ-i chi dui sciöche te mituns da scora y dijò cun gran devoziun i trei pater nostri cun Jörgl. Deperpo i ciarâ-i sö al Jörgl cun na devoziun, sciöche al foss Chël Bel Dî.

Can che ai â ruvè, spo dijò le Jorgl: „Recordesse, sce iö ne ès degüna relijun, sciöche es y ne cherdès nia a n Signur Idì y a la eternité, spo fosses

bel jö in funz a chël furniun ailò, y iö pudéss gni jö dô a se to i scioldi fora de tascia! Mo dea che iö sun cristian e cheii ciamò in Dî, sés ciamò in vita!" — sëgn sés magari gnüs sura, che la religiun é impò ciamò pur valch. „Y sëgn pudés sun ji, y sce urés saväi le trù che mëna sùla piza, spo jis curaia sö pur chëla para sö dërt y spo a man dërta y te diesc menüc sés sö". Chi dui scutâ madér y ciamò tramuran s-un jö-i.

Mo de ji sòla piza ne avi degüna vöia plü, ai sen ê jüs ia y jö tla val, pur ne ruvè plü mai sön chëla munt.

S.U.P.

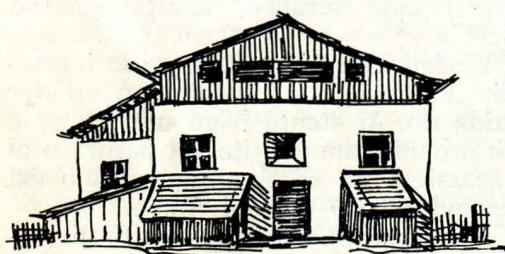
LA BRAIA DA NOZA

Tone da Suratrù stentâ da spavënt cul maridé. Al â zënza en bel lüch, la prò scioldi, mo al ê bel carant' agn vèdl y ciamò zënza fomena. Cules èles la tignôl inscio: vignüna propi n'i scusâ nia, y la maiù pert i dijò de no; dl rest â-l la müsa storta sciöche n' pich, cui pisc jè-l düt stort y duc savô che al â na dërta varizia. Tan dî à-l chirì y purvè, cine che üna i ê jüda te têno-ra. Ala â inom Nese y ê fia da Murin de sot. I dis dla edema Santa s' ê-si bel avisa gnüs de mët sö la noza y de se lascé incundé in Pasca, y in Domënia Blancia; la jöbia dô foss-el spo sté la noza. Tone â dër prescia y menâ inant, acioche l'affare ne podëss plü gni tan sauri sot e sura ciamò n iade. Zënza parô-l, che nia ne manciàs plü, che düt

jis bun madér la iesta da noza dl nüc n nê nia ciamò fata.

Tone, le nüc, â pur ater valgunes iestes, üna ormai nöia dl düt. mo düttes è massa luminoses. Na iesta foscia ne urôl mai se lascé fa, Tone, dea che al ess dagnora messé la sbuscé jö bel y ala s' ésstan atira sferié söi jenëdli e comeduns. Mo pur la noza mesâ-l mefo impò sun lascé fa na bella foscia, scenò s' ess-el ciafé na cuinada da duc chi da noza y la Nese i foss ciamò sciampada inmalora dan üsc de dlilia, sce al foss jü sö dan alté cun guant cöc o vërt y vèdl sciöche al l'à la maiù pert. Mo na iesta foscia custâ mefo bëgn n bel scioldo, y scioldi dô-l ia plü ingert che süa anima. Un pèz punsâl ia y ca, co che al pudéss fa t'en te cajo tan serio a so parëi. In ultima in é-l tumé ite na bona, al savô che so père â na iesta foscia, che magari i foss stada dl vers ince ad él. L'e vèdl da Sorutrù minâ bëgn ince, che al foss sciode, sciuré fora tan de scioldi pur na iesta nöia, y al daidâ fora ion.

Mo chilò à pa la cosa ciamò n ram-pin. Le père â bëgn n samare y corpét fosch, mo la braia foscia laprò manciâ. Al ne restâ ater che lascé fa laprò

na braia foscia ciamò. In mertesc dô Pasca é jü Tone fora Tintal, che è n'ora bel da Sotrù fora dërt, dal sartù de Cristl a se lascé musuré la braia nöia. Al à scacaré cudî, cina che al minâ, di avëi trat jö cuntan dl pisc, y spo i al dé le cumando al sartù, de arjigné zigü la braia pur in sabeda sera? „A pu tan dî n' adurâ-l nianca, ti assigurâ le sartù, al ess bel arjigné la braia pur in vëindres sëra, sce al urô. Dit y fat, Tone sun jê zeruch a ciasa cuntënt a punsé dô tan che al se sparagnâ insciö, che al à bele samarâ e corpét y che al à ma bria de cumpré la braia da nüc.

Vëindres dô Pasca gnô, mo ci che ne gnô nia è la braia. Tone metô man de perde la paziënza y de brunteré sura le sartù, che ne mantignô parora: Ji ala dô instëss n' urô-l impone nia, al è mefo impò n ora da ji fora dal sartù, y al i savö bëgn sciode di cialzà, y insciö urô-l impò aspeté a in lünesc o mertesc, Ailò messa-la pa ester adalérch la braia, le sartù savô pö, che Tone à noza la jöbia dô atira. Mo ince lünesc gnô, al gnô mertesc da sëra, al minâ zigü de ciafé le ciöm altamo le mercoi danmisdé ia.

Mo le mercoi cina misdé ne é-l nia da udëi de na braia. Tone punsâ: „Mo al mës gni impara, al sa pö düt avisa, al è vëia dla noza, i ne crëii nia, che al side tan desmentiùs, chël loter, chël frat, chël diao d'un sartù de Cristl dai così, brunturâ-l, saltan düt dessené ia y ca pur stüa.

Plü ion foss- el bëgn salté fora dal sartù atira dô marëna, mo al à ciamò tagn de atri laurz da fa y da arjigné pur duman, che al ne pudô nia deméz. Tartan é-l gnü les cater, les cinch, y ciamò nia da odëi le sartù cula braia. Sëgn messâl fa n mittel, al ne juvâ nia, al messâ ji a ciare-dô, ci che al n'ë dla braia, al è gran ora. Scioche n desperé salt-el ia y fora; al ess scarzé chël sartù, sce al ne es fat la braia in chëla sera. Le sartù de Cristl è mefo bel tl laur de soperscé en samare, can che Tone splundrâ ite l'üsc de stüa y i scraià ados sciöche n liün: „Aulà as-te pa la braia?”

Le püre sartù s'â dé na te spordüda, che al trumurâ sciöche na föia y tumé jö sön scagn, sciöche al i ess de l bòt. Al ne è nianca plü bun de baié né, al cucugnâ ma valch insciö y minâ: „Centi, centi, purdona, i a albü n te laur chisc diss, che i ne purdejô iniò, pur ater me parént-la ince n pü, che t'as ma lascé fa na braia sora, y insciö...!” Tone à stira capì, aulà che le sartù orô la intorje fora, y al scraià ciamò plü dassén: „Aha, t'aste desmentié, tö craut tö, tö lascem in pesc tö, i te tiri fora i ciavëis atira, sceee?” Sön chësta s'alz-el n pü sö le sartù, plü ion ess-el pité, mo al pro de se varturé fora y disc ciamò n iade, che al à tan da laur y che jënt ni lascia degüna pesc, che al gnô ma düt fora de mote dal blòt cuji dè y nöt. „Mo ciamo ne n'él düt podü, dijò-l bel cun les bones, ais madér n pü de paziënza, Tone, spo ruvuns ciamò adora assà, pur duman da duman arjigni la braia zigü, che te pois la visti y ji a noza. I laori düta nöt, mia fomëna y la müta me dëida cun trames les mascines, duman la ciafes-te la braia dër zigü!”

Atira i salta ite indô Tone y disc: „Spo sâñ bele ci bella braia, che al darà ca, cun na té prescia y de nöt ciamò. Sas-te tö, säch ne oi pa avëi degun da ji a noza, ailò o-i pa avëi na braia.” Sce, sce na braia te fajun-se, na dërta braia da noza, che te pos ester brau laprò,” respogn le sartù de Cristl, i tla porti iö instëss te ciasa, i toli la roda y t'un chërt d'ora vëgni cula braia, cula braia da noza.” Mo sce te me vëgnes massa terti, scraiâ-le Tone, te tachi sö y te spantieii sö in tan de toc!” Zigü, zigü, te pos te lascé sön mia parora,” disc l'sartù, y al i n'ë dassén da spavënt chesc iade. Tone s'un va da üsc fora dlun brunturan y a ciasa.

Ie sëgn mët man sis mans de lauré dassén y flòt, che i dëic i fajô mé dassén. Mo ala i scéca mefo trés indô, les aodles se rumpi, la mascin ne jê nia, la lüm jê fora, y insciö cun düta la prescia la braia da noza è ruvada de fa impurmòincer les set da doman, y a-les ot dô ester i dui nüc accompagnà te dlijia. Schnel fej-l ia la

braia ten papier liëia düt adüm cun spogat e lieïa le pachl ia de dô sôla roda, salta sö e t'un chert d'ora salt-el jö dan la ciasa de Soratrù, al è bel la mesa da les ot. Al ciara sö y da finestra de na ciamma vëigh-el dui pügns, che vëgn fora e na usc che scraia jö: „Tö mintidl tö, tö baujurun tö, impurmò sëgn vëgneste.”

Le sartù de Cristl ò to jö scnëll le poch taché ia de dô la roda, mo... ci é-l pa sté... le pachl ne n'é nia plü... al s'la pardü cun süi prescia. Pur n momënt ne savôl ci fa, mo le pachl messâ este r sön trù valgò... chël messâ-l ji a cherì naota, düt cant ne jovâ messâ ester sön roda y va indô zeruch in düta prescia, dlun ciaran a man dërta y man ciampa, sce al ess odü la braia pordüda ia pur terra valgò. A mesa strada incunt-el un te vagabund o petler, ci che ai ê, cun n mantel düt sbordené y n ciapel dér da cuzin. Sot al brac purta-l n pachl ghël, che sumiâ a chël che le sartù à taché ia de dô sön roda. Al salta jö de roda y damana cun bela mainira: „Os bona persona, ëis os ciafé chël pachl?” „Sce iö l'à ciafé”, dijò l'ater —. „Chël pachl m' à-i iö pardü”. Chësc podëss dì vignun, minâ le pàtler. „Pur amur de Dî, iö se prëii, dé-le ca, i à gran prescia, al é de n nûc, che sëgn t'en chërt d'ora vëgn de adüm te dlilia. Ne aldis che ai stlopeta bel dassën, al é la braia da noza laite, al mëss pa l'avëi y atira, scenò é-l pa massa terti... ci spavënt”.

„I à odü, che al é la braia laite”, respogn rion dasënn le vindant; mo che savés, iö ô pa ince avëi la bona man, purchël che i l'à ciafé, y sot a trëi rainesc ne sla fëji pa”. „Pur amur dl cil, scraia le sartù, chël è trò massa, düta la braia ne vël nia plü de sis rainesc”.

Mo le petler tignô dür y minâ: „Mo pur le nûc é sëgn la braia zigü nia massa cera, sce ala costess ince cënt rainesc. Ca chi trëi rainesc, o iö porti la braia da Signoria a la lascé incundé, apostà!”. Dala gran disperaziun sinti le sartù te tascia, y pur fortüna ale i scioldi cun él. Al à paié cun n dër mé de vënter chi trëi rainesc, s'è

senté sön roda, y in düta füga va-l sëgn zeruch indô cina Soratrù.

Te chël che al rüva ailò, vëgn-el dér la musiga adalërch dlun sunan cin pum, cin pum, cin pum, tartam, taratani, tartam, tam tam.

Y in chël momënt salta le nûc y so père da porta fora, pëia le sartù pur les orëdles y i ciavëis y cun roda y düt le sbürlì da porta ite. Le pür sartù scraia sciöche ai orës le cupé: „Furdenede, purdenede, lascëm ia, io ne sa ci fa iö! Le pachl è jü pardü y iö à messè ji al chirì... al è pa bëgn la braia pronta, y na braia propi da noza, propi da noza indertüra”. Un dant y un dô a sburlé y tra é-si jüs a finì te ciamena. Ailò i ai tut le pachl y a dauri sö... mo ci spavënt... ci é-l pa chilò?... pon la crëi... ci é-l pa tl pachl. Nia la bela braia fascia gnô a lüm fora dl pachl, mo na braia düt tacunada y plëna de flec, paza e rufudada sciöche n bordun. Pur n momënt sté madër düt trëi y ciarâ a chëla morvöia, spo i dui da Soratrù, le jon y le vëdl à metü man de furlè sön chël pür coscio de n sartù tan dassën, che ai l'ess copé oramai zigü, sce al ne foss gnü zacai a paré ciarà. Y chi dijò: „fajëss pö inant, che sté chilò a strité, düt aspeta bel jö dan porta”. Mo chi dui purvâ ma ciamò de dramè jö pur le sartù deperpo che ai taiflì y ti scraia düt i surainomz ados, che i gnô in mënt in chël mumënt. Segn gnô-l ci-namai le prüm sunsel y menâ dô: „Vi pö Tone, al è gran ora, düt aspeta cajö!”

Te chël é-l mefo bel indô ste la musiga, che a metü man: „Taratam, Taratam, cin pum, cin pum...”, y le prün sunsel comparì sù indô sön porta y dijò can a un can al ater: „Ala sta mal, ala sta mal... le nûc nen' à degüna braia...” Ma scnel se cunta inant chësta plü nöïa dles notizies y al à dè ca n riamënt da spavënt tra la jënt inviada a noza. Trés indô aldîn ma plü: „L nûc n'à degüna braia, al i mancia la braia!” La nücia se dudâ tan da spavënt, che ara s'ù ciamò in chël momënt des dit de to le Tone da Soratrù pur dagnora. Le pür Sartù düt lau-

ré sö sciöche n ciüm de guant marzoré s'un jô verso ciasa cun na möia da pité dla bella braia da noza, mo ciamò plü di trëi rainesc paìà fora bel de ban laprò al lere. Y te ciamëna êl trës le nüç che se lamentâ y pitâ dal sënn e dala möia: „I n'a degüna braia, i n'a degüna braia!” Y la jënt ne à ater da fa, che rì y coinè dassën, desperpo che ala jô indalater.

Tartan che düt cant chësc suzedô dan y te ciasa da Soratrù, ê-le n te vagabund, che jô bel pazifico pur süa strada. Al tignô sëgn so mantel desciolé y davért dant, purci che al minâ de ne messei plü tan scogne la bella braia da noza, che i è gnuïda pro ma inscio bun marcè y cun trëi rainesc de vadagn ciamò. I trëi rainesc, che al â metü pur somenza tla gofa nöia metô man de ziwichè y stuzichè tan das-sën le patrun dla braia, che al ê sforzé de storje pro tla prüma ustaria, che al incuntâ sön trù. Mo ailò a l pa inc'él messé paié céra süa berta. Al metô man de n beiré n chërt indô l'ater y in ultima s'a-l bel avisa buiü n dér pagai, che baia e scnaterneia fora düt,

ci ch'al ëss messè tignì da inascusc purdërt. Bel te chël gnôl n gendarm te stüa, zënza che le papagai l'ess dër odü, scenò ess-el bëgn scuté chit. Le gendarm a scuté pro n pez e desperpo udô-le che chëla bella braia nöia ne passenâ dl düt nia pro chël mantel tan da finestres, che al ne n'a fat gran stories y s'à tut le ghest cun la braia da noza adüm a l'â condüt da Signoria.

Ailò é-la gnuïda sö genau la bella storia dla braia da noza y le brau vagabund, che minâ de avëi fat le miù affare in chëla noza, che ne é gnanca stada fata ne, à ciafè trëi edemes de tëmp, pur punsé dô, che ala ne va impone nia saurì ma insciö, a se lascé gni dô na braia ciafada ia pur trù insciö y ciamò purchël to trëi rainesc de bona man. Chësta cosa an impurmò aldi plü tërt tl païsc y schësc à fat, che la storia dla braia da noza de Tone da Soratrù gnô cuntada dî ala lungia ciamò y che ala ne n'é ciamò al dé da incö nia dl düt desmentiada.

S. U. P.

Lisa sa tudesch

Lisa, na bela jona de Col de Crepes, è jüda a imparè dudesch y fa la fanela fora Moja. Do da n meis y mez vägn'era a ciasa. Sambëgn, ch'ar'è sentada söl auto dla Posta.

N meis y mez è n tëmp valgamia lunch y l ladin, pèl, ch'ara s'ais desmentiè. Ara mina che degüñ söl auto ne la cunësces plü, y a Longega, can ch'l'auto sta chit, daman'era l ciaffèr: „Wo ist der Weg nach Steinbühel?”

L ciaffèr à atira tofè la situaziun y respogn pur ladin: „Lisa, va ma a chiri tü griff olà che t'i às lascè y va indò sö, olà ch't'es gnuïda jö!”

Capì â-ra ciamò l ladin, dea che do da n pez la udô-n jòn coi grif tl pè ia do cheres semenès sö. Y can ch'ar'è stada a ciasa, à-ra dit a süa uma: „Uma, sëgn suns indò a zapìn”.

M. A.

CRONICH DL'AN 1961

L'inver è ste famojo, sciöch'al alda da ester, cun tröpa néi, valgamia fréid. Inc l'aisciüda è stada chësta ota a sües regoles, sci pudéis ciamicò s'recordè. Plovëi plovô-l püch, les nöts cotàn fréides, mo i dis der bugn cialc.

Ciamò plü da fa sauri è ste l'istè: ciald assà y bindicè na derta plöia, che bagnà it i ciamp y i prà sciöch'al toca y spo l'ater de bun tämp y bun ciäld lassura. No i paurs, no i foresti n'ess ciafiè de s'l dejidrè da mì. Pur n te istè pudess-un dagnora sotscrit.

L'alton è ste oramai zënza brojes ciña a mez ottober, bun ciald, da tröp surëdl, mo plü lere süt. Ciamò da segra da Lungiarù udô-n vidunderes. Sciöch l'inver gnarà indò, udarà-n.

L'an è ste bun! Sid ringraziè Chel Bel Di.

Sciöche düt l'monn è plëgn de senn y de prighi y ciarüsc scürz y fosc manacia la pesc y la jënt, insciö s'n'uns inc nos de nüsc paisc y de nostes valades ladines impü sinti, mo no propitan co te d'atri posc. Can che nos sun zenza colpa, spo pudun-s impormò ti trà de peres inc ai atri. Che nos ladins ne s'miritass-un degun castigo, chel n'è nia vëi!

Te düta la valada é-l indò gnü frabichè tröp chësta ota. Les ciases nöies crësc ma insciö fora de tera sciöch'i funguns. Al è dert, sce jënt s'prò y se maneja dassèn.

I avenimenc plü d'importanza è sta te nüsc paisc in chësc an les santes Mischiuns al popul. Dan post a l'ater rodà i misionari a perdichè y a insignè y a pordenè y la jënt s'abinà plü ch'mai tles dlijies a periè, a aldi la parora de Di y a fa a üna col Signur.

Ince l'Vesco è rodè chëst'aisciüda dan post a l'ater de nostes valades a fa süa vijita pastoral.

Manifestaziuns culturales é-l ince ste feter te vigni paisc d'una o d'altra sort: Teatri („L'agger” y „S. Genofefa”) organisà dala Uniuon dl teater a La Val y („L'cest di ciüf”) dales jones a S. Martin de Torr, cunzerc de musiga a Al Plan, La Pli de Marò y Badia.

Te de plü posc- è-l gnü tignì conferzenzes pur i paurs, pur i artejagn y pur i përi y les umes y pur la scora.

Che inc la jënt de nostes valades roda al dè da incö de plü, side pa pur Sanc, o pur s'la gode y udei l'monn, o pur imparè, chel n'è nia plü val da nü. L'monn è gnü pice! Sciode è-l ma, che inc i ladins met man a to ca les dumëniés y les festes pur saltè incérch ma pur s'la gode y fa matades y vëgn adalerch plü stanc y mazà pro, co ch'ai s'n'è jüs y perd insciö l'respet al dè dl Signur.

Ladins, tolede sö l'bun, che l'monn modern se dà, mo lascede l'stlet y l'rì, spo seis scicà.

MOSTRA D'ERT DI LADINS BADIOC Y MAROI

I artisc ladins badioc y maroi à fat chësc istè la IV. mostra d'ert a La Ila. Der tröpa jënt, ladins y inc foresti, è jüs a ti ciarè y a cunscidrè ci che i ladins sà da fa.

An udô opres d'ert der interesantes; de chères che s'tëgn ciamicò al stil vedl y de chères che mostra bel les idees artistiches de nüsc dis. Vign'an vëigh-un n progress inc chilò y spezialmënter

Otto Irsara

Foto: H. Planinschek

Al aldiss purdert, ch'al foss te vigni ciasa val picera opra d'ert, o te val salamënt, o söl mür de ciasa y spezialmënt söles ciases nöies se lasc-el fa sö de vigni sort de beles coses, che fesc la ciasa plü bela y da ste saurì, y che plesc no ma atira, mo olà ch'an à inc ciamò da tröc agn ligrëza y plajëi.

Massa tröp plunder y scich y chic dal bun marcè y che ne vèl n poze y ne se disc nia, vägn-el cumprè al dè da incò y purchèl ti perd-un inc prèsc la ligrëza. Mo der tröp de bel patüc — statues, chedri, casses y armà — èl jü venü o dè ia pur na bisinela, y insciö va-l purdü l respet al'ert y inc a nüsc antenac, che capì de plü co nos, ci che è bel y ci che alda te nüsc paìsc y te nostes ciases.

Tignì-s, o ladins, ci che è bel y no s'cumprede l burt! Amen.

A. Crazzolara

Foto: H. Planinschek

Franz Mersa

Foto: H. Planinschek

Fridl Clara

Foto: H. Planinschek

Lois Irsara

Foto: H. Planinschek

S A N T' I N O M S

A

Abdon ai 30.7.
 Abbondio ai 31.8.
 Abele ai 30.7.
 Abramo ai 16.3.
 Achille ai 12.5.
 Ada ai 16.12.
 Adamo ai 24.12.
 Adele ai 24.12.
 Adelbert ai 25.6.
 Adelheid ai 21.2. y ai 16.12.
 Adelinda ai 28.8.
 Adolf ai 17.6. y ai 27.9.
 Adrian ai 8.9.
 Afra ai 24.5.
 Agapito ai 18.8.
 Agata ai 5.2. y ai 17.2.
 Agnes ai 21.1.
 Agricola ai 4.11.
 Alberich ai 4.3.
 Albert ai 8.4. y ai 15.11.
 Albin ai 1.3.
 Albina ai 16.12.
 Albuin ai 5.2.
 Aldo ai 10.1.
 Alex ai 17.7.
 Alexander ai 26.2. y ai 3.5. y ai 26.8.
 Alfonso Maria de Liguori ai 2.8.
 Alfonso Rodriguez ai 31.10.
 Alfred ai 14.3. y ai 14.12.
 Alma ai 11.10.
 Amadio ai 30.3.
 Amalia ai 10.7. y ai 12.12.
 Amando ai 18.6.
 Ambrosio ai 7.12.
 Anastasia ai 25.12.
 Anastasio ai 22.1.
 André Apostel ai 30.11.
 André Avellino ai 10.11.
 André Corsini ai 4.2.
 André de Rinn ai 12.7.
 Angel ai 5.5. y ai 7.11.
 Angela ai 1.6.
 Angeli Custodi ai 2.10.
 Anselm ai 21.4.
 Anna ai 26.7.
 Angelica ai 28.3.
 Antone Abate ai 17.1.
 Antone da Padoa ai 13.6.

Antone Maria Claret ai 23.10. Celso ai 28.7.
 Antonino ai 10.5. Chiara ai 12.8.
 Antone Maria Zacharia ai 5.6. Ciascian ai 13.8.
 Apollinar ai 23.7. Ciprian ai 11.7.
 Apollonio ai 18.4. Cirillo ai 9.2. y ai 18.3. y ai 7.7.
 Arcangel ai 25.1. Clara ai 12.8.
 Artur ai 20.10. Claudia ai 20.3.
 Atanasio ai 2.5. Claudio ai 6.5. y ai 6.6.
 Augustin ai 28.5. y ai 28.8. Clelia ai 3.9.
 Aurelia ai 25.9. y ai 15.10. Clement ai 23.11.
 Clemens Maria Hofbauer ai 15.3.
 Cleto ai 26.4.

B

Balbina ai 31.3. Colomban ai 21.11.
 Baldessar ai 6.1. Conrad ai 14.2. y ai 22.3.
 Balduin ai 31.12. Conversiun de s. Paul ai 25.1.
 Barnaba Apostel ai 11.6. Corbinian ai 9.9.
 Basilio ai 14.6. Cornelio ai 16.9.
 Beatrice ai 29.7. Cosma ai 27.9.
 Beda Venerable ai 27.5. Costantin ai 12.4.
 Benedetta ai 4.1. Cölestин ai 6.4.
 Benedict ai 21.3. Cristian ai 20.12.
 Beniamin ai 13.2. y ai 31.3. Cristina ai 24.7. y ai 15.12.
 Benigno ai 20.11. Cristoforo ai 14.7.
 Benno ai 16.6. Crysant ai 25.10.
 Benvenuto ai 22.3. Crysostomo ai 24.11.
 Berbora ai 4.12. Cunibert ai 12.11.
 Bernardetta da Lourdes ai 16.3. Cunigunda ai 3.3.
 Bernardino da Siena ai 20.5. Cyprian ai 16.9. y ai 26.9.
 Bernerd ai 20.8.
 Berta ai 24.3. y ai 4.7.
 Berto Apostel ai 24.8.
 Bertoldo ai 29.3.
 Bibiana ai 2.12.
 Blaje ai 3.2.
 Bonaventura ai 14.7.
 Bonifazio ai 14.5. y ai 5.6.
 Brighida ai 1.2. y ai 8.10.

C

Caietan ai 7.8.
 Callisto ai 14.10.
 Camillo de Lellis ai 18.7.
 Candida ai 6.6. y ai 4.9.
 Candido ai 3.2.
 Carolina ai 14.7.
 Carlo Borromeo ai 4.11.
 Casper ai 6.1.
 Catarina ai 25.11.
 Catarina da Siena ai 30.4.
 Catedra de s. Pire ai 22.2.

Daniele ai 3.1. y ai 11.12.
 Damasco ai 11.12.
 Damiani ai 27.9.
 Davide ai 29.12.
 Desiderio ai 25.3.
 Didaco ai 13.11.
 Dietrich ai 25.9.
 Dionisio ai 26.2. y ai 9.10.
 Domene ai 4.8.
 Dorotea ai 6.2.

E

Edeltraud ai 23.6.
 Edoard ai 18.2. y ai 13.6.
 Efrem Siro ai 18.6.
 Egidio ai 1.9.
 Egmond ai 26.9.
 Ehrenfried ai 9.1.
 Ehrentraud ai 30.6.

Elena ai 18.8.
 Eleonora ai 21.2.
 Eleuterio ai 20.2.
 Elisabeta ai 5.11.
 Elisabeta Regina ai 8.7.
 Elisabeta vedoa ai 19.11.
 Elvira ai 22.12.
 Emma ai 1.4. y ai 13.5.
 Emilia ai 5.1. y ai 17.8.
 Emilio ai 12.11.
 Erasmo ai 2.6.
 Erich ai 18.5.
 Ermelinde ai 29.10.
 Erminia ai 28.2. y ai 24.11.
 Erna ai 9.5.
 Ernst ai 12.1. y ai 7.11.
 Eugenia ai 26.3.
 Eugenio ai 2.6. y ai 13.7.
 Eusebio ai 31.1. y ai 14.8. y ai 16.12.
 Eustachio ai 20.9.
 Evenzio ai 3.5.
 Ezequiel ai 10.4.

F

Fabian ai 20.1.
 Fausta ai 19.12.
 Faustino ai 15.2.
 Federico ai 18.7.
 Felician ai 9.6.
 Felicita ai 6.2. y ai 23.11.
 Felipo Benizi ai 23.8.
 Felix ai 30.5. y ai 30.8.
 Ferdinand ai 30.5.
 Fidelis ai 24.4.
 Filibert ai 20.8.
 Filipo Apostel ai 11.5.
 Filomena ai 5.7. y ai 25.8.
 Flavia ai 12.5.
 Florian ai 4.5.
 Florino ai 17.11.
 Fortunato ai 1.6.
 Francesch d'Assisi ai 4.10.
 Francesch Borgia ai 10.10.
 Francesch Caracciolo ai 4.6.
 Francesch de Paolo ai 2.4.
 Francesch de Sales ai 29.1.
 Francesch Xaverio ai 3.12.
 Francisca vedoa ai 9.2.
 Frida ai 8.2.

G

Gabriel ai 28.2.
 Grabriel Arcangel ai 24.3.

Gallo ai 16.10.
 Gaudenzio ai 12.2.
 Gebhard ai 27.8.
 Genese ai 25.8.
 Gennaro ai 19.9.
 Genovefa ai 3.1.
 Geremia ai 16.2.
 Gerhard ai 30.10.
 Gerino ai 2.10.
 Germana ai 19.1. y ai 15.6.
 Germano ai 21.2. y ai 30.10.
 Gerold ai 19.4.
 Gertrud ai 16.11.
 Gervasio ai 19.6.
 Ghilbert ai 4.2.
 Ghisela ai 7.5.
 Giacinto ai 17.8.
 Gioconda ai 27.7.
 Giona ai 21.9.
 Giovanna Francisca Fremiot
 ai 21.8.
 Giovanna Thuret ai 23.5.
 Giovanni Bosco ai 31.1.
 Giuliano ai 9.1.
 Giustina ai 26.9.
 Giusto ai 14.4. y ai 14.7.
 Gottardo ai 4.5.
 Gottlieb ai 30.3. y ai 20.12.
 Gregorio Papa ai 12.3.
 Gregorio de Nazianz ai 9.5.
 Gregorio VII Papa ai 25.5.
 Gregorio Barbadico ai 17.6.
 Gregorio Taumaturgo ai 17.11.
 Guido ai 12.9.
 Günter ai 28.11.

H

Hartmann ai 12.12.
 Hartwig ai 5.12.
 Hedwig ai 16.10.
 Heinrich imparadù ai 15.7.
 Herbert ai 16.3.
 Hermann ai 7.4.
 Hermeline ai 29.10.
 Hermine ai 28.2.
 Hilda ai 18.11.
 Hildibert ai 18.2.
 Hildebrant ai 22.8.
 Hildegard ai 17.9.

I

Iachin ai 16.8.
 Iaco Apostel ai 25.7.
 Iaco de la Marca ai 28.11.

Iarone Emiliano ai 20.7.
 Iarone prou ai 30.9.
 Ida ai 4.9. y ai 11.12.
 Igino ai 11.1.
 Ilario ai 14.1.
 Immaculato Cör de s. Maria
 ai 22.8.
 Inazio ai 1.2.
 Inazio da Loiola ai 31.7.
 Ingenuin ai 5.2.
 Inom de Geju ai 2.1.
 Inom de s. Maria ai 12.9.
 Iodoco ai 17.5.
 Iolanda ai 8.6.
 Iort ai 23.4.
 Iosafat ai 14.11.
 Iovita ai 15.2.
 Irene ai 5.4. y ai 18.9.
 Ireneo ai 3.7.
 Irmengard ai 17.7.
 Irma ai 30.12.
 Irmgard ai 14.9.
 Isabella ai 31.8.
 Isaia ai 6.7.
 Isberga ai 21.5.
 Isidor ai 4.4.
 Iuda Thadeua Apostel ai 28.10.
 Iudita ai 5.5.
 Iulia ai 7.2. y ai 16.2.
 Iuliana Falconeri ai 19.6.
 Iustina ai 30.11.
 Ivo ai 27.10.

J

Jan ai 26.6.
 Jan Apostel y Evang. ai 27.11.
 Jan Battista ai 24.6.
 Jan Batt. de La Salle ai 155.
 Jan Canzio ai 20.10.
 Jan Chrysostomo ai 27.1.
 Jan dla Crusc ai 24.11.
 Jan Eudes ai 19.8.
 Jan Facundo ai 12.6.
 Jan Leonardi ai 9.10.
 Jan de Matha ai 8.2.
 Jan Maria Vianney ai 8.8.
 Jan Nepomuk ai 16.5.

L

Ladislau Re ai 27.6.
 Laurenz ai 10.8.
 Laurenz da Brindisi ai 21.7.
 Laurenz Justiniani ai 5.9.
 Leo ai 20.2.

Leo Papa ai 11.4.
Leocadia ai 9.12.
Leonora ai 21.2.
Leopold ai 15.11.
Lidwina ai 15.4.
Linert ai 6.11.
Lino Papa ai 23.9.
Livia ai 6.12.
Lois ai 21.6.
Lovije ai 21.6.
Lüca Ap. y Ev. ai 18.10.
Ludwig Re ai 25.8.
Luitgard ai 16.6.
Luzia ai 13.12.
Lydia ai 3.8.

M

Maccabei 7 fredesc ai 1.8.
Mafalda ai 7.8.
Madonna de Pompei ai 8.5.
Magno ai 6.10.
Magnus ai 6.9.
Manfred ai 28.1.
Mansueto ai 19.2.
Marcellino ai 26.4.
Marcello Papa ai 16.1.
Marco ai 7.10.
Maria dal'Aiüt ai 24.5.
Maria dal Ciüf ai 15.8.
Maria da Loreto ai 10.12.
Maria da Lourdes ai 11.2.
Maria Immaculata ai 8.12.
Maria dla Mercede ai 24.9.
Maternità de s. Maria ai 11.10.
(Dei Mater Alma)
Maria de Cleofa ai 9.4.
Maria Goretti ai 6.7.
Maria Maddalena de Pazzis
ai 29.5.

Maria Maddalena la Penitente
ai 22.7.

Maria Teresa Soubiran ai 7.6.

Margherita regina vedoa ai
10.6.

Margherita Maria Alacoque ai
17.10.

Margherita da Cortona ai 22.2.

Marianna ai 17.2.

Marino ai 3.3.

Mario ai 19.1.

Marta ai 19.1. y ai 29.8.

Martina ai 30.1.

Martin Papa ai 12.11.

Martin Vesco ai 11.11.

Martiniano ai 2.7.
Martiri de Sebaste ai 10.3.
Massimo ai 10.6.
Materno ai 13.9.
Matí Apostel y Ev. ai 21.9.
Matí Apostel ai 24.2.
Maurizio ai 22.9.
Mauro ai 15.1.
Mena ai 25.8.
Melania ai 31.12.
Melanio ai 22.10.
Melchior ai 6.1.
Melchiade Papa ai 10.12.
Merch Apostel y Ev. ai 25.4.
Metilde ai 14.3.
Metodio ai 7.7.
Michil Arcangel ai 29.9.
Micorà Vesco ai 6.12.
Monica vedoa ai 4.5.

N

Narcisio ai 29.10.
Nascita de s. Maria ai 8.9.
Nicodemo ai 20.3.
Norbert ai 6.6. y ai 12.7.
Notburga ai 13.9.

O

Ojöp ai 19.3.
Ojöp laurant ai 1.5.
Ojöp Calasanzio ai 27.8.
Olga ai 11.7.
Oliva ai 5.3.
Oreste ai 9.11.
Otilia ai 14.12.
Otto ai 23.3. y ai 18.11.
Oswald ai 28.2.

P

Pancrazio ai 12.5.
Paola ai 26.1.
Pantaleone ai 27.7.
Pasqual Baylon ai 17.5.
Patrizio ai 17.3.
Paul Apostel ai 29.6.
Paul pröm eremita ai 15.1.
Paul dla Crusc ai 28.4.
Paul martire ai 26.6.
Paulino Vesco ai 22.6.
Perpetua ai 6.3.
Pia ai 19.1.
Pio V Papa ai 5.5.
Pio I Papa y mart. ai 11.7.

Pio X Papa ai 3.9.
Pire Apostel ai 29.6.
Pire Canisio ai 27.4.
Pire Crisologo ai 4.12.
Pire Cölestin Papaai 19.5.
Pire Damiani ai 23.2.
Pire de Alcantara ai 19.10.
Pire martire ai 29.4.
Pire Nolasco ai 28.1.
Placido ai 5.10.
Polycarp ai 26.1.
Primo ai 9.6.
Prisca mart. ai 18.1.
Proto ai 11.9.

R

Raffaele Arcangel ai 24.10.
Raimund Nonnato ai 31.8.
Rainald ai 18.8.
Rainer ai 4.8. y ai 30.12.
Raymund de Penafort ai 23.1.
Regalità de s. Maria ai 31.5.
Reinhold ai 15.12.
Reliquies di Sanc ai 5.11.
Remigio ai 1.10.
Richard ai 7.2. y ai 3.4.
Rigobert ai 4.1.
Rinaldo ai 18.8.
Rita da Cascia ai 22.5.
Robert Bellarmino 13.5.
Rocco ai 16.8.
Robert Abate ai 7.6.
Romano ai 9.8.
Romedio ai 15.1.
Romuald Abate ai 7.2.
Rosa da Lima ai 30.8.
Rosalia ai 4.9.
Rosmunda ai 14.6.
Rosina ai 11.3. y ai 13.3.
Rudolf ai 17.4.

S

Saba Abate ai 5.12.
Sabina ai 29.8.
Saturnino ai 29.11.
Scolastica ai 10.2.
Scimun Apostel ai 28.10.
Scimun Vesco mart. 18.2.
Sebastian ai 20.1.
Secondo ai 29.3.
Sennen ai 30.7.
Settimo ai 24.10.
Severino ai 8.1. y ai 8.6.
Sigfried ai 15.2.

Silvester Papa ai 31.12.
 Simonino da Trent 24.10.
 Sisto Papa ai 6.8.
 Silvester Abate ai 26.11.
 Sofia ai 15.5.
 Stanislaus Vesco ai 7.5.
 Stefania ai 18.9.

T

Taresia ai 15.10.
 Taresia dl B. G. ai 3.10.
 Tea ai 19.12.
 Tecla ai 23.9.
 Telesforo Papa ai 5.1.
 Teodolinda ai 22.1.
 Teodoro ai 9.11.
 Tiburzio ai 14.4.
 Timoteo ai 24.1.
 Tito Vesco ai 6.2.
 Tobia ai 2.9.
 Tomesc Apostel ai 21.12.
 Tomesc d'Aquino ai 7.3.
 Tomesc Vesco ai 29.12.
 Tomesc de Villanova ai 22.9.

U
 Ubald ai 16.5.
 Ulberta ai 22.10.
 Ulpian ai 3.4.
 Ulrich ai 4.7.
 Ulrike ai 6.8.
 Urban ai 25.5.
 Ursula ai 21.10.

V

Valente ai 21.5.
 Valentin Vesco ai 7.1.
 Valentin prou ai 14.2.
 Valire ai 29.1.
 Valeriano ai 14.4.
 Veneranda ai 14.11.
 Verena ai 1.9.
 Veronica ai 10.1. y ai 9.7.
 Vi ai 15.6.
 Victor ai 25.2. y ai 23.3. y ai
 28.7.
 Victoria ai 23.12.
 Vigile ai 26.6.

Vinzenz ai 22.1.
 Vinzenz de Paoli ai 19.7.
 Vinzenz Ferreri ai 5.4.
 Virgilio ai 27.11.
 Virginia ai 5.5.
 Visitaziun de s. Maria ai 2.7.
 Vitale ai 4.11.

W

Walburga ai 25.2.
 Walter ai 5.6.
 Waltraud ai 9.4.
 Wenzeslau ai 28.9.
 Werner ai 4.6.
 Wilhelm ai 10.2. y ai 25.6.
 Wolfgang ai 31.10.

Z

Zeferino Papa ai 26.8.
 Zeno Vesco mart. 12.4.
 Zezilia Verg. mart. 22.11.

TABELA DL TËMP DE GRAVIDENZA DI TIERS

Scomenciamënt		F I N							Scomensiamënt		F I N						
mëis	giat 56 dis	ciana 63 dis	scroa 120 dis	ciora 154 dis	biscia 154 dis	vacia 280-285	ciavala 340 dis	mëis	giat 56 dis	ciana 63 dis	scroa 120 dis	ciora 154 dis	biscia 154 dis	vacia 180-285	ciavala 340 dis		
1.	1.	25.	2.	4.	3.	30.	4.	3.	6.	3.	6.	7.	10.	6.	12.		
6.	"	2.	3.	9.	"	5.	5.	8.	"	8.	"	12.	"	11.	"		
11.	"	7.	"	14.	"	10.	"	13.	"	13.	"	17.	"	16.	"		
16.	"	12.	"	19.	"	15.	"	18.	"	18.	"	22.	"	21.	"		
21.	"	17.	"	24.	"	20.	"	23.	"	23.	"	27.	"	26.	"		
26.	"	22.	"	29.	"	25.	"	28.	"	28.	"	1.	11.	31.	"		
31.	"	27.	"	3.	4.	30.	"	3.	7.	3.	7.	6.	"	5.	1.		
5.	2.	1.	4.	8.	"	4.	6.	8.	"	8.	"	11.	"	10.	"		
10.	"	6.	"	13.	"	9.	"	13.	"	13.	"	16.	"	15.	"		
15.	"	11.	"	18.	"	14.	"	18.	"	18.	"	21.	"	20.	"		
20.	"	16.	"	23.	"	19.	"	23.	"	23.	"	26.	"	25.	"		
25.	"	21.	"	28.	"	24.	"	28.	"	28.	"	1.	12.	30.	"		
2.	3.	26.	"	3.	5.	29.	"	2.	8.	2.	8.	6.	"	4.	2.		
7.	"	1.	5.	8.	"	4.	7.	7.	"	7.	"	11.	"	9.	"		
12.	"	6.	"	13.	"	9.	"	12.	"	12.	"	16.	"	14.	"		
17.	"	11.	"	18.	"	14.	"	17.	"	17.	"	21.	"	19.	"		
22.	"	16.	"	23.	"	19.	"	22.	"	22.	"	26.	"	25.	"		
27.	"	21.	"	28.	"	24.	"	27.	"	27.	"	31.	"	1.	3.		
1.	4.	26.	"	2.	6.	29.	"	1.	9.	1.	9.	5.	1.	6.	"		
6.	"	31.	"	7.	"	3.	8.	6.	"	6.	"	10.	"	11.	"		
11.	"	5.	6.	12.	"	8.	"	11.	"	11.	"	15.	"	16.	"		
16.	"	10.	"	17.	"	13.	"	16.	"	16.	"	20.	"	20.	"		
21.	"	15.	"	22.	"	18.	"	21.	"	21.	"	25.	"	25.	"		
26.	"	20.	"	27.	"	23.	"	26.	"	26.	"	30.	"	28.	"		
1.	5.	25.	"	2.	7.	28.	"	1.	10.	1.	10.	4.	2.	5.	4.		
6.	"	30.	"	7.	"	2.	9.	6.	"	6.	"	9.	"	10.	"		
11.	"	5.	7.	12.	"	7.	"	11.	"	11.	"	14.	"	15.	"		
16.	"	10.	"	17.	"	12.	"	16.	"	16.	"	20.	"	19.	"		
21.	"	15.	"	22.	"	17.	"	21.	"	21.	"	24.	"	23.	"		
26.	"	20.	"	27.	"	22.	"	26.	"	26.	"	1.	3.	30.	"		
31.	"	25.	"	1.	8.	27.	"	31.	"	31.	"	6.	"	5.	5.		
5.	6.	30.	"	6.	"	2.	10.	5.	11.	5.	11.	11.	"	10.	"		
10.	"	4.	8.	11.	"	7.	"	11.	"	10.	"	15.	"	12.	"		
15.	"	9.	"	16.	"	12.	"	15.	"	15.	"	20.	"	17.	"		
20.	"	14.	"	21.	"	17.	"	20.	"	20.	"	26.	"	22.	"		
25.	"	19.	"	26.	"	22.	"	25.	"	25.	"	31.	"	24.	"		
30.	"	24.	"	31.	"	27.	"	30.	"	30.	"	5.	4.	4.	6.		

Temp da cové fora la colomba al 14 dis, l punjin 91 dis y l'alcurin 28 dis.

STAMPARIA A. WEGGER - PORSENDO

ISTI
MICI
S. NO

Cat.

Nr.